

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση

Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Τεύχος 37
Νοέμβριος 2018

Έκδοση: Παντελής Γεωργογιάννης
ISSN: 2407-9669
Πάτρα

Θεματικός τόμος

Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας.
Τα Ολύμπια και οι Ολυμπιάδες

Διεθνής
Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
με κριτές

**Θεωρία και έρευνα
στις
Επιστήμες της Αγωγής**

Τεύχος 37

Πάτρα, Νοέμβριος 2018

Title: Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

ISSN: 2407-9669

σ.σ. 82, σχήμα 17,5 X 25 εκ.

Εκδότης:

Παντελής Γεωργογιάννης
Αντ. Οικονόμου 8, 26504 - Αγ. Βασίλειος, Πάτρα Αχαΐας
Tel/Fax: 2613019948
website: <http://periodiko.inpatra.gr>
email: periodiko@inpatra.gr

Γραμματεία:

Σπανού Αικατερίνη, Εκπαιδευτικός ΠΕ70, Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια στο Ε.Α.Π. στην Εκπαίδευση Ενηλίκων, Πτυχιούχος ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών
Μελιτζάνη Ειρήνη, Πτυχιούχος Τουριστικών Επιχειρήσεων ΤΕΙ Πάτρας, ΜΔΕ στις Επιστήμες της Αγωγής, Υπ. Διδάκτωρ ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών, Συνεργάτης Ελεύθερου Πανεπιστημίου Πολιτών

Copyright ©:

Παντελής Γεωργογιάννης
Απαγορεύεται η μερική ή ολική αναδημοσίευση του έργου αυτού, καθώς και η αναπαραγωγή του με οποιοδήποτε άλλο μέσο, χωρίς σχετική άδεια του κατόχου του Copyright.

Πολιτική δημοσίευσης άρθρων:

Η Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση «**Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής**» δημοσιεύει άρθρα τα οποία έχουν υποστεί διαδικασία τυφλής κρίσης. Ωστόσο, οι απόψεις που εκφράζονται σε κάθε άρθρο απηχούν εκείνες των συγγραφέων και δεν είναι απαραίτητως αποδεκτές από την Συντακτική Επιτροπή.

Θεωρία και έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής

Περιοδική έκδοση

Για την επιλογή της ύλης εφαρμόζεται το σύστημα των κριτών

Διευθυντής έκδοσης

Γεωργογιάννης Παντελής, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Συντακτική Επιτροπή

Φουριπής Εμμανουήλ, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών*

Villar Lecumberri Alicia, *Profesora honoraria, Universidad Autónoma de Madrid*

Baros Wassilios, *Professur für Bildungsforschung, Universität Salzburg*

Επιστημονική Επιτροπή

Καθηγητές

Αθανασούλα-Ρέππα Αναστασία, *τ. καθηγήτρια ΑΣΠΑΙΤΕ/ ΣΕΠ ΕΑΠ*

Βεργίδης Δημήτριος, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Γαλανάκη Ευαγγελία, *Καθηγήτρια Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών*

Δαμανάκης Μιχάλης, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης*

Καψάλης Γεώργιος, *Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Kolioussi Lambriini, *Profesora, Universidad Nacional Autónoma de México*

Μαλαφάντης Κωνσταντίνος, *Καθηγητής Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών,*

Πρόεδρος Παιδαγωγικής Εταιρίας Ελλάδας

Μήτσης Ναπολέον, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*

Πανταζής Σπύρος, *τ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Παζιώνη-Καλλή Κατερίνα, *Καθηγήτρια, Σύμβουλος ΣΕΠ ΕΑΠ*

Ρεράκης Ηρακλής, *Καθηγητής Παιδαγωγικής – Χριστιανικής Παιδαγωγικής, Α.Π.Θ.*

Σκούρτου Ελένη, *τ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αιγαίου*

Αναπληρωτές καθηγητές

Αναστασιάδου Σοφία, *Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας*

Αρχάκης Αργύρης, *Αναπλ. Καθηγητής Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πατρών*

Καμαρούδης Σταύρος, *Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας*

Μαυρίλας Δημοσθένης, *Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών*

Μπάκας Θωμάς, *Αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Ευδόπουλος Γιώργος, *Αναπλ. Καθηγητής Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πατρών*

Πλακίτση Κατερίνα, *Αναπλ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Σαραφίδου Γιασεμή-Όλγα, *Αναπλ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Θεσσαλίας*

Χατζηπαναγιωτίδη Άννα, Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Frederick Κύπρου

Επίκουροι Καθηγητές

Ασημάκη-Δημακοπούλου Άννη, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Βαμβακούση Ξανθή (Ξένια), Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Δημάκος Ιωάννης, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Θάνος Θεόδωρος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Καλεράντε Ευαγγελία, Επίκουρη Καθηγήτρια Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

Κασωτάκη-Γατοπούλου Αργυρώ, Δρ., Επίκουρη Καθηγήτρια, Hankuk University of Foreign Studies της Ν. Κορέας

Κεδράκα Κατερίνα, Επίκουρη Καθηγήτρια στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Κιαλίδου Ειρήνη-Σοφία, Επίκουρη Καθηγήτρια Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Πατρών

Λαζαρίδου Αγγελική, Επίκουρη Καθηγήτρια, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μάγος Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Μουσένα Ελένη, Επίκουρη Καθηγήτρια, Τμήμα Προσχολικής Αγωγής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

Νιφτανίδου Θεοχαρούλα, Επίκουρη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Πατρών

Σαββάκης Μάνος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Στεργίου Λήδα, Επίκ. Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Φωτεινός Δημήτριος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών

Λέκτορες

Ροφούζου Αιμιλία, Λέκτορας Γερμανικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Σχολή Ναυτικών Δοκίμων

Σάλμοντ Ελευθερία, Λέκτορας Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

Τουρτούρας Χρήστος, Λέκτορας Παιδαγωγικής ΑΠΘ

Τσεμελή Στυλιανή, Λέκτορας Πανεπιστημίου Πατρών

Διδάκτορες

Ακριτίδου Δήμητρα, Δρ. Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Αθηνών

Αρμάος Ρέμος, Σύμβουλος Καθηγητής ΕΑΠ, Εκπαίδευση Ενηλίκων

Βαρσαμίδου Αθηνά, Δρ. Πανεπιστημίου Κρήτης

Κατσιμάρδος Βασίλης, Δρ. Παιδαγωγικής, Σχολικός Σύμβουλος Δημοτικής Εκπαίδευσης 4ης Περιφέρειας Αθήνας

Μανιάτης Παναγιώτης, Δρ. Πανεπιστημίου Αθηνών Εξωτ. Συνεργάτης, Π.Δ. 407

Μπρίνια Βασιλική, Δρ στις Επιστήμες της Αγωγής και της Εκπαίδευσης του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών

Πλιόγκου Βασιλική, Δρ. στις Επιστήμες της Αγωγής-Ειδική Επιστήμονας, Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

Σταυρόπουλος Αναστάσιος, Δρ. Τμήματος Μέσων Επικοινωνίας και Πολιτισμού της Σχολής Διεθνών Σπουδών Επικοινωνίας και Πολιτισμού Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών

Τσιαβού Ευαγγελία, Διδάκτωρ Πανεπιστήμιο Potsdam Γερμανίας

Τσιμπουκλή Άννα, Δρ. Institute of Education Πανεπιστημίου Λονδίνου, ΣΕΠ ΕΑΠ, Υπεύθυνη Τομέα Εκπαίδευσης ΚΕΘΕΑ

Χαμπηλομάτη Παρασκευή, Δρ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Φιλολόγος, Διευθύντρια 2ου Λυκείου Άρτας

Περιεχόμενα

Αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία: Απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση του Ολυμπιακού Ιδεώδους	7
<i>Γεωργογιάννης Παντελής</i>	
Οι νικητήριες τελετές και το περιεχόμενό τους στην αρχαία Ολυμπία	13
<i>Πλακωτή Ελένη</i>	
Αρχαία Ολυμπία και Πνευματικοί Αγώνες	29
<i>Κλαμπανιστή Ευφροσύνη</i>	
Η λατρεία των γυναικείων θεοτήτων στην αρχαία Ολυμπία. Μια θρησκευολογική προσέγγιση	51
<i>Πλακωτή Ελένη</i>	
Ολυμπιάδες και Ολύμπια: Οργάνωση, δομή και περιεχόμενο της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας	67
<i>Γεωργογιάννης Παντελής</i>	

Γεωργογιάννης Παντελής

**Αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας
στην Ολυμπία:
Απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση
του Ολυμπιακού Ιδεώδους**

Εισαγωγή

Η Ελλάδα διαθέτει έναν απaráμιλλο πλούτο αρχαίων θεάτρων και σταδίων, τα οποία αν και αποτελούν την πολιτιστική κληρονομιά του Ελληνισμού και του ανθρωποκεντρισμού, βιώνουν, πλην εξαιρέσεων, το απόλυτο της εγκατάλειψης ώστε να μην εκπληρώνουν την αποστολή για την οποία δημιουργήθηκαν.

Η κατάσταση αυτή δύναται και οφείλει να αλλάξει, μέσω της αναβίωσης της Κλασικής Ολυμπιάδας στο τρίπτυχό της: αθλητισμός – πολιτική – πολιτισμός. Στο πλαίσιο αυτό, αθλητικές και καλλιτεχνικές υποδομές που μας κληροδοτήθηκαν από την Αρχαιότητα, θα επαναχρησιμοποιηθούν σε εκδηλώσεις για την αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας. Θα επανέλθουν, έτσι, μαζί με τον ανθρωποκεντρισμό, στο επίκεντρο του αθλητικού, πολιτικού και πολιτιστικού γίνεσθαι των σύγχρονων κοινωνιών, προσδίδοντας παράλληλα στο ολυμπιακό ιδεώδες, την πολιτική, τον πολιτισμό και τη δημοκρατία ουσιαστικό περιεχόμενο.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαιότητα

Στην αρχαιότητα, που χαρακτηριζόταν από τον ελληνικό ανθρωποκεντρισμό αλλά

και τη θεοκρατία του υπόλοιπου γνωστού κόσμου, οι οργανωμένοι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Ολυμπία θεωρούνταν οι σημαντικότεροι από όλους τους αθλητικούς αγώνες της εποχής και αποτελούσαν τη σπουδαιότερη θρησκευτική γιορτή προς τιμήν του Δία. Διεξάγονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία και μεταξύ των ολυμπιάδων διοργανώνονταν αντίστοιχες εκδηλώσεις κάθε χρόνο στα τρία ιερά της αρχαίας Ελλάδας, δηλαδή τους Δελφούς, τον Ισθμό και τη Νεμέα.

Πέραν του αθλητικού και θρησκευτικού χαρακτήρα τους, οι αγώνες είχαν και πολιτικό περιεχόμενο. Κατά τη διάρκειά τους, παράλληλα με τους αθλητικούς αγώνες, οργανώνονταν πολιτικές συζητήσεις και με αυτόν τον τρόπο οι Έλληνες ασκούσαν πολιτική και διπλωματία.

Η φήμη του ιερού της Ολυμπίας διαδόθηκε σε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο. Γνώρισε μεγάλη ακμή ως πανελλήνιο κέντρο, δίνοντας στους Έλληνες τη δυνατότητα να επικοινωνούν μεταξύ τους, να ανταλλάσσουν ιδέες, να διαμορφώνουν απόψεις, να διδάσκουν και να διδάσκονται. Ανέδειξαν την εθνική, πολιτισμική και πνευματική ενότητά τους και αποτέλεσαν σύμβολο πανελληνίας ειρήνης και ενότητας.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες διοργανώθηκαν για πρώτη φορά το 776 π.Χ. στην Αρχαία Ολυμπία και πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια τους θερινούς μήνες (Ιούλιο-Αύγουστο). Διαρκούσαν πέντε ημέρες και περιλάμβαναν τα εξής αγωνίσματα: Αγώνες δρόμου, Πάλη, Πυγμαχία, Παγκράτιο, Αρματοδρομίες και το Πένταθλο, το οποίο αποτελούνταν από τα αθλήματα: αγώνας δρόμου, Άλμα, Πάλη, Δισκοβολία και Ακοντισμός. Διεξάγονταν στο Στάδιο, την Παλαίστρα και τον Ιππόδρομο, μπροστά σε χιλιάδες θεατές από όλες τις πόλεις του ελληνικού κόσμου. Οι συμμετέχοντες ακολουθούσαν κοινούς αθλητικούς κανόνες, που είχαν καθιερωθεί για τη διεξαγωγή των αγώνων και κατά τη διάρκειά τους έπαυαν οι εχθροπραξίες και κηρύσσονταν εκεχειρία. Οι νικητές βραβεύονταν με στεφάνι αγριελιάς, τον κότινο, και απολάμβαναν ιδιαίτερες τιμές και προνόμια από την πατρίδα τους.

Οι Ολυμπιακοί Αγώνες καταργήθηκαν με διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου το 393 μ.Χ., όταν το βυζαντινό κράτος βρισκόταν στο αποκορύφωμα της θεοκρατίας. Έτσι, ο 1.169 ετών αθλητικός πολιτισμός του ελληνικού ανθρωποκεντρικού κινήματος, αφανίζεται.

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες

Μετά από 1503 χρόνια σιωπής και ερέβους, το 1896, οι Ολυμπιακοί Αγώνες αναβιώνουν στην Αθήνα με τη μορφή διεθνών αθλητικών αγώνων, ύστερα από ενέργειες του Δημητρίου Βικέλα και του Πιερ ντε Κουμπερτέν.

Στους πρώτους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, οι οποίοι διεξάγονται με ιδιαίτερη λαμπρότητα στο Παναθηναϊκό Στάδιο της Αθήνας, λαμβάνουν μέρος 295 αθλητές από δεκαπέντε χώρες. Τα αθλήματα που

συμπεριλαμβάνονται στο αγωνιστικό μέρος προέρχονται τόσο από τους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες όσο και από τον τότε σύγχρονο αθλητισμό. Με τα νέα αγωνιστικά δεδομένα, το ολυμπιακό πνεύμα, το πνεύμα της ευγενούς άμιλλας, της ειρήνης και του ανθρωποκεντρισμού δεν μένει στη γενέτειρά του, την Ελλάδα, αλλά διαδίδεται σε όλο τον κόσμο. Το 1936 καθιερώθηκε η τελετή αφής της ολυμπιακής φλόγας στην Ολυμπία και η μεταφορά της στο στάδιο τέλεσης των αγώνων μέσω λαμπαδηδρομιών.

Η αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων επέφερε έναν συνεχή εκμοντερνισμό των αθλημάτων, γεγονός που συνέβαλε στη σταδιακή απομάκρυνση από την ολυμπιακή αθλητική παράδοση. Σημαντικές είναι, επίσης, οι οικονομικές, κοινωνικές και οι πολιτικές διαστάσεις που έλαβαν οι Αγώνες στο πέρασμα του χρόνου. Στα εκατό και πλέον χρόνια της ύπαρξής τους γιγαντώνονται σταδιακά και εξελίσσονται ραγδαία, ακολουθώντας τη δυναμική ανάπτυξη του αθλητισμού και των κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών συνθηκών στη σύγχρονη εποχή.

Σήμερα οι Ολυμπιακοί αγώνες έχουν αναχθεί στο σημαντικότερο αθλητικό γεγονός της ανθρωπότητας, με συμμετοχή χιλιάδων αθλητών από όλα σχεδόν τα κράτη του κόσμου, ενώ τους παρακολουθούν δισεκατομμύρια τηλεθεατές. Ωστόσο, η εξέλιξη, η γιγάντωση και η εμπορευματοποίηση των σύγχρονων διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων δρουν σε βάρος του ολυμπιακού ιδεώδους. Είναι γεγονός, λοιπόν, ότι έχουμε πλέον απομακρυνθεί από το ολυμπιακό ιδεώδες, έχουμε χάσει τις αξίες της παράδοσης.

Για τους λόγους που αναφέρθηκαν,
ο Καθηγητής Παντελής Γεωργογιάννης
και 92 πρωτοετείς φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής
Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών
που συνυπέγραψαν το παρόν κείμενο,

προτείνουν:

Την αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία

Οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες μπορούν να αποκτήσουν διαχρονικά μια πιο υγιή αξιακή βάση, αν τους συνδέσουμε εκ νέου με την παράδοση των 1.196 ετών. Ως ισχυρό αντιστάθμισμα της εξέλιξής τους προτάσσεται η διοργάνωση της κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία, με τους εξής στόχους:

1. Την προβολή του αυθεντικού ολυμπιακού ιδεώδους,
2. Τη συμβολή στη δημιουργία του μέτρου του ολυμπιακού ιδεώδους,
3. Την ανάδειξη της σε αξιακό αντιστάθμισμα στη γενική εξέλιξη των σύγχρονων διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων και
4. Την καθιέρωσή της ως διαδικασία προπομπό για τη διοργάνωση των σύγχρονων διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων.

Φιλοδοξία μας είναι η αναβιωμένη κλασική Ολυμπιάδα στο τρίπτυχό της να αποτελέσει το μέτρο των ηθικών αξιών και της ανατροφοδότησης του ολυμπιακού πνεύματος όχι μόνο στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες αλλά και σε κάθε έκφανση της κοινωνικής και πολιτισμικής ζωής του σύγχρονου ανθρώπου.

Περιεχόμενο της κλασικής Ολυμπιάδας

Στην αρχαιότητα πραγματοποιούνταν τριών ειδών εκδηλώσεις στους Ολυμπιακούς Αγώνες: αθλητικές, πολιτικές και θρησκευτικές. Σε αυτά τα πλαίσια, η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας οφείλει να συνοδεύεται από την πραγματοποίηση αντίστοιχων αθλητικών, πολιτικών και πολιτιστικών εκδηλώσεων καθώς και την αναβίωση των Πύθιων, των Νέμεων και των Ίσθμιων, εκδηλώσεις που στην αρχαιότητα πραγματοποιούνταν στο ενδιάμεσο των ολυμπιάδων.

Αθλητικό μέρος

Αναφορικά με το αθλητικό μέρος της κλασικής Ολυμπιάδας, περιλαμβάνει τα αθλήματα των κλασικών χρόνων: Δρόμος, Πάλη, Πυγμαχία, Παγκράτιο, Αρματοδρομίες και το Αρχαίο Πένταθλο, το οποίο περιλαμβάνει τα αθλήματα δρόμος, Άλμα, Πάλη, Δισκοβολία και Ακοντισμός. Στα αθλήματα αυτά προστίθενται ο Μαραθώνιος και ο Φειδιππίδειος Άθλος. Στην αναβιωμένη πια κλασική Ολυμπιάδα, σε αντίθεση με την αρχαία εποχή, έχουν δικαίωμα συμμετοχής αθλητές από όλο τον κόσμο, τόσο άνδρες όσο και γυναίκες.

Οι προκριματικοί αγώνες διεξάγονται σε όλα τα αρχαία στάδια, παλαίστρες και ιπποδρόμους της σημερινής Ελλάδας (π.χ. Μεσσήνη, Ρόδος, Δελφοί, Δωδώνη, Ίσθμια, Φίλιπποι κ.ά.) και περιοχών της Μεσογείου όπου υπάρχει αντίστοιχη υποδομή από την εποχή του κλασικού ελληνισμού (Μασσαλία, Κάτω Ιταλία, Κύπρος, Μικρά Ασία, Αίγυπτος κ.λπ.) με τη σύμφωνη γνώμη των αντίστοιχων χωρών.

Οι τελικοί αγώνες πραγματοποιούνται στην Ολυμπία, ακολουθώντας το τελετουργικό της κλασικής εποχής και με την ανακήρυξη των νικητών, γίνεται η στεφάνωσή τους με τον κότινο.

Πολιτικό μέρος

Οι πολιτικές εκδηλώσεις πραγματοποιούνται στα υπάρχοντα αρχαία θέατρα και έχουν συνεδριακό χαρακτήρα με συμμετοχή πολιτών απ' όλο τον κόσμο. Ως απώτερος στόχος προβάλλεται η διαμόρφωση παγκόσμιας διπλωματίας και στρατηγικών για τη λειτουργία και τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών συστημάτων, καθώς και η διατήρηση και ανάπτυξη της παγκόσμιας ειρήνης και του ανθρωποκεντρισμού.

Πολιτιστικό μέρος

Τέλος, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις αποτελούν ένα διεθνές αντάμωμα όλων των πολιτισμικών αποχρώσεων της σημερινής κοινωνίας. Διεξάγονται και αυτές στα αρχαία θέατρα της Ελλάδας και των άλλων χωρών, όπου υπάρχουν αντίστοιχες υποδομές από την αρχαιότητα.

Τα κλασικά ανοιχτά θέατρα του ελλαδικού χώρου που ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις τόσο των πολιτικών όσο και των πολιτιστικών εκδηλώσεων και μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την πραγματοποίησή τους, είναι μεταξύ άλλων: της Επιδαύρου, της Δωδώνης, της Ήλιδας, της Μεσσήνης, της Νικόπολης, των Φιλίππων, των Δελφών, της Πάτρας, το Ηρώδειο κ.ά.

Αφή και παράδοση ολυμπιακής φλόγας

Η τέλεση της κλασικής Ολυμπιάδας προηγείται των σύγχρονων Διεθνών Ολυμπιακών Αγώνων και προκύπτει από την ημερομηνία τέλεσής τους. Για παράδειγμα, αν η έναρξη των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων είναι η 10^η Αυγούστου, τότε η 9^η Αυγούστου είναι η ημερομηνία λήξης της κλασικής Ολυμπιάδας.

Η αφή της ολυμπιακής φλόγας, για να ξεκινήσει το μακρύ ταξίδι της στην ανθρωπότητα, πραγματοποιείται σύμφωνα με το τελετουργικό που ισχύει για τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Μετά την αφή της πραγματοποιούνται δύο διαφορετικές λαμπαδηδρομίες ως εξής:

1. Η Κλασική Λαμπαδηδρομία, με προορισμό τα αρχαία στάδια όπου πραγματοποιούνται δρώμενα της κλασικής Ολυμπιάδας, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις χώρες του εξωτερικού που διαθέτουν κλασικά στάδια. Με την άφιξη της η φλόγα ανάβει το βωμό κάθε σταδίου και παραμένει άσβεστη για τέσσερα χρόνια μέχρι την επόμενη Κλασική Λαμπαδηδρομία, όταν θα ανανεώνεται.
2. Η Σύγχρονη Λαμπαδηδρομία, κατά την οποία η ολυμπιακή φλόγα παραδίδεται στον εκπρόσωπο της εκάστοτε χώρας και πόλης που θα φιλοξενήσει τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες.

Προσδοκίες από την αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία

Η αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας στο τρίπτυχό της «αθλητισμός – πολιτική – πολιτισμός» αρχικά σε όλα τα στάδια και θέατρα της κλασικής αρχαιότητας του ελληνικού χώρου, και στη συνέχεια του μεσογειακού, από τη Μασσαλία και την Κάτω Ιταλία, μέχρι την Αίγυπτο και την Οδησό, είναι πολλαπλά ωφέλιμη για τον ελληνισμό και την ανθρωπότητα.

Προσδοκούμε ότι η υλοποίησή της σε συνδυασμό με την αναβίωση των

Πύθιον στους Δελφούς, των Νέμεων στη Νεμέα και των Ίσθμιων στην Κόρινθο, θα συμβάλει τα μέγιστα, μεταξύ άλλων:

1. στον Ολυμπισμό και το Ολυμπιακό Ιδεώδες,
2. στην ειρήνη μέσω της εφαρμογής του ιδεώδους της Ολυμπιακής Εκεχειρίας,
3. στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, καθώς οι Κλασικοί Ολυμπιακοί Αγώνες αποτελούν την αφετηρία και το αντιστάθμισμά τους,
4. στην ανθρωπότητα, γιατί εκτός των άλλων οι κάτοικοι της υφήλιου και ιδιαίτερα η νεολαία θα έχει την ευκαιρία να γνωρίσει την ιστορία του ανθρωποκεντρισμού, του Ολυμπισμού και του Ελληνισμού.

Είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι η ανθρωπότητα σήμερα έχει ανάγκη την ύπαρξη ενός κέντρου αθλητισμού, πολιτισμού και πολιτικής, ως αντιδιαστολή στα κέντρα εξουσίας που λειτουργούν ανά την υφήλιο. Πεποίθησή μας είναι ότι με την αναβίωση του τρίπτυχου της Κλασικής Ολυμπιάδας η Ελλάδα καλύπτει από κάθε άποψη την ανάγκη αυτή, εφόσον θα αποτελέσει, εκτός από αθλητικό, και παγκόσμιο κέντρο διπλωματίας και πολιτισμού.

Για να διεκδικήσουμε την αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία παρακαλούμε και για τη δική σας ενεργό συμμετοχή με την υπογραφή σας στο: <http://www.classicolympics.gr> και την περαιτέρω κοινοποίηση της πρότασής μας.

Με τον τρόπο αυτό θα συμβάλλουμε όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά στην αναβάθμιση και προώθηση του ολυμπιακού ιδεώδους και στην επαναφορά του ελληνισμού, του ανθρωποκεντρισμού και της δημοκρατίας στο διεθνές προσκήνιο.

Παντελής Γεωργογιάννης

Καθηγητής Πανεπιστημίου Πατρών

Πλακωτή Ελένη

Οι νικητήριες τελετές και το περιεχόμενό τους στην αρχαία Ολυμπία

Περίληψη

Στην παρούσα εργασία θα προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε την καταγωγή των νικητήριων εθίμων και τη θρησκευτική σημασία που είχαν για τους ανθρώπους που συμμετείχαν.

Θα προσπαθήσουμε στο σημείο αυτό να δείξουμε ότι μέσα στο τυπικό των δημόσιων νικητήριων τελετών μπορούμε, ενδεχομένως, να διακρίνουμε συμβολικές ενέργειες με θρησκευτικά ή μαγικά στοιχεία (ταινίωση, στέψη, φυλλοβολία). Θα αναδειχτεί ότι το τελετουργικό στοιχείο είναι ουσιαστικό, ίσως μάλιστα κεντρικό χαρακτηριστικό των νικητήριων τελετών. Θα επιβεβαιωθεί για άλλη μια φορά ο γνωστός θρησκευολόγος M. Eliade, λέγοντας ότι καμιά πράξη δεν είναι ελεύθερη εντελώς από το στοιχείο του «ιερού». Κάθε αλλαγή στη ζωή του ανθρώπου συνεπάγεται πράξεις και αντιδράσεις μεταξύ ιερού και βέβηλου, οι οποίες ρυθμίζονται έτσι, ώστε να μην θιγεί το κοινωνικό σύνολο.

The winner ceremonies and their content in ancient Olympia

Abstract

In this paper we will try to look for the origin of the winning customs and the religious importance they had for the people who participated. At this point, we will try to show that, in the typical ceremony of public victories, we may eventually distinguish symbolic actions with religious or magic elements (striking, crowning, beautification). It will be revealed that the ritual element is essential, perhaps even a central feature of the victorious ceremonies. It will be confirmed once again by the well-known religionist M. Eliade, saying that no act is completely free from the element of the “sanctuary”. Every change in human life involves acts and reactions between the sanctuary and the profane, which are regulated in such a way as not to harm the community.

1. Εισαγωγή

Τα γεγονότα που ακολουθούν τη νικητήρια έκβαση του αγώνα είναι γνωστά από τις φιλολογικές πηγές, που προσφέρουν πλούσιες αλλά συχνά συγκεχυμένες πληροφορίες. Πρόκειται για κείμενα διαφόρων εποχών, ανάμεσα στα οποία τα οψιμότερα είναι τα εκτενέστερα. Συνήθως αναφέρονται γενικά στους αγώνες, χωρίς να διευκρινίζουν εάν οι τελετές και τα έθιμα που περιγράφουν απαντούν σε όλες ή σε συγκεκριμένες αθλητικές διοργανώσεις. Από την άλλη πλευρά, πρέπει να επισημανθεί ότι υπήρχαν διαφορές μεταξύ των ανεπίσημων νικητήριων εκδηλώσεων στις παλαιότερες, και των αγώνων που είχαν μεγάλη συμμετοχή αθλητών και διάρκεια πολλών ημερών, όπως τα Ολύμπια.

Ειδικότερα για τα Ολύμπια, οι περισσότερες ενδείξεις που διαθέτουμε από τις γραπτές και εικονιστικές αρχαίες πηγές, υποδηλώνουν ότι αμέσως μετά το τέλος κάθε αγωνίσματος, γινόταν μια πρώτη ανακήρυξη και βράβευση των νικητών. Ο κριτής – ελλανοδίκης έδινε στο νικητή το κλαδί του φοίνικα που κρατούσε και του στόλιζε το κεφάλι με πορφυρή μάλλινη ταινία. Την ίδια ώρα ο κήρυκας διαλαλούσε το όνομα, το πατρώνυμο και την πατρίδα του νικητή, ανάμεσα στις επευφημίες και τις ζητωκραυγές των θεατών.

Αμέσως μετά, ο νικητής, με το κλαδί του φοίνικα στο χέρι, συνήθιζε να κάνει το γύρο του θριάμβου, τον «περιαγερό», κατά τους αρχαίους, μέσα στο κατάμεστο στάδιο. Όλοι οι θεατές τον χειροκροτούσαν όρθιοι και τον επευφημούσαν με ζητωκραυγές, ενώ πολλοί από αυτούς, τον φυλλοβολούσαν, δηλαδή τον έρριχναν με φύλλα και λουλούδια.

Μόλις ο νικητής έφθανε εκεί, όπου ήταν συγκεντρωμένοι οι συμπατριώτες του, οι ζητωκραυγές έφθναν στο αποκορύφωμά τους. Οι θεατές του έριχναν φύλλα και λουλούδια, και του πρόσφεραν ρούχα, καπέλα και άλλα

δώρα. Άλλοι πάλι του έδεναν στο κεφάλι, στα χέρια και στα πόδια κόκκινες και άσπρες κορδέλες ως έκφραση χαράς¹.

Η πέμπτη ημέρα ήταν η ημέρα απονομής των στεφάνων. Εκείνη την ημέρα ξεκινούσαν οι νικητές για το ναό του Δία, όπου θα γινόταν η επίσημη στέψη. Γύρω στο κεφάλι τους, όπως προείπαμε, είχαν δεμένη μια πορφυρή μάλλινη ταινία και στο δεξί χέρι κρατούσαν κλαδί φοίνικα. Τα διακριτικά αυτά τα είχαν δεχθεί αμέσως μετά τη νίκη τους από το χέρι του Ελλανοδίκη, ενώ ο κήρυκας διαλαλούσε το όνομά τους, το όνομα της πατρίδας τους, και το πλήθος κραύγαζε συνεπαρμένο : Τήνελλα καλλίνικε (εύγε ένδοξε νικητή).

Όλες αυτές οι διακρίσεις προς τους νικητές συνδέονταν με πανάρχαιες λατρείες και παραδόσεις. Έχοντας τα παραπάνω υπόψη, θα προσπαθήσουμε στην συνέχεια να εξετάσουμε τις επιμέρους νικητήριες τελετές των αγώνων της Ολυμπίας.

Αρχικά, θα εξετάσουμε αναλυτικά τα γεγονότα που ακολουθούν λίγο μετά τη νικητήρια έκβαση του αγώνα, δηλαδή τον περιαγεσμό, τη φυλλοβολία, την ανακήρυξη, τη στεφάνωση ή ανάδηση ταινίας. Έπειτα, εκμεταλλευόμενοι τα πορίσματα της κοινωνικής ανθρωπολογίας και της θρησκευσιολογίας, θα προσπαθήσουμε να αναζητήσουμε την καταγωγή των νικητήριων εθίμων και τη θρησκευτική σημασία που είχαν για τους ανθρώπους που συμμετείχαν.

2. Το περιεχόμενο των νικητήριων τελετών

2.1. Φυλλοβολία και περιαγεσμός

Σε σύγγραμμα του Ερατοσθένη βρίσκουμε αναφορές για τον περιαγεσμό και τη φυλλοβολία: «τώ νικήσαντι καθάπερ έρανον εισφέροντες έρριπτον των θεατών έκαστος όπως ηυπόρει. Οι μόν ούν εμπορευόμενοι διάφορα δώρα, των δε λοιπών οι μόν εγγύς καθημενοι στεφάνους επετίθεσαν, οι δε απωτέρω τούτο όπερ ήν λοιπόν έβαλλον τοίς άνθεσι και φύλλοις <ως> και νύν επί τοίς επιφανώς αγωνιζόμενοι προβάλλουσι ζώνας, πετάσους, χιτωνίσκους, κρηπίδας. Διό σύνηθες ήν κύκλω περινοστούντας αγείρειν τά διδόμενα. Έως μόν ούν έν αγώνισμα κατά την Ολυμπίαν ήν, δαυιλής εγίνετο η των δώρων δόσις, πολυπλασιαζόμενων δε τούτων ταύτα εμειούτο εις πολλούς καταμεριζόμενα, και τέλος η φυλλοβολία κατελείφθη»².

Αναφέρεται η έλλειψη δώρων ως αιτία εγκατάλειψης της φυλλοβολίας, όταν πολλαπλασιάστηκαν τα αγωνίσματα στην Ολυμπία. Με τη θέση αυτή φαίνεται να συμφωνεί και ο Πλούταρχος, ο οποίος βεβαιώνει ότι το έθιμο δε διατηρείται στην εποχή του (1^{ος}- 2^{ος} αι. μ. Χ.)³. Πράγματι, η φυλλοβολία πρέπει

1 Π. Βαλαβάνη, (1996), *Άθλα, αθλητές και έπαθλα*, Αθήνα: Ερευνητές σ. 60.

2 Ερατοσθένους, (1930). Στο Ερατοσθένους, *F.Gr.Hist. D'* (Nr. 106-261), no. 241, F 1-47, Berlin.

3 Πλούταρχου, *Συμποσιακά προβλήματα*, Classical Library, vol. VIII& IX.,4. 1.

να είχε εκλείψει ήδη από την εποχή του Ερατοσθένη (3^{ος} αι. π.Χ.). Η φυλλοβολία πρέπει να περιελάμβανε τόσο τα διάφορα δώρα όσο και τα κλαδιά, τα φύλλα, τα στεφάνια κ.τ.λ.⁴.

Σχετικά με τον περιαγερμό, (Ολ., IX. 91-4) ο Πίνδαρος μας πληροφορεί για έναν «γύρο του θριάμβου», όπως θα λέγαμε σήμερα, χωρίς να αναφέρεται σε περισυλλογή δώρων, κάτι που, ωστόσο, άλλες πηγές μας διασώζουν. Η προσφορά μικρών δώρων στους νικητές είχε αρχίσει πριν από τον Πίνδαρο και συνεχιζόταν. Παραπλήσιο ήταν το θρησκευτικό έθιμο του «αγερμού», το οποίο απαντούσε με διαφορετικές μορφές σε αρκετές ελληνικές πόλεις. Τόσο ο περιαγερμός όσο και η φυλλοβολία συνδέονται με φύλλα, κλαδιά και επίδοση δώρων, γεγονός που οφείλεται στη συχνά ταυτόχρονη τέλεσή τους: ο νικητής κάνει το γύρο του θριάμβου και οι θεατές του δίνουν ή του ρίχνουν δώρα, ο νικητής πλησιάζει για να τα μαζέψει, οι θεατές τον φυλλοβολούν και του δένουν στεφάνια ή ταινίες. Ορισμένες μάλιστα πηγές, περιγράφουν τον περιαγερμό – περιφορά του νικητή με ταυτόχρονη φυλλοβολία⁵. Η διαφοροποίηση των δύο εθίμων έγκειται στο εξής: ο περιαγερμός συνδέεται κυρίως με τον αγωνιστικό χώρο («διήρηχο κύκλον», «κύκλω περινοστούντας» ή «περιπορευομένους»), ενώ η φυλλοβολία μπορούσε να επαναληφθεί περισσότερες από μία φορές, είτε μέσα στο στάδιο («εγγύς» και «σύνεγγυς», «απωτέρω» και «πορρώτερον», «διά της πανηγύρεως») είτε στην έξοδο από αυτό («εκ του σταδίου»). Επίσης αναφορές διαφόρων συγγραφέων μας υποδεικνύουν ότι η φυλλοβολία δεν έλειπε και από τους επινίκιους εορτασμούς στην πατρίδα ή στο σπίτι του νικητή, όπως επίσης την ώρα της στεφάνωσης του νικητή⁶. Η φυλλοβολία, ωστόσο, στην Ολυμπία εγκαταλείφθηκε, ενώ ο περιαγερμός πιθανότατα επιβίωσε, εφόσον ο νικητής έπρεπε να τρέξει για να μαζέψει τα δώρα του⁷. Αυτό που αντικατέστησε τη φυλλοβολία θεωρείται ότι ήταν το κλαδί του φοίνικα, από την εποχή του Μεγάλου Αλεξάνδρου και μετά. Αμέσως μετά τη νίκη, έδιναν στο νικητή ένα κλαράκι από φοίνικα και κρατώντας το πήγαινε στην επίσημη τελετή της στέψης την τελευταία (πέμπτη) ημέρα, οπότε του δινόταν το στεφάνι της ελιάς⁸. Ο νικητής τον παραλαμβάνει από το χέρι του ελλανοδίκη και τρέχει περιαγειρόμενος.

2.2. Στεφάνωση- ανάδηση στεφάνου, ανάδηση ταινίας- ταινίωση

Στην απορία του Ανάχαρση σχετικά με τα στεφάνια που απονέμονταν στους νικητές: «ώστε μίλων ένεκα και σελίνων τοσαύτα προπονείν και κινδυνεύειν...»,

4 Giglioli, G.Q., (1950) *Phyllobolia*, *Archaeology Classica*, 2, pp. 31-45.

5 Πausανίου, *Ελλάδος περιήγησις*, *Ηλιακά*, 6. 7. 3. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.

6 Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής με στοιχεία φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, σ. 272.

7 Tarbell, F.B., (1908), *The Palm of Victory*, *Classical Philology*, vol. 3, Chicago: The University of Chicago Press, pp. 265-267.

8 . Λόλα, Χ., (2000), *Μια φορά στην Ολυμπία*, Αθήνα: Οδυσσεύς, σ. 145.

ο Σόλων εξηγεί: «...ταύτα μὲν γάρ ἐστι σημεῖα τῆς νίκης καὶ γνωρίσματα οἷτινες οἱ κρατήσαντες»⁹.

Ανάλογος ἦταν και ο ρόλος τῆς ταινίας, δηλαδή να «σημαδέψει» και να ξεχωρίσει το νικητή¹⁰. Η σημασία τῆς ταινίας ἔχει παραγνωριστῆ ἀπὸ τους μελετητές, ἴσως γιατί οἱ Ολυμπιακοὶ ἀγῶνες συνδέθησαν με το παραδοσιακὸ στεφάνι που ἀπονέμονταν στους νικητές, τον κότινο. Σε ἄλλο χωρίο (IV. 121) ο Θουκυδίδης χρησιμοποιεῖ τον ὄρο «ανάδησις», για να δηλώσει τῆ στέψη με στεφάνι, ἐνῶ για τὴν ἀνάδηση τῆς ταινίας στον νικητὴ ἀναφέρει «εταίνιουν»: «και δημοσία μὲν χρυσῷ στεφάνῳ ἀνέδησαν ..., ἰδία δε εταίνιουν τέ και προσήρχοντο ὡσπερ ἀθλητη». Ο Ξενοφὼν ἀναφέρει ρητὰ «στεφανώσων» και μόνον πολὺ ἀργότερα ο Πausanias γράφει «ανέδησεν...ταινία»¹¹.

Ἄρα ἡ στέψη και ἡ ἀνάδηση μπορούσαν να προκαλέσουν τῆς ἴδιες ἀντιδράσεις, ἐπομένως ἦταν πράξεις ἰσοδύναμες, ὅπως θα δούμε στη συνέχεια. Μέχρι τώρα, ἀναφερθήκαμε στα στεφάνια και τῆς ταινίες που ρίχνονταν ἢ δένονταν στον νικητὴ κατὰ τῆ φυλλοβολία.

Ἐνῶ το σύνολο των ερευνητῶν δέχεται τῆ διαφοροποίηση των στεφανιών αυτῶν ἀπὸ το ἓνα και μοναδικὸ ἐπίσημο στεφάνι με το ὁποῖο στέφεται ο νικητὴς, δεν συμβαίνει το ἴδιο και με τῆς ταινίες. Ορισμένοι πιστεύουν ὅτι οἱ ταινίες εἶναι δῶρα των φίλων, ἐνῶ ἄλλοι θεωροῦν ὅτι χρησιμοποιούνταν με ἡμεπίσημο, θα λέγαμε, τρόπο, «ὥστε να ξεχωρίζουν οἱ ἀθλητές που προχωρούσαν στον ἐπόμενον γύρο ἢ οἱ νικητές που στέφονταν στο τέλος. Τουλάχιστον στην Ολυμπία και στους Δελφούς, ἡ ταινία ἦταν το παλαιότερο σύμβολο τῆς νίκης, ἐνῶ το στεφάνι προστέθηκε ἀργότερα. Αυτὴ εἶναι και ἡ προσωπική μας θέση, παραπέμποντας στον Pausanias, καθώς ἐπίσης, «υπάρχει χάλκινη εἰκόνα τῆς Ἱπποδάμειας που κρατεῖ ταινία, με τὴν ὁποία υποτίθεται πως θα ἀναδέσει τον Πέλοπα ὡς νικητὴ»¹².

Πρέπει να τονίσουμε ὅτι εἶναι διαφορετικὸ πρᾶγμα τα πολλαπλὰ στεφάνια και οἱ ταινίες τῆς φυλλοβολίας, ἀπὸ το ἓνα στεφάνι ἢ τῆς μια ταινία που δενόταν στο κεφάλι του νικητὴ. Οἱ περισσότεροι νικητές φοροῦν ἓνα μόνον στεφάνι στο κεφάλι. Ὑπῆρχαν ἐπίσης, περιπτώσεις που το ἐπίσημο στεφάνι αποτελούνταν ἀπὸ ἓναν συνδυασμὸ κλαδιῶν και ταινίας. Πράγματι, πολλές παραστάσεις φέρουν νικητὴ ο ὁποῖος φορᾶ και ταινία και στεφάνι¹³. Το πλέον πιθανόν ἦταν ὅτι ἡ ἐπίσημη στέψη ἢ ἀνάδηση του κεφαλιού γινόταν ταυτόχρονα

9 Λουκιανού, *Ἀνάχαρσις*, 9-10, Στο: Β. Μανδηλαρά (ἐπιμ.), *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία*, Ἀθήνα: Κάκτος 1994, τόμ. 5.

10 Πausanias, *Ἑλλάδος περιήγησις, Ἡλιακά*, 6. 2. 2. και 6. 20. 19. Στο: Β. Μανδηλαρά (ἐπιμ.), *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία*, Ἀθήνα: Κάκτος 1992.

11 Πausanias, *Ἑλλάδος περιήγησις, Μεσσηνιακά- Ἡλιακά*, (μτφρ.) Ν.Δ. Παπαχατζής, Ἀθήνα: Ἐκδοτικὴ Ἀθηνών, 6. 2. 2.

12 Βλ. Πausanias, *Ἑλλάδος περιήγησις, Ἡλιακά*, 6.2,2 και 6. 20, 19. Στο: Β. Μανδηλαρά (ἐπιμ.), *Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Γραμματεία*, Ἀθήνα: Κάκτος 1992.

13 Μπεζαντάκου, Ν. Π., (1987), *Ἡ αρχαία ἑλληνικὴ Μίτρα*, Ἀθήνα σ. 119 και σημ. 2. Schobel, H., (1966), *The Ancient Olympic games*, London: Studio Vista, p. 99.

σχεδόν με τη φυλλοβολία και την ανάδηση ταινιών σε άλλα μέρη του σώματος του νικητή. Οι φυλλοβολίες και οι προσφορές ταινιών μπορούσαν, κάλλιστα, να συνεχιστούν και μετά την επίσημη στέψη ή ανάδηση του νικητή.

Με μεγάλη επιφύλαξη, θα μπορούσαμε να σκιαγραφήσουμε την πορεία των νικητήριων τελετών ως εξής: άρχιζαν πιθανόν με την ανακήρυξη του νικητή και συνέχιζαν με τη στέψη ή την ανάδηση. Οι θεατές μπορούσαν να φυλλοβολούν καθ' όλη τη διάρκεια της τελετής, αλλά οι πολυάριθμες ταινίες μάλλον είχαν δεθεί στο σώμα του νικητή πριν από την ανακήρυξη. Ωστόσο, θεωρούμε απαραίτητο να τονίσουμε ότι η χρονική διαδοχή των γεγονότων παραμένει γενικά προβληματική. Γνωρίζουμε, ωστόσο, ότι την τελευταία πιθανότητα ημέρα των Ολυμπιακών αγώνων «γινόταν ενιαία τελετή ανακήρυξης, στέψης και βράβευσης όλων των νικητών»¹⁴. Ταυτόχρονα ή αμέσως μετά την ανακήρυξη, γινόταν και η επίσημη στέψη ή ανάδηση της κεφαλής του νικητή, καθώς και η απονομή του συμβολικού κλάδου του φοίνικα (από τα τέλη του 5^{ου} αιώνα).

3. Ερμηνεία των νικητήριων τελετών

Καλό είναι σε αυτό το σημείο να διακρίνουμε τους όρους τελετή και τελετουργία. Η «τελετή» είναι μια παγιωμένη και δημόσια τελούμενη σειρά ενεργειών, με συμβολικό συνήθως χαρακτήρα, που σημειώνουν την έλευση ή την ανάμνηση ενός σημαντικού γεγονότος. Διαφέρει από την «τελετουργία», διότι έχει πάντοτε δημόσιο χαρακτήρα, βασιίζεται δηλαδή στη σύμπραξη, συμμετοχή και παρουσία πολλών ατόμων. Επίσης, «δεν έχει τόσο έντονο και τόσο συχνά, όσο η τελετουργία, θρησκευτικό ή μαγικό χαρακτήρα. Η τελετουργία μπορεί να τελεστεί και ιδιωτικά ή να αποτελεί μέρος μιάς τελετής, όχι όμως και το αντίθετο»¹⁵.

Τελετουργία, από την άλλη πλευρά, είναι «μια ενέργεια με σημειωτικό χαρακτήρα, αποκομμένη από το πρωταρχικό και πρακτικό περιεχόμενό της. Η λειτουργία της κανονικά έγκειται στο σχηματισμό ομάδων, στην αλληλεγγύη ή στο διάλογο μεταξύ των μελών της ομάδας. Τέτοιου είδους ενέργειες συνιστούν θρησκευτικές τελετουργίες, στο βαθμό που δείχνουν μια στροφή προς κάτι εξωανθρώπινο και υπεράνθρωπο»¹⁶.

Θα προσπαθήσουμε στο σημείο αυτό να δείξουμε ότι μέσα στο τυπικό των δημόσιων νικητήριων τελετών μπορούμε, ενδεχομένως, να διακρίνουμε συμβολικές ενέργειες με θρησκευτικά ή μαγικά στοιχεία (ταινίωση, στέψη, φυλλοβολία). Θα πρέπει, ίσως, τότε, να δεχτούμε ότι το τελετουργικό στοιχείο είναι ουσιαστικό, ίσως μάλιστα κεντρικό χαρακτηριστικό των νικητήριων τελετών.

14 Buhmann, H., (1975), *Der Sieg in Olympia und in den anderen panhellenischen Spielen* Διδακτορική διατριβή. Μόναχο, σσ. 53-55.

15 Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) P. Bing, Berkeley: University of California Press, σ.22.

16 Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα, σ. 133.

Πρώτα απ' όλα οι ταινίες που δένονται στο σώμα και το κεφάλι του νικητή, αποτελεί έναν απλό τρόπο για να τον κάνουν να ξεχωρίζει από τον περίγυρό του. Από την άλλη πλευρά, μπορεί μέσω του δεσίματος να καταστήσει κανείς ένα αντικείμενο ανέγγιχτο (ταμπού), να το καθιερώσει ή ακόμη και να το προστατεύσει¹⁷. Ιδιαίτερα σημαντικό, όμως, θεωρείται το δέσιμο ενός ανθρώπου, ζώου κ.τ.λ. με κάτι άλλο που βρίσκεται έξω από αυτό. Στην περίπτωση αυτή το δέσιμο αποσκοπεί στην αποκατάσταση μιας επαφής. Η J.E. Harisson υποστηρίζει ότι «το δέσιμο είναι μια επαφή με τη θεότητα, λειτουργεί δηλαδή σαν ιερός δεσμός»¹⁸. Ταινίες στην αρχαιότητα τοποθετούνταν ή δένονταν εκτός από τους νικητές – αθλητές, επίσης σε άτομα που διακρίθηκαν για κάποια εξαιρετική πράξη στον πολιτικό ή στρατιωτικό τομέα, στα ζώα που πρόκειται να θυσιαστούν¹⁹, στους νεκρούς, στις επιτύμβιες στήλες και στους τύμβους. Ταινίες τοποθετούνταν και προσφέρονταν επάνω στους νεκρούς κατά την πρόθεση²⁰. Επίσης σε κίονες και πεσσούς²¹. Ακόμη σε λατρευτικά αγάλματα²² καθώς επίσης σε δένδρα, όπου, σύμφωνα με τον Boetticher, στο έργο του, *Der Baumkultus der Griechen*, «οι ταινίες και τα στεφάνια, που αναρτώνται στα κλαδιά, λειτουργούν σαν αναθήματα, δηλώνουν την ιερότητα του δένδρου και αποτελούν δείγματα λατρείας»²³. Η Harisson, στο έργο της *Themis*, θεωρεί ότι «όλα τα δένδρα είναι ιερά ή κατέχονται από αόρατα πνεύματα, περισσότερο μάλιστα τα οπωροφόρα»²⁴. Η δική μας άποψη είναι ότι οι μάλλινες ταινίες υποδεικνύουν ότι ο νικητής αθλητής είναι αφιερωμένος στο θεό. Στην αρχαιότητα ο ιερέας ή η ιέρεια επίσης φέρουν ταινίες, ακριβώς για να δείξουν την αφοσίωση και τη δέσμευσή τους στο θεό. Και δεν ήταν μόνο αυτοί που με αυτόν τον τρόπο δείχνουν ότι είναι αφιερωμένοι στο θεό, αλλά και το θυσιαζόμενο θύμα, το ζώο, στολίζεται με ταινίες για τον ίδιο ακριβώς λόγο. Έτσι, ο καλύτερος αθλητής, ο νικητής αθλητής δηλαδή, είναι αυτός και η νίκη του αφιερωμένοι στο θεό Δία και αυτό το υποδηλώνει και η ταινία την οποία φέρει αυτός²⁵. Αξίζει να αναφερθεί κανείς, σε αυτό το σημείο, στην άποψη κάποιων μελετητών όπως του W. Burkert, του

17 Παχή, Π., (1990), Η κάθαρση στα Ελευσίνια μυστήρια : Προπαρασκευαστικές τελετουργίες. Στο: *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη, 1, σ. 244 και σημ. 186.

18 Harisson, J.E., (1912), *Themis*, Cambridge: University Press, p. 137-8.

19 Sansone, D., (1988), *Greek athletics and the genesis of sport*, Berkeley: University of California Press, p. 81.

20 Kurtz, D. –Boardman, J., (1994), *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* (μτφρ.) Ο. Βιζυηνός – Θ. Ξένος, Αθήνα, σσ. 98-99, 116, 138, 155.

21 Evans, A.J., (1901), Mycenaean tree and pillar cult and its Mediterranean relations, *Journal of History of Sport*, τόμ. 21, 99-204.

22 Πανωσανίου, *Ελλάδος περιήγησις*, *Ηλιακά*, 8. 31.8, 9.39.8, 10.35.10. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.

23 Boetticher, C., (1856), *Der Baumkultus der Griechen*, Βερολίνο, σσ. 26, 107 κ.ε.

24 Harisson, J. E., (1912), *Themis*, Cambridge: University Press, p.165 κ.ε. Eliade, M., (1964), *Πραγματεία πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών* (μτφρ.) Ε. Τσούτη, Αθήνα: Ι. Χατζηνικολή, σ. 254.

25 Sansone, D., (1988), *Greek Athletics and the Genesis of Sport*, Berkeley – Los Angeles : University of California Press, pp. 79-81.

D. Sansone και του G. Nagy, σχετικά με τον συμβολισμό των Ολυμπιακών αγώνων. Αυτοί, τονίζουν ότι οι αγώνες δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα είδος τελετουργικής θυσίας. Ο αθλητής συμβολικά παρίστανε το θυσιαστήριο θύμα, και απ' αυτό προκύπτει και οι «ταινιώσή» του με μάλλινες ταινίες και η στεφάνωση, όπως θα δούμε παρακάτω. Ο νικητής - αθλητής συμβολικά αφιερωνόταν στο θεό και θυσιαζόταν (συμβολικά πάντοτε) γι' αυτόν. Αυτόν ακριβώς το συμβολισμό υποδήλωνε και η ταινία που έφερε ο νικητής²⁶.

Όσον αφορά τώρα στα στεφάνια, είναι συνηθισμένα σε όλες τις εκδηλώσεις της ζωής των αρχαίων. Χρησιμοποιούνται κυρίως στα στάδια της ανθρώπινης ζωής, όπως στη γέννηση, το γάμο, το θάνατο. Επίσης, αποδίδονταν στους τιμημένους πολίτες, στη λατρεία (ιερείς, βωμοί, αγάλματα θεών, ιερά αντικείμενα). Ο M. Blech, διακρίνει και αναλύει τις εξής περιπτώσεις, όπου χρησιμοποιούνται στεφάνια: «συμπόσιο και γάμος, θάνατος, αθλητική νίκη, απόδοση τιμής και στη λατρεία διαφόρων ανδρικών και γυναικείων θεοτήτων»²⁷. Όσον αφορά στη σημασία του στεφανιού, οι παλαιότεροι ερευνητές υποστήριζαν ότι τα φυτά είναι ενσαρκώσεις του πνεύματος της βλάστησης, επομένως, τα στεφάνια χρησιμεύουν για να ξεχωρίζει αυτός που εκπροσωπεί το «πνεύμα των δένδρων» ή το «πνεύμα της βλάστησης»²⁸. Μάλιστα, κάποιοι συγγραφείς (T. Scanlon), υποστήριζαν ότι πίσω από το ιερό δένδρο των Ολυμπιακών αγώνων, κρύβεται κάποια προελληνική δενδρολατρεία, της οποίας η τελετή για το κόψιμο του δένδρου, είχε το δικό της τελετουργικό²⁹. Το στεφάνι, όπως και τα κλαδιά ή τα λουλούδια από τα οποία πλέχτηκε, φέρνει τύχη και θεϊκή προστασία. Το κλαδί που ανθίζει είναι ευεργετικό, γιατί η δύναμη που βρίσκεται μέσα του μεταδίδεται σε όποιον τα κρατά ή έρχεται σε επαφή με αυτό. Επομένως ο άνθρωπος που φορεί ή κρατά το στεφάνι επικοινωνεί με το θείο³⁰. Τα δένδρα και γενικά η βλάστηση ενσαρκώνουν την ανεξάντλητη ζωή, δηλαδή τη γονιμότητα, την αφθονία, την τύχη, την υγεία, η οποία μεταδίδεται και σε αυτόν που φέρει το στεφάνι. Η αντίληψη αυτή έχει χαρακτήρα «μεταδοτικής μαγείας». Πιστεύουμε ότι το στεφάνι που έζωνε τα κεφάλια αυτών που συμμετείχαν στις θυσίες και στις γιορτές, οφείλει την προέλευσή του στην πίστη ότι το κλαδί που ανθίζει είναι ευεργετικό. Η δύναμη που βρισκόταν μέσα στο ιερό κλαδί, μεταδιδόταν από την απλή του παρουσία ή από την επαφή με αυτό,³¹. Ο M. Blech στο έργο του *Studien zum Kranz bei den Griechen*, τονίζει ότι «τα όρια ανάμεσα στη μαγεία,

26 Sansone, D., (1988), *Greek Athletics and the Genesis of Sport*, Berkeley – Los Angeles : University of California Press, pp. 82-83.

27 Blech, M., (1982), *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Βερολίνο, pp. 127-138

28 Harisson, J.E., (1996), *Η προέλευση των Ολυμπιακών Αγώνων* (μτφρ.)Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα: Ιάμβλιχος, σ. 24.

29 Scanlon, T., (1984), The footrace of the Heraia at Olympia, *The Ancient World*, 9, 82.

30 Nilsson, M P., (1977), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας* (μτφρ.) Α. Παπαθωμοπούλου, Αθήνα σ. 104

31 Nilsson, M.P., (1977), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας* (μτφρ.) Α. Παπαθωμοπούλου, Αθήνα σ. 105.

στη φαρμακολογία και τις θρησκευτικές εκδηλώσεις είναι πολύ ρευστά»³². Η αντίληψη της ευεργετικής επαφής με το φυτό παίζει κύριο ρόλο, λοιπόν, στη στεφάνωση ενός προσώπου ή αντικειμένου.

Για τους αρχαίους Έλληνες το στεφάνι είχε πολλαπλές σημασίες και συμβολισμούς, ανάλογα με την περίπτωση: σημαδεύει και ξεχωρίζει αυτόν που το φορά, προστατεύει το κεφάλι, το σημαντικότερο δηλαδή τμήμα του ανθρώπινου σώματος. Δηλώνει επίσης ότι ο στεφανωμένος είναι ιερός, καθαρός και έτοιμος να ξεκινήσει μια ορισμένη διαδικασία. Το στεφάνι είναι φορέας ζωής, περιέχει ζωή. Γι' αυτό το λόγο, ίσως, και τοποθετούν στεφάνια από αιθαλή φυτά στα κεφάλια των νεκρών³³. Έτσι το στεφάνι δε συμβολίζει απλώς αλλά ενσαρκώνει τη νίκη»³⁴. Καταλήγει ότι «το στεφάνι είναι ιερό και όποιος το φέρει γίνεται *ipso facto* ιερός»³⁵. Η έννοια της επιτυχίας που προσδιδόταν στο στεφάνι, κατέληξε στο να θεωρείται τελικά αυτό σύμβολο επιτυχίας, και ως τέτοιο διασώθηκε, κατά τον Sansone, στους μεταγενέστερους αγώνες³⁶.

Τέλος, το έθιμο της φυλλοβολίας, που περιελάμβανε και ρίψη ταινιών, κλαδιών, στεφανιών αλλά και διαφόρων δώρων, παρουσιάζεται εκτός από τους αγώνες και στους νεκρούς³⁷, στους διάσημους πολιτικούς, στρατιωτικούς, ευεργέτες και νυμφευόμενους. Ιδιαίτερα τα ιερά κλαδιά θεωρούνταν ότι είχαν ευεργετική δύναμη, και τα χρησιμοποιούσαν σε όλες τις σημαντικές στιγμές της ζωής τους. Ειδικότερα, στήνονταν στους γάμους και τη σημαντική στιγμή, όπου ένας έφηβος γινόταν δεκτός στις φατρίες των ανδρών. Υπήρξε αχώριστο σύμβολο όλων των ιεροτελεστιών και εορτών³⁸.

Μερικοί μελετητές τόνισαν κυρίως, ότι η φυλλοβολία είναι μια μαγική τελετουργία, που μετέβαλε το φυλλοβολούμενο σε ενσάρκωση του πνεύματος των δένδρων και των δασών, βασιλιά του ενιαυτού ή θεό³⁹. Η άποψη αυτή δέχτηκε ισχυρή κριτική από τον θετικιστή E.N. Gardiner, ο οποίος τόνισε ότι η φυλλοβολία ήταν απλά μια χαρμόσυνη προσφορά δώρων, χωρίς να αποσκοπεί μόνο σε αυτά⁴⁰.

Είναι πάρα πολύ δύσκολο να καταλήξει κανείς στο ποιο ήταν το αρχικό νόημα των νικητήριων τελετών. Το πιο πιθανό είναι το αρχικό νόημα των συμβολικών πράξεων των τελετών, να μην ήταν γνωστό ούτε στους ίδιους τους

32 Gardiner, E.N., (1916-1917; 1917-1918), Alleged kingship of the Olympic victor, *The Annual British School at Athens*, London: Macmillan & Co., Limited, 22, p.90.

33 Onians, R.B., (1951), *The origins of European thought*, Cambridge, p. 367.

34 Onians, R.B., (1951), *The origins of European thought*, Cambridge σ. 443 κ.ε.

35 Onians, R.B., (1951), *The origins of European thought*, Cambridge σ. 456 κ.ε.

36 Golden, M. , (1998), *Sport and society in ancient Greece*, Cambridge: University Press, p.17.

37 Πλουτάρχου, *Λυκούργος*, 27, σε *Classical Library*, , vol. X, book vii.

38 Murray, G. ,(1996), *Πέντε στάδια της Ελληνικής θρησκείας* (μτφρ.) Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα : Ιάμβλιχος. σσ. 44-46.

39 Cook, A.B.,(1965), Zeus, Jupiter and the oak, *The Classical Review*, D. Nutt, 270 and 271 Strand, London.

40 Gardiner, E.N., (1916-1917; 1917-1918), Alleged kingship of the Olympic victor, *The Annual British School at Athens*, London: Macmillan & Co., Limited, 22, pp.92-93.

συμμετέχοντες. Είναι επίσης δύσκολο να αποφανθούμε για το αν οι συμβολικές εκδηλώσεις που αναλύθηκαν μέχρι αυτό το σημείο, αποτελούν απλά στοιχεία της τελετής ή αν έχουν θρησκευτικό ή μαγικό χαρακτήρα, οπότε θα πρέπει να αναγνωρίσουμε τελετουργικά στοιχεία μέσα στην τελετή.

Προσπαθώντας να απομονώσουμε τις περιπτώσεις που απαντούν μαζί η ταινίωση, η στέψη και η φυλλοβολία, διαπιστώσαμε ότι εκτός από τους αθλητές νικητές, τα τρία αυτά έθιμα συνυπάρχουν μόνο σε σχέση με τα διάσημα και τιμημένα πρόσωπα, τους νεόνυμφους και τους νεκρούς⁴¹. Προσπαθώντας να εντοπίσουμε τα κοινά σημεία αυτών των περιπτώσεων, καταλήξαμε στο ότι πρόκειται για συναθροίσεις με δημόσιο χαρακτήρα, στις οποίες κυριαρχούν τα αισθήματα χαράς ή συγκίνησης σε όλους τους συμμετέχοντες. Πάντοτε η ομάδα αποδέχεται το άτομο, και εκφράζει προς το τελευταίο τα θετικά συναισθήματά της. Τα σημαντικότερα, όμως όλων, είναι ότι τα δρώμενα σχετίζονται με άτομα των οποίων η ιδιότητα ή η κατάσταση έχει αλλάξει, οπότε πρέπει να ενταχθούν εκ νέου στην κοινωνική ομάδα. Αυτό συμβαίνει και στην περίπτωση του γάμου αλλά και στην περίπτωση των νεκρικών εθίμων, καθώς με αυτά η ομάδα αποδέχεται το θάνατο και ανασυσταίνεται μετά την απώλεια⁴². Στις περιπτώσεις του αθλητή νικητή, των διάσημων και των νεκρών, τα άτομα αυτά έχουν φθάσει στην ολοκλήρωση μιας προσπάθειας και ενός αγώνα, και δέχονται την κοινωνική επικύρωση. Ο αθλητής ειδικότερα, φθάνει στην κορύφωση των προσπαθειών του και γίνεται νικητής⁴³. Η νέα κατάσταση του νικητή - αθλητή υπερβαίνει τα όρια του αθλητισμού. Ξεχωρίζει, δέχεται τιμές, έχει τη θεϊκή προστασία. Σ' αυτήν ακριβώς τη μεταβολή της κατάστασής του θα σταθούμε. Ο αθλητής γίνεται νικητής μέσα από τη διαδικασία του αγώνα και οι νικητήριες τελετές σημαδεύουν και ενισχύουν αυτή τη μετάβαση.

Σε αυτό το σημείο μπορούμε να εκφράσουμε με βεβαιότητα τη θέση ότι ο αγώνας και οι συμβολικές πράξεις που έπονται της νίκης, δηλαδή η ταινίωση η στέψη και η φυλλοβολία, παρουσιάζουν όλα τα χαρακτηριστικά των «διαβατήριων τελετών». Ο νικητής, κατά τον K.Crotty, επιστρέφει στην πατρίδα του ως ένας μνημένος που θα επανενταχθεί στην κοινωνία υπό τη νέα πλέον ιδιότητα. Επιστρέφει με νέες γνώσεις και με νέες δυνάμεις⁴⁴.

Οι «διαβατήριες τελετουργίες» (rites of passage, transition rites) είχαν σκοπό να εξασφαλίσουν μια ομαλή διάβαση κατά την επικίνδυνη μετάβαση από τη μια ηλικία ή κατάσταση στην άλλη. Είχαν κατ' εξοχήν μυστηριακό χαρακτήρα.

41 Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα, σ. 402.

42 Kurtz ,D. C. –Boardman, J., (1994), *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* (μτφρ.) Ου. Βιζυηνός – Θ. Ξένος, Αθήνα: Μ. Καρδαμίτσα, σ.214.

43 Hussey, G., (1899) Greek sculptured crowns and crown inscriptions, *American Journal of Archaeology*, the journal of the Archaeological Institute of America, Norwood Mass: The Norwood Press, 6 , 69-95.

44 Crotty, K., (1982), *Song and action, the victory odes of Pindar*, , Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, pp. 107-110, 112ff., 120 ff.

Η ζωή είναι μια σειρά από μεταβάσεις. Η κάθε μετάβαση διευκολύνεται με τη βοήθεια τελετουργιών. Οι τελετουργίες αυτές απαιτούνται για να μπορέσει το άτομο να ενσωματωθεί στην ομάδα και να επανέλθει στις συνήθειες της καθημερινής ζωής⁴⁵. Όταν για παράδειγμα οι κοπέλες εμφάνιζαν τα πρώτα σημάδια της εφηβείας, απομονώνονταν για κάποιο διάστημα, κατά το οποίο οι ενήλικες γυναίκες της κοινότητας δίδασκαν σε αυτές τα μελλοντικά τους καθήκοντα. Η απομόνωση αυτή εύκολα εξελίχθηκε σε μια ιεροτελεστία, που τελούνταν κρυφά από τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας⁴⁶. Τα Ηραία, μια γιορτή που παλαιότερα γινόταν προς τιμή της θεάς Άρτεμης, αντίστοιχα, πιστεύουμε ότι είχαν και αυτά τις ρίζες τους σε αντίστοιχες «διαβατήριες τελετές», με σκοπό την εισαγωγή των νέων παρθένων στην έγγαμη ενήλικη ζωή⁴⁷. Αντίστοιχα, και οι Ολυμπιακοί αγώνες, πιστεύεται ότι είχαν τις ρίζες τους σε τέτοιες μυστηριακές τελετές «ενήβωσης» των νέων ανδρών, κατά τις οποίες, είναι γνωστό ότι τελούνταν και αγώνες ανάμεσα στους μνημένους νέους⁴⁸. Αυτού του είδους οι τελετές είχαν σαν βασικά χαρακτηριστικά τους την απομόνωση, κατά την οποία οι μουσόμενοι ακολουθούσαν ειδική δίαιτα και ενδύματα. Υποστηρίζεται ότι ακόμη και η γυμνότητα των αθλητών έχει τις ρίζες της στις Δωρικές τελετές μύησης, όπου οι συμμετέχοντες ήταν γυμνοί⁴⁹. Η περίοδος «μύησης», ήταν περίοδος άσκησης της αντοχής των νέων, κατά την οποία αυτοί μάθαιναν την τέχνη του κυνηγιού, τις παραδόσεις της φυλής και τους κανόνες συμπεριφοράς αυτής. Ανάμεσα σε άλλα, τελούνταν και αγώνες, που χρησίμευαν στην δοκιμασία της αντοχής και της δύναμης των νέων ανδρών⁵⁰.

Πιστεύεται, ότι αρχής γενομένης από αυτού του είδους τις τελετές, οι αγώνες της αρχαίας Ολυμπίας κατέληξαν να χρησιμεύουν και στην ανάδειξη του εποχικού βασιλιά, που ενσάρκωνε το πνεύμα του χρόνου (τον ενιαυτόν δαίμονα) και που ήταν, με άλλα λόγια, η ενσάρκωση του θεού. Γι' αυτό το λόγο, ακόμη και μεταγενέστερα, μετά την εκκοσμίκευση των αγώνων, ο νικητής θεωρούνταν «ιερό πρόσωπο». Μέσα στο πλαίσιο των διαβατήριων τελετουργιών, μπορούμε, επίσης να ερμηνεύσουμε τις ομοιότητες των νικητήριων τελετουργιών με τα

45 Bartel, B., (1982), A historical review of ethnological and archaeological analyses of mortuary practice, *Journal of Anthropological Archaeology*, California: Academic Press, vol. 1, 32-58. I.

46 Morris, I., (1987), *Burial and ancient society: The rise of the Greek city- state*, Cambridge 1987, p. 29

47 Reese, A., and Vallera-Richerson I., (2002), *Athletries: The Untold History of Ancient Greek Women athletes*, Costa Mesa, 76, 143, 147, 155, 158. M. Dillon, *Girls and Women in Classical Greek Religion* (London and New York, 2002), 131-32, 211-13.

48 Dillon, M., (2002), *Girls and Women in Classical Greek Religion*, London and New York, pp.131-32, 211-13.

49 Barringer, J. M., (2005), The temple of Zeus at Olympia, heroes, and athletes, *Studies in Attic epigraphy history and topography*, American school of classical studies at Athens, Princeton, New Jersey, 74, pp. 230, 232. Serwint, N., (1993), The female Athletic Costume at the Heraia and Prenuptial Initiation rites, *American Journal of Archaeology, the journal of the Archaeological Institute of America*, Norwood, Mass: The Norwood Press, 97, 405-406.

50 Crotty, K., (1982), *Song and action, the victory odes of Pindar*, Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press, pp. 112-113.

έθιμα της γέννησης, του γάμου, και του θανάτου, τα οποία έχουν βεβαιωμένο διαβατήριο χαρακτήρα⁵¹. «Η δοκιμή της δύναμης και της αντοχής του ατόμου μέσω ενός αθλητικού αγώνα, φαίνεται ότι είχε, πράγματι μνητικό χαρακτήρα»⁵². Δεν είναι τυχαίο ότι ο υπόστεγος διάδρομος που συνέδεε την Άλτη με το στάδιο, φέρει την ονομασία «κρυπτή», με την έννοια της «μνητικής» σημασίας.

4. Συμπεράσματα

Μέσα από μια όσο το δυνατόν περισσότερο ιστορικοκριτική θεώρηση των σχετικών πηγών και μύθων, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι τα Ολύμπια δεν ήταν μόνον αγώνες, αλλά κυρίως μια ιερουργία, στην οποία διακρίνει κανείς στοιχεία από τα πανάρχαια χρόνια.

Ειδικότερα για το θέμα των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων μπορεί κανείς να συνάγει τα ακόλουθα συμπεράσματα: Η σύνδεση των αγώνων με τη θρησκεία, φαίνεται καθαρά από το γεγονός ότι οι γίνονταν προς τιμή του θεού Δία. Η στεφάνωση του νικητή είχε την έννοια της μυστικής ένωσης με τον ίδιο το θεό, στον οποίο εκείνη τη στιγμή ανήκε, ως εκλεκτός του. Αλλά και η ίδια η νίκη, και ο ίδιος ο αθλητής – νικητής, ήταν αφιερωμένος στο θεό. Αυτό συμπεραίνεται από την εξέταση των διακριτικών της νίκης, που ήταν το στεφάνι (κότινος), η πορφυρή μάλλινη ταινία και η φυλλοβολία ή το κλαδί του φοίνικα, που κρατούσε ο νικητής. Κατά τη γνώμη μας, η ομοίωση του ανθρώπου με τους θεούς και ήρωες, ιδρυτές των αγώνων, ήταν η κύρια αποστολή του Ιερού της Ολυμπίας. Οι νικητήριες τελετές αντανakλούν επαναλαμβανόμενες τελετουργικές θρησκευτικές πράξεις. Αξιοσημείωτο είναι επίσης, ότι οι νικητήριες τελετές των αθλητών παρουσιάζουν τεράστιες ομοιότητες με τα έθιμα της γέννησης, του γάμου, και του θανάτου, που έχουν βεβαιωμένο διαβατήριο χαρακτήρα. Με άλλα λόγια οι αγώνες, με το σύνολο των τελετουργιών που υιοκρύπτουν, εμπεριέχουν στοιχεία των λεγόμενων «διαβατηρίων τελετών» ή αλλιώς «τελετών ενήβωσης». Αυτές δεν είναι παρά τελετές, με τις οποίες βοηθούνταν οι νέοι να περάσουν από μια κατάσταση ζωής σε μια άλλη, π.χ. από την εφηβική ηλικία στην ενήλικη.

Ο νικητής, όχι μόνο μνείτο σε νέες γνώσεις και νέες δυνάμεις, αλλά «μετέβαινε» σε μια άλλη διάσταση. Με τη νίκη του, γινόταν κοινωνός της θεϊκής αθανασίας και δόξας, μοιραζόμενος τη δόξα του ήρωα (Ηρακλή).

Ύστερα από τη διεξοδική εξέταση των παραπάνω λατριών και λαμβάνοντας υπόψιν τις θέσεις των διάφορων επιστημόνων, διαπιστώνει κανείς, ότι επιβεβαιώνεται για άλλη μια φορά ο γνωστός θρησκευσιολόγος Μ. Eliade, λέγοντας ότι καμιά πράξη δεν είναι ελεύθερη εντελώς από το στοιχείο του «ιερού» Κάθε αλλαγή στη ζωή του ανθρώπου συνεπάγεται πράξεις και

51 Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα, σ. 399.

52 Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα σ. 236.

αντιδράσεις μεταξύ ιερού και βέβηλου, οι οποίες ρυθμίζονται έτσι, ώστε να μην θιγεί το κοινωνικό σύνολο⁵³.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ερατοσθένης, (1930). Στο Ερατοσθένης, *F.Gr.Hist. D'* (Nr. 106-261), no. 241, F 1-47, Berlin.
- Λόλα, Χ., (2000), *Μια φορά στην Ολυμπία*, Αθήνα: Οδυσσέας.
- Λουκιανού, *Ανάχαρσις*, 9-10, Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1994, τόμ. 5.
- Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη.*
- Μπεζαντάκου, Ν. Π.,(1987), *Η αρχαία ελληνική Μίτρα*, Αθήνα.
- Παυσανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά*, 6. 7. 3. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.
- Παυσανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά*.Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.
- Παυσανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Μεσσηνιακά- Ηλιακά*, (μτφρ.) Ν.Δ.Παπαχατζής, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Παχή, Π., (1990) , Η κάθαρση στα Ελευσίνια μυστήρια : Προπαρασκευαστικές τελετουργίες. Στο: *Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*. Θεσσαλονίκη,1.
- Πλουτάρχου, *Λυκούργος*, 27, σε *Classical Library* , vol. X, book vii.
- Πλουτάρχου, Συμποσιακά προβλήματα, *Classical Library* , vol. VIII& IX.,4. 1.

Ξενόγλωσση

- Barringer, J. M., (2005), The temple of Zeus at Olympia, heroes, and athletes, *Studies in Attic epigraphy history and topography*, American school of classical studies at Athens, Princeton, New Jersey.
- Bartel, B., (1982), A historical review of ethnological and archaeological analyses of mortuary practice, *Journal of Anthropological Archaeology*, California: Academic Press, vol. 1.
- Blech, M. , (1982), *Studien zum Kranz bei den Griechen*, Βερολίνο.
- Boetticher, C., (1856), *Der Baumkultus der Griechen*, Βερολίνο.
- Buhmann, H., (1975), *Der Sieg in Olympia und in den anderen panhellenischen Spielen* Διδακτορική διατριβή. Μόναχο.

53 Eliade, M., (1964), *Πραγματεία πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών* (μτφρ.) Ε. Τσούτη, Αθήνα: Ι. Χατζηνικολή , σ. 21.

- Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) P. Bing, , Berkeley: University of California Press.
- Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα .
- Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα.
- Burkert, W., (1993), *Αρχαία Ελληνική Θρησκεία* (μτφρ.) Ν. Π. Μπεζαντάκος- Α. Αβαγιανού, Αθήνα.
- Βαλαβάνη, Π., (1996), *Αθλα, αθλητές και έπαθλα*, Αθήνα: Ερευνητές.
- Cook, A.B.,(1965), Zeus, Jupiter and the oak, *The Classical Review*, D. Nutt, 270 and 271 Strand, London .
- Crotty, K., (1982), *Song and action, the victory odes of Pindar*, , Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press .
- Dillon, M., (2002), *Girls and Women in Classical Greek Religion* , London and New York.
- Eliade, M., (1964), *Πραγματεία πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών* (μτφρ.) Ε. Τσούτη, Αθήνα: Ι. Χατζηνικολή.
- Evans, A.J., (1901), Mycenaean tree and pillar cult and its Mediterranean relations, *Journal of History of Sport*, τόμ. 21.
- Gardiner, E.N., (1916-1917; 1917-1918) , Alleged kingship of the Olympic victor, *The Annual British School at Athens*, London: Macmillan & Co., Limited.
- Giglioli, G.Q., (1950) Phyllobolia, *Archaeology Classica*, 2.
- Golden, M. , (1998), *Sport and society in ancient Greece*, Cambridge: University Press.
- Harrison, J.E., (1996), *Η προέλευση των Ολυμπιακών Αγώνων* (μτφρ.)Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα: Ιάμβλιχος.
- Harrison, J.E.,(1912), *Themis*, Cambridge: University Press.
- Hussey, G., (1899) Greek sculptured crowns and crown inscriptions, *American Journal of Archaeology*, the journal of the Archaeological Institute of America, Norwood Mass: The Norwood Press.
- Kurtz ,D. C. –Boardman, J., (1994), *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* (μτφρ.) Ου. Βιζυηνός – Θ. Ξένος, Αθήνα: Μ. Καρδαμίτσα.
- Kurtz, D. –Boardman ,J.,(1994), *Έθιμα ταφής στον αρχαίο ελληνικό κόσμο* (μτφρ.) Ο. Βιζυηνός – Θ. Ξένος, Αθήνα.
- M. Dillon, *Girls and Women in Classical Greek Religion* (London and New York, 2002).
- Morris, I.,(1987), *Burial and ancient society: The rise of the Greek city- state*, Cambridge 1987.
- Murray, G. (1996), *Πέντε στάδια της Ελληνικής θρησκείας* (μτφρ.)

- Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα : Ιάμβλιχος.
- Nilsson, M P., (1977), *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνικής Θρησκείας* (μτφρ.) Α. Παπαθωμοπούλου, Αθήνα.
- Onians, R.B., (1951), *The origins of European thought*, Cambridge.
- Reese, A., and Vallera-Richerson I., (2002), *Athletries: The Untold History of Ancient Greek Women athletes*, Costa Mesa.
- Sansone, D. , (1988) , *Greek Athletics and the Genesis of Sport*, Berkeley – Los Angeles : University of California Press.
- Sansone, D., (1988), *Greek athletics and the genesis of sport*, Berkeley: University of California Press.
- Scanlon, T., (1984), The footrace of the Heraia at Olympia, *The Ancient World*.
- Schobel, H.,(1966), *The Ancient Olympic games*, London: Studio Vista.
- Serwint, N., (1993), The female Athletic Costume at the Heraia and Prenuptial Initiation rites, *American Journal of Arcaeology, the journal of the Archaeological Institute of America*, Norwood, Mass: The Norwood Press.
- Tarbell, F.B., (1908), The Palm of Victory, *Classical Philology*, vol. 3, Chicago: The University of Chicago Press.

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η κ. **Πλακοτή Ελένη** γεννήθηκε στη Λάρισα. Το 1994 απέκτησε το πτυχίο Θεολογίας ΑΠΘ ενώ το 2000 Μεταπτυχιακό και το 2006 Διδακτορικό τίτλο σπουδών στο τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας ΑΠΘ. Πέτυχε στον 1^ο διαγωνισμό ΑΣΕΠ (1998) και έχει 19 χρόνια στην εκπαίδευση. Είναι Διευθύντρια του Μουσικού Γυμνασίου Αλεξανδρούπολης από το 2015. Είναι παντρεμένη με τρία παιδιά. Στοιχεία επικοινωνίας: 6930474702, eplakoti@yahoo.gr.

Κλαμπανιστή Ευφροσύνη

Αρχαία Ολυμπία και Πνευματικοί Αγώνες

Περίληψη

Το παρόν άρθρο επιδιώκει να προσεγγίσει τη συσχέτιση του Ολυμπιακού αγωνιστικού ιδεώδους με μια πολύ σημαντική πτυχή του, αυτή της πνευματικής διάστασής του. Η κατηγοριοποίηση αυτών των πνευματικών αγώνων προσεγγίζεται διττά: α/ αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς που ύμνησαν στο έργο τους το Ολυμπιακό αθλητικό ιδεώδες και β/ συγγραφείς που εκφώνησαν λόγους τους στην αρχαία Ολυμπία και την ηθική σημασία των λόγων αυτών. Σε κάθε περίπτωση επιδιώκεται να αναζητηθεί η ηθική και πολιτική πλευρά του αγωνιστικού ιδεώδους, όπως εκφράστηκε από ποιητές και ρήτορες. Κομβικής σημασίας στην όλη πραγμάτευση είναι η έννοια της ομόνοιας που εμπεριείχε πολιτική και ηθική σημασία για τους αρχαίους Έλληνες ειδικά κατά την ιστορική περίοδο της πόλεως-κράτους.

Λέξεις κλειδιά: Αρχαία Ολυμπία, Πνευματικοί Ολυμπιακοί αγώνες, πολιτική και ηθική σημασία, ομόνοια.

Ancient Olympia and Olympic thought Games

This paper aims to approach the relationship between Olympic athletic ideal

and an important aspect, that of its intellectual dimension. The categorization of these Olympic thought Games is approached dual: A/Ancient Greek writers who praised in their work the Olympic athletic ideals and b/writers who had recited their works in ancient Olympia and the political importance of these works . In any case, the aim is to approach the moral and political aspect of the Olympic ideal. The concept *omonoia*, which involved political and moral importance for the ancient Greeks, is crucial.

Keywords: Ancient Olympia, Olympic thought Games, political and moral importance, *omonoia*

1. Εισαγωγή

Είναι γνωστό ότι η έννοια και η ηθική αξία του αγώνος καταλαμβάνει κυρίαρχη θέση στο πλαίσιο της αρχαίας ελληνικής ζωής σε όλες τις εκδηλώσεις της και μάλιστα τις δημόσιες .¹

Είναι επίσης γνωστό ότι πρώτη αναφορά σε τέλεση αθλητικών αγώνων γίνεται εκτενώς στην Ιλιάδα, όταν ο Αχιλλέας αθλοθετεί προς τιμήν του Πατρόκλου.²Ειδικά στο χώρο της αρχαίας Ολυμπίας εκτός από τους καθιερωμένους αθλητικούς αγώνες, ελάμβαναν χώρα από την ογδοηκοστή Ολυμπιάδα περίπου και η συνήθεια δημοσίων αναγνωσμάτων μπροστά στους θεατές, ιδίως ρητορικών επιδείξεων και ποιητικών απαγγελιών.³Στο πλαίσιο αυτό ο Ηρόδοτος λέγεται ότι ανέγνωσε στην Ολυμπία το έργο του, ή τουλάχιστον μέρος του. Παράλληλα διαβάζονταν από κήρυκα προκειμένου να γίνει γνωστό σε όλους, ψηφίσματα που χορηγούσαν τιμές, επαίνους. Επίσης σε στήλες χαράσσονταν συνθήκες και άλλες δημόσιες πράξεις. Επίσης διαβάζονταν από κήρυκα προκειμένου να γίνουν ευρέως γνωστά, ψηφίσματα που απένειμαν τιμές ή επαίνους, καθώς και σε στήλες χαράσσονταν συνθήκες και άλλες δημόσιες πράξεις ⁴ .

Ο αγών ως λέξη και πολύ περισσότερο ως έννοια διατρέχει το σύνολο της αρχαίας ελληνικής σκέψης στις διάφορες πτυχές της και αποτελεί ένα εγγενές χαρακτηριστικό της⁵. Στον Όμηρο η λέξη εκκινεί με τη σημασία του χώρου συνάθροισης των θεών⁶ αλλά και του τόπου συγκέντρωσης των πλοίων⁷.

1 Για την έννοια του αγώνος στην αρχαία ελληνική σκέψη βλ. ενδεικτικά: Duchemin , J. (1968), *L ' Agón dans la tragedie grecque*. Paris: Les Belles Lettres, p.p. 11-37.

2 Ομήρου, *Ιλιάδα*, Ψ, στίχοι 258 κ.εξ. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%97>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

3 Ραγκαβή, Α.Ρ.(χ.χ.), *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας, Β Τόμος*. Αθήνα : εκδ.Επικαιρότητα.λ.Ολύμπια., σ. 829.

4 Θουκυδίδου , *Ιστοριών* Ε, 18.10 : ‘ ‘ τὸν δὲ ὄρκον ἀνανεοῦσθαι κατ’ ἐνιαυτὸν ἀμφοτέρους, στήλας δὲ στήσαι Ὀλυμπίᾳ καὶ Πυθοῖ καὶ Ἴσθμοῖ καὶ Ἀθήνησιν ἐν πόλει καὶ ἐν Λακεδαιμόνι ἐν Ἀμυκλαίῳ. ’ ’ Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%84%>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

5 Duchemin , J. (1968): *L ' Agón dans la tragedie grecque*. Paris. Les Belles Lettres, p.p. 11-12.

6 Ομήρου, *Ιλιάδα*, Η 297-298: ‘ ‘ Τρώας εὐφρανέω καὶ Τρωάδας ἐλκεσιπέλους, αἶ τέ μοι εἰχόμενα θεῖον δύσονται ἀγῶνα’ ’. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%97>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

7 Ομήρου, *Ιλιάδα*, Π 239: ‘ ‘ αὐτὸς μὲν γὰρ ἐγὼ μένῃ νηῶν ἐν ἀγῶνι. Στο: ‘ ‘<https://el.wikisource.org/wiki/>

Παράλληλα, στον Όμηρο η λέξη δηλώνει επίσης συγκέντρωση για την περίπτωση των επιταφίων άθλων προς τιμή του Πατρόκλου⁸. Στην ιστορική εποχή η λέξη *αγών* δηλώνει ειδικότερα τις συναθροίσεις των Ελλήνων στις μεγάλες πανελλήνιες εορτές⁹. Αλλά σύντομα η λέξη θα δηλώνει τις ίδιες τις εορτές και στο τέλος θα χρησιμοποιείται για να εκφράζει κάθε είδους αναμέτρηση¹⁰.

Η έννοια του αγώνος στην αρχαία ελληνική σκέψη συνδέεται και με την επιδίωξη της πολιτικής μόρφωσης των Ελλήνων πολιτών. Με τον όρο *Πολιτική μόρφωση* ορίζουμε την άρθρωση και έκφραση της πολιτικής αντίληψης, όπως αυτή διατυπώθηκε στον *Επιτάφιο του Περικλέους*¹¹.

Πρόκειται για την πολιτική αντίληψη και δράση που εκφράστηκε από τον επιφανή πολιτικό και οδήγησε στο απόγειο την αθηναϊκή ισχύ μετατρέποντας την σε ηγεμονία, το μεγαλύτερο πολιτικό δημιούργημα που πέτυχαν οι Έλληνες μέχρι την εποχή του Φιλίππου και του Μ. Αλεξάνδρου¹². Στο πλαίσιο της μεγαλεπήβολης πολιτικής του Περικλέους επισημαίνουμε την πρόσκληση που απηύθυνε σε όλο τον ελληνικό κόσμο για τη διεξαγωγή πανελληνίου συνεδρίου στην Αθήνα το 447 π.Χ.¹³, η οποία ωστόσο δεν τελεσφόρησε λόγω της ευνόητης αρνήσεως της Σπάρτης έναντι των πολιτικών ελατηρίων της αθηναϊκής ηγεμονικής πολιτικής.

Με την έννοια του αγώνος συνδέεται και η έννοια της Ολυμπιακής ηθικής. Με τον όρο *Ολυμπιακή ηθική* εννοούμε τις αντιλήψεις που διαμόρφωσε ο ελληνικός κόσμος όχι μόνο σε σχέση με τους αθλητικούς αγώνες αλλά και αναφορικά με τη ζωή και τις κοινωνικές αξίες που ενστερνιζόταν. Είναι διαπιστωμένο¹⁴ ότι ο κοινωνικός κόσμος των αρχαίων Ελλήνων ήταν από

[%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%97](#). (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

8 Όμηρου, *Ιλιάδα*, Ψ 258: "αὐτοῦ λαὸν ἔρκε καὶ ἴζανεν εὐρὴν ἀγῶνα.". Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82/%CE%97>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

9 Duchemin, J. (1968): *L'Agon dans la tragedie grecque*. Paris. Les Belles Lettres, p.p. 11-12, 36-37.

10 Ισοκράτους, *Παννηγηρικός* 45: "ἔτι δ' ἀγῶνας ἰδεῖν, μὴ μόνον τάχους καὶ ῥώμης, ἀλλὰ καὶ λόγων καὶ γνώμης καὶ τῶν ἄλλων ἔργων ἀπάντων, καὶ τούτων ἄθλα μέγιστα.". Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε 26-07-2018).

11 Θουκυδίδου, *Ιστοριών Β* 40.1: -40.2: "Φιλοκαλοῦμέν τε γὰρ μετ' εὐτελείας καὶ φιλοσοφοῦμεν ἄνευ μαλακίας· πλοῦτω τε ἔργου ἄλλων καιρῶ ἢ λόγου κόμπω χρώμεθα, καὶ τὸ πένεσθαι οὐχ ὁμολογεῖν τινὶ αἰσχρὸν, ἀλλὰ μὴ διαφεύγειν ἔργῳ αἰσχίον ἐνὶ τε τοῖς αὐτοῖς οἰκείῳ ἅμα καὶ πολιτικῶν ἐπιμέλεια, καὶ ἑτέροις πρὸς ἔργα τετραμμένοις τὰ πολιτικά μὴ ἐνδεῶς γίνεσθαι· μόνον γὰρ τὸν τε μηδὲν τῶνδε μετέχοντα οὐκ ἀπράγμονα, ἀλλ' ἀρρεῖον νομίζομεν, καὶ οἱ αὐτοὶ ἦτοι κρίνομεν γε ἢ ἐνθουμούμεθα ὀρθῶς τὰ πράγματα, οὐ τοὺς λόγους τοῖς ἔργοις βιάβην ἠγούμενοι, ἀλλὰ μὴ προδιδαχθῆναι μᾶλλον λόγῳ πρότερον ἢ ἐπὶ ἃ δεῖ ἔργῳ ἐλθεῖν". Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

12 Παπαδημητρίου, Ι. - Θεοφ. Α. (1984), *Αρίστη Πολιτεία. Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα. Α' Πεζὰ κείμενα*. Αθήνα, σ.σ. 18-21, Κακριδὴ, Ι. Θ. (1984)⁴, *Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη*. Αθήνα, , σ.σ. 21-34. Για τη διάκριση ανάμεσα στον πολιτικὸν το δημοσιολόγο βλ. Πλάτωνος, *Σοφιστής* 268b: "ΞΕ. Τίνα οὖν ἀποφαινώμεθα τὸν μακρολογώτερον εἶναι, πότερα πολιτικὸν ἢ δημολογικόν; ΘΕΑΙ. Δημολογικόν". Στο: <https://el.wikisource.org/wiki>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

13 Wilcken, U. (1976)⁹. *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. (μτφρ.). Ιω. Τουλουμάκου. Αθήνα, σ.σ. 195-211, Romilly, de J. (1992), *Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας*. (μτφρ). Ν. Αγκαβανάκη. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα, σ.σ. 63-64, Finley, J. H. (1985) *Θουκυδίδης*. (μτφρ). Ι. Κουκουλιού. Αθήνα: Παπαδήμας, σ.σ. 31-39.

14 Wilcken, U. (1976)⁹. *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. (μτφρ.). Ιω. Τουλουμάκου. Αθήνα σ. 210.

την αρχή ανταγωνιστικός, με αγάπη, εκτός των άλλων, για σκέψη και δράση μέχρι των άκρων. Κάθε δραστηριότητά τους οι Έλληνες είχαν την τάση να τη βλέπουν ως αγώνα¹⁵ δηλαδή ως ανταγωνισμό ή δοκιμασία. Συμπύκνωση των ανταγωνιστικών αξιών συναντούμε στη λέξη *αρετή*¹⁶ και στο Ομηρικό ρητό: “*αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπέιροχον ἔμμεναι ἄλλων*”¹⁷ ή στους περίφημους Πινδαρικούς ύμνους.¹⁸ Επισημαίνουμε επίσης ότι στις αθλητικές εκδηλώσεις ενυπήρχε και η πολιτική διάσταση των λατρευτικών εκδηλώσεων.¹⁹ Διαφορές στο χαρακτήρα και τη δύναμη των διαφόρων κρατών καθιστούσαν διαφορετικές και τις εορτές τους. Η πιο ρωμαλέα εκδήλωση αυτής της πολιτικής θρησκείας αποτυπώνεται στη δημοκρατική αλλά και ιμπεριαλιστικά επεκτατική Αθήνα κατά την περίοδο του μεγαλείου της.

Εκδήλωση του αγωνιστικού πνεύματος των Ελλήνων αποτελούσαν και οι αγώνες λόγων,²⁰ των οποίων την πατρότητα ο Διογένης ο Λαέρτιος αποδίδει στον Πρωταγόρα. Ήδη η επιδεικτική ρητορική των σοφιστών στην Ολυμπία και στους άλλους τόπους των πανελληνίων πανηγυρικών συναθροίσεων είχε την έννοια της άμιλλας και απέβλεπε στην κατάκτηση της νίκης, ακριβώς όπως και στους αθλητικούς αγώνες.²¹ Από την άποψη αυτή τα κυριότερα γνωρίσματα της Ολυμπιακής ηθικής τόσο για τους αγώνες σώματος όσο και για τους αγώνες πνεύματος συνοψίζονται στα: *αγωνοθετείν, αγωνίζεσθαι, αμιλλάσθαι, νικάν*²²

Στην περίπτωση του *Επιταφίου* του Περικλέους είναι εμφανής σε λεκτικό επίπεδο αυτή η Ολυμπιακή ηθική, στην οποία πρυτανεύει η ριζοκίνδυνη τόλμη, η ενεργητική δράση και η αγέρωχη αυτοπεποίθηση. Την ευρύτερη πολιτική στόχευση μέσω της συναδέλφωσης των Ελλήνων συναντούμε στον *Ολυμπιακό* λόγο του Λυσία,²³ ο οποίος εκφωνήθηκε το 388 π.Χ. στην Ολυμπία.

15 Για την πολυσήμαντη έννοια του αγώνος, βλ. π.χ. Πλάτωνος *Γοργίας* 456c : “*ἀλλ’ αἰρεθῆναι ἂν τὸν εἰπεῖν δυνατὸν, εἰ βούλοιο. καὶ εἰ πρὸς ἄλλον γε δημιουργὸν ὄντιναοῦν ἀγωνίζοιο, πείσειεν ἂν αὐτὸν ἐλέσθαι ὁ ῥητορικὸς μᾶλλον ἢ ἄλλος ὅστισοῦν: οὐ γὰρ ἔστιν περὶ οὗτο οὐκ ἂν πιθανώτερον εἴποι ὁ ῥητορικὸς ἢ ἄλλος ὅστισοῦν τῶν δημιουργῶν ἐν πλήθει. ἢ μὲν οὖν δύναμις τοσαύτη ἔστιν καὶ τοιαύτη τῆς τέχνης*” Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%BB%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

16 Andrewes, A. (1983), *Αρχαία ελληνική κοινωνία*. (μτφρ.) Α. Παναγόπουλου. Αθήνα: Γνώση ,σ.σ. 291-298.

17 Ομήρου, *Ιλιάδα*, Ζ. 208. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82%CE%97>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

18 π.χ. Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος* 1, Στ.11: “*μηδ’ Ολυμπίας ἀγῶνα φέρτερον ἀδάσομεν*.” Στο: http://www.authors.gr/files/olumpionikoi_F.pdf. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

19 Nilsson, M.P. (1987), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας*. (μτφρ.) Αικ. Παπαθωμοπούλου. Αθήνα: Παπαδήμας, σ.σ. 269-271.

20 Flacelière, R. (1974), *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*. (μτφρ.) Γ. Δ. Βανδώρου. Αθήνα: Παπαδήμας , σ.σ. 242-243.

21 π.χ. Ισοκράτους, *Φίλιππος* 109d , : “*περὶ τοίνυν Ἡρακλέους, οἱ μὲν ἄλλοι τὴν ἀνδρίαν ὕμνοντες αὐτοῦ καὶ τοὺς ἄλλους ἀπαριθμοῦντες διατελοῦσι, περὶ δὲ τῶν ἄλλων: τῶν τῆ ψυχῇ προσόντων ἀγαθῶν οὐδεὶς οὔτε τῶν ποιητῶν οὔτε τῶν λογοποιῶν οὐδεμίαν φανήσεται μνεῖαν πεποιημένος*”. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

22 Lidell,H.G., Scott,R., (2007), *Επιτομή του μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσας, τόμος 1*, Αθήνα: εκδ. Πελεκάνος, Το Βήμα, σ.σ. 24-26, λ. *αγωνία, αγών, αγωνίζομαι, αγώνισμα, αγώνιος, αγωνάρχης, αγωνοθεσία, αγωνοθέτης*.

23 Ο σχετικός λόγος του Λυσία αναλύεται παρακάτω .Για το Λυσία : Kennedy , G.A. (2001)², *Ιστορία της*

Την ανάγκη οι επιδεικτικοί λόγοι και κυρίως οι εκφωνούμενοι σε πανελλήνιες εκδηλώσεις να επιδιώκουν όχι την καλλιπέπεια αλλά τις καίριες και ρεαλιστικές πολιτικές προτάσεις και λύσεις προβάλλει ο Ισοκράτης κυρίως μάλιστα σε περιόδους κρίσης πολιτικής και οικονομικής. Από την άποψη αυτή μία Ολυμπιακή ηθική είναι αποτελεσματική στο βαθμό που δεν καθίσταται αυτοσκοπός αλλά ευκαιρία και μέσο πολιτικών τοποθετήσεων και προτάσεων. Μάλιστα ο ρητοροδιδάσκαλος επισημαίνει την αντινομία που εντοπίζεται στη συμπεριφορά όσων διοργανώνουν αθλητικούς αγώνες, καθώς από τη μία πλευρά θεσπίζουν μέγιστα άθλα τιμής για τους νικητές σε αγώνες σωματικής ρώμης, ενώ για όσους με προσωπικό μόχθο ενδιαφέρονται και αγωνίζονται για τα κοινά και προσφέρουν ωφέλεια στους άλλους, γι' αυτούς δεν προβλέπονται έπαθλα τιμής από την άλλη πλευρά. Ο Ισοκράτης θεωρεί ότι για τους ρήτορες που ασχολούνται με πολιτικά ζητήματα και ωφελούν με τις ιδέες τους την πόλη, έπρεπε να δοθεί ιδιαίτερα σημασία, γιατί κατά τη γνώμη του η νίκη των αθλητών δεν προσφέρει κάτι ουσιαστικό στους υπόλοιπους, ενώ οι προτάσεις ενός και μόνο συνετού ρήτορα προσφέρουν ωφέλεια σε όλους. Με αρκετή θλίψη θεωρεί επίσης ότι σε καιρούς χαλεπούς, όπως αυτούς που δοκιμάζει η Αθήνα κατά τον 4^ο αι. π.Χ. και η συμμετοχή της σε Ολυμπιακούς αγώνες είναι ενδεχομένως αβέβαιη, διότι ακόμη και οι *οικέται* έχουν τη δυνατότητα να προσφέρουν απαρχές και θυσίες μεγαλύτερες από τους Αθηναίους. Για το λόγο αυτό συστήνει περίσκεψη και δράση, ώστε να μην επιτραπεί στο μέλλον κάτι παρόμοιο.

2. Ο Πίνδαρος για τους Ολυμπιακούς Αγώνες

Ο Πίνδαρος αποτελεί τη σημαντικότερη μορφή της λυρικής ποιήσεως στην αρχαιότητα και όχι μόνο. Είναι αποδεδειγμένο ότι κανένας άλλος λυρικός ποιητής δεν υπερέβη τον Πίνδαρο ως προς την πνευματική ένταση, και ως προς το ηθικό και θρησκευτικό βάθος του συναισθήματος²⁴. Στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του συνετέλεσε και το γεγονός ότι ανατράφηκε με την αιολοδωρική αγωγή της οποίας το πνεύμα εκφράζει στα ποιήματά του. Παράλληλα υπήρξε σύγχρονος με την εποχή των περσικών πολέμων και στο έργο του προβάλλει τον ιστορικό αγώνα των Ελλήνων εναντίον των Περσών.

Στην περίπτωση του Πινδάρου με το εύρος της ποιητικής του παραγωγής²⁵ η περίπτωση των ποιημάτων του που έχουν χαρακτηριστεί *Επινίκια* έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον εκτός των άλλων και διότι είναι ουσιαστικά η μόνη ενότητα από το σύνολο της ποιητικής του παραγωγής που διασώθηκε. Αξίζει,

κλασικής ρητορικής. (μτφρ.) Ν. Νικολούδη, Αθήνα: Παπαδήμας, σ.σ. 107-111.

24 Ο Πανηγυρικός του Ισοκράτη αναλύεται παρακάτω.

24 Ραγκαβή, Α. Ρ. (χ.χ.). *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Β Τόμος, Αθήνα: εκδ.Επικαιρότητα, λ. Πίνδαρος, σ.σ. 993-995.

25 Lesky, A., (1981)⁵, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, (μτφρ). Α. Τσοπανάνκη. Θεσσαλονίκη: εκδ. Κυριακίδη, σ.σ. 291-296.

επίσης, να επισημανθεί ότι ο ποιητής Κωστής Παλαμάς, ο οποίος κατά την τέλεση των Ολυμπιακών αγώνων του 1896 στην Αθήνα είχε συνθέσει τον ύμνο των Ολυμπιακών Αγώνων²⁶, είχε επίσης μεταφράσει Ολυμπιονίκους του Πινδάρου, τον οποίο θαύμαζε ως ποιητή.²⁷ Στην παρούσα μελέτη δεν θα ασχοληθούμε με την αντίστοιχη περίπτωση των Επινικίων των ποιητών Σιμωνίδη και Βακχυλίδη.²⁸ Η ποιητική έμπνευση του Πινδάρου δημιουργεί συχνά σε αυτά τα *Επινίκια* την αίσθηση μιας «καλειδοσκοπικής ανάμειξης διαφόρων στοιχείων»²⁹ αλλά με διατήρηση της αρμονικής ενότητας των επί μέρους τμημάτων σε κάθε ένα από αυτά. Το πιο σημαντικό συνεκτικό στοιχείο αυτής της ενότητας είναι το ότι το επινίκιο συνδέει το γεγονός της αθλητικής νίκης με τον κόσμο των αξιών, τον κόσμο των θεών, τους ηρωικούς μύθους που επίσης συνδέονται με τον νικητή αθλητή, την ηθική τάξη του κόσμου αλλά και το τέμενος των μουσών που για τον Πίνδαρο είναι ο απαραίτητος κινητήριος μοχλός της έμπνευσής του. Ο κόσμος του Πινδάρου είναι ο κόσμος των αριστοκρατικών γενών στον οποίο η έμφυτη αρετή είναι το πρώτο. Παράλληλα ο λόγος του Πινδάρου είναι έντονα θρησκευτικός και στέκεται με κριτική σκέψη απέναντι στον αντίστοιχο ομηρικό κόσμο των θεών.³⁰

Στους *Ολυμπιονίκους* του Πινδάρου σε σχέση με τη συγκεκριμένη μελέτη κατά πρώτον μπορεί να εντοπισθεί η αναφορά του Πινδάρου στον χώρο της τέλεσης Ολυμπιακών αγώνων. Η αναφορά αυτή δεν γίνεται με την πρόθεση της αναλυτικής και ακριβούς γεωγραφικής παρουσίασης του περιβάλλοντος ιερού χώρου. Αντίθετα ο χώρος της Ολυμπίας δηλώνεται ακροθιγώς, υπομνηματίζεται με σκοπό να οδηγηθεί ο Πίνδαρος σε βαθύτερη ανάλυση σε σχέση με τους σκοπούς της ποίησής του.³¹ Οι αναφορές συνεπώς στην Ολυμπία και στους αγώνες έχουν την ακόλουθη μορφή:

α) δοξαστική και υμνητική αναφορά στον συγκεκριμένο χώρο της Ολυμπίας σε σχέση με την άμιλλα και των ποιητών εκτός των αθλητών προκειμένου να υμνηθούν τα αθλητικά επιτεύγματα των νικητών.³² Από την άποψη αυτή οι αναφορές στην Ολυμπία και την ευρύτερη περιοχή συνδέονται και με αναφορές στον μυθικό ιδρυτή, τον Ηρακλή, προβάλλεται η εξωτερική πλευρά της Ολυμπιακής ιδέας και του Ολυμπιακού ιδεώδους, υμνητική σε σχέση με την μυθολογία και την ιστορία της περιοχής της Ολυμπίας αλλά παράλληλα με εμφανή λυρικά και ειδυλλιακά στοιχεία στην ποιητική απόδοση του ιερού

26 Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Τα χρόνια μου και τα χαρτιά μου*, τόμος Δ., Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ.σ. 552-553

27 Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Η πολιτεία και η μοναξιά τόμος Ε*. Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ.σ. 312-318

28 Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Η πολιτεία και η μοναξιά τόμος Ε*. Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ.σ. 278-279, 300-301.

29 Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Η πολιτεία και η μοναξιά τόμος Ε*. Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ. 297

30 Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Η πολιτεία και η μοναξιά τόμος Ε*. Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά, σ.σ. 297-298.

31 Lesky, A. (1981)⁵, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, (μτφρ.) Α. Τσοπανάκη. Θεσσαλονίκη: εκδ. Κυριακίδη, σ.297.

32 Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος Ι*, στίχοι 8-10. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/> (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

χώρου. Αυτό είναι το πρώτο επίπεδο, το εξωτερικό, το οποίο συνάδει και με την κοινή αντίληψη και την πρώτη πρόσληψη των θεατών και αθλητών– νικητών των αγώνων. Π.χ.: *“μηδ’ Ολυμπίας άγωνα φέρτερον αúδάσομεν: όθεν ό πολύφατος ύμνος άμφιβάλλεται σοφών μητίεσσι, κελαδεϊν”*

- β) σαφής και σταθερή σύνδεση της νίκης του αθλητή με το θρησκευτικό βίωμα το οποίο όχι μόνο ειδικά στον Πίνδαρο ³³ αποτελούσε σταθερό συνεκτικό στοιχείο της τέλεσης αθλητικών αγώνων, ³⁴ οι οποίοι μαζί με τους μουσικούς και λοιπούς πνευματικούς αγώνες θεωρούνταν ένα είδος προσφοράς προς τους θεούς: ³⁵: *“αναξιφόρμιγγες ύμνοι, τίνα θεόν, τίν’ ήρωα, τίνα δ’ άνδρα κελαδήσομεν; ήτοι Πίσα μέν Δίος: Ολυμπιάδα δ’ έστασεν Ηρακλής άκρόθινα πολέμου”* *“άλλ’ ώ Κρόνιε παϊ Ρέας, έδος Ολύμπου νέμων άέθλων τε κορυφάν πόρον τ’ Άλφειού, ίανθείς άοιδαΐς εύφρων άρουραν έτι πατρίαν σφίσιν κόμισσον λοιπώ γενεί”* ³⁶
- γ) αναφορές για δόξα νικητή και ηθικές αρετές που πρέπει να τον συνοδεύουν: η εσωτερική δεοντολογική και ηθική πλευρά των Ολυμπίων, είναι η αναμόρφωση και ο ηθικός προσανατολισμός του ανθρώπου μεμονωμένα που αξιώνεται με τη βοήθεια των θεών την νίκη και καλείται να αναπροσαρμόσει πλέον την πολιτική του συμπεριφορά με βάση αυτή τη νέα ηθική επιταγή προς όφελος της πατρίδας του και προς δόξα των δικών του προγόνων και όλης της πόλης, δηλαδή το ομηρικό κλέος άφθιτον. Αυτό απαιτεί από τον νικητή όχι επανάπαυση στις δάφνες του αλλά συνεχή ηθική και πνευματική επαγρύπνηση προκειμένου να είναι σε ετοιμότητα όχι μόνο στα πεδία της σωματικής αθλήσεως αλλά πολύ περισσότερο στα πεδία της πολιτικής αθλήσεως και παρουσίας. Εδώ είναι ο μεμονωμένος αθλητής που πρέπει ως νικητής να αποτελέσει πολιτικό –ηθικό πρότυπο για τον εαυτό του και τους συμπολίτες του, με βασικές ηθικές αρετές Στην περίπτωση αυτή συναντούμε μια ποιοτική και εσωτερική πνευματική εμφάθυνση στο κλέος της νίκης που υπερβαίνει τη μεμονωμένη και συγκεκριμένη στιγμή της νίκης για να προβληθεί, να αναπτυχθεί και να διατηρήσει άφθιτα τα ποιοτικά και ηθικά χαρακτηριστικά της και στο μέλλον. Π.χ.: *“τό δέ τυχεϊν πειρώμενον άγωνίας παραλύει δυσφρονάν. ό μάν πλοϋτος άρεταΐς δεδαϊδαλμένος φέρει τών τε και τών καιρόν, βαθειαν ύπέχων μέριμναν άγροτέραν, άστηρ άρίζηλος, έτήτυμον άνδρι φέγγος: εί δέ νιν έχων τις οΐδεν τό μέλλον, ότι θανόντων μέν ένθάδ’ αύτίκ’ άπάλαμνοι φρένες ποινάς έτισαν, τὰ δ’ έν τὰδε Δίος άρχᾶ άλιτρά κατά γᾶς δικάζει τις έχθρᾶ λόγον φράσαις άνάγκη: ίσαις δέ νύκτεσιν αίεί, ίσαις δ’ έν άμέραις άλιον έχοντες, άπονέστερον έσλοϊ δέκονται βίοτον, ού χθόνα ταράσσοντες έν χερός άκμᾶ ούδὲ πόντιον ύδωρ κεινάν παρὰ δίαϊταν:*

33 Vrakas, A. (2016-2017), Aristotle and Pindar on Poetry. *Πλάτων*, τόμ. 61, 56-57

34 Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος* II, στίχοι 1-4 .Στο: <https://el.wikisource.org/wiki> (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

35 Ανδρόνικου, Μ., Δεσποτόπουλου, Α., Θεοδορακόπουλου, Ι. Κακριδή, Ι. κ.α.(1971), Πανελλήνια ιερά και γυμνικοί αγώνες . Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Β*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 77-78.

36 Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος* II, στίχοι 12-15. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki> (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

ἀλλὰ παρὰ μὲν τιμίους θεῶν, οἵτινες ἔχαιρον εὐορκίαις, ἄδακρυν νέμονται αἰῶνα: τοὶ δ' ἀπροσόρατον ὀκχέοντι πόνον ὅσοι δ' ἐτόλμασαν ἐστρὶς ἐκατέρωθι μείναντες ἀπὸ πάμπαν ἀδίκων ἔχειν ψυχάν, ἔτειλαν Διὸς ὁδὸν παρὰ Κρόνου τύρσιν: ἐνθα μακάρων νᾶσος ὠκεανίδες αὖραι περιπνεοῖσιν, ἄνθεμα δὲ χρυσοῦ φλέγει, τὰ μὲν χερσὸθεν ἀπ' ἀγλαῶν δενδρέων, ὕδωρ δ' ἄλλα φέρβει, ὄρμοισι τῶν χέρας ἀναπλέκοντι καὶ στεφάνοις βουλαῖς ἐν ὀρθαῖσι Ραδαμάνθυος, ὃν πατὴρ ἔχει γὰς ἐτοῖμον αὐτῷ πάρεδρον, πόσις ὁ πάντων Ρέα ὑπέρτατον ἐχόισας θρόνον. Πηλεύς τε καὶ Κάδμος ἐν τοῖσιν ἀλέγονται:'.³⁷

Από την άποψη αυτή σε τέτοιες αναφορές προβάλλονται γενικότερες ηθικές παρατηρήσεις του Πινδάρου σε σχέση και με τα επινίκια αλλά και μια φιλοσοφική και ηθική προσέγγιση για τη σημασία της νίκης και της υπεροχής ,η οποία δεν δοξολογεί υποχρεωτικά και αβασάνιστα την νίκη. Είναι σεμνός, επιφυλακτικός και ταπεινός απέναντί της, για να προφυλαχθεί από τον φθόνο των θεών και την άτη. Έτσι η ταπεινοσύνη, το 'μηδέν άγαν' 'αλλά και η δικαιοσύνη πρέπει να συνοδεύουν τον νικητή αθλητή και είναι τα πραγματικά έπαθλα αλλά και το μόνο βάθρο πάνω στο οποίο μπορούν να οικοδομηθούν οι επινίκιοι ύμνοι . Ο ποιητής δεν παραλείπει να υπομνηματίζει και τη δική του συμβολή στη δόξα του νικητή αλλά και να θεωρεί και το δικό του έργο ως άθλο στεφανωμένο με την ποιητική χάρη³⁸.

3. Ο Γοργίας για την Ολυμπία

Ο Γοργίας από τους Λεοντίνους της Σικελίας ³⁹, ρήτορας, σοφιστής αλλά και φιλόσοφος, ⁴⁰εμπνέεται από τον κόσμο των αξιών του Πινδάρου ⁴¹ αλλά παράλληλα ενδιαφέρεται να προβάλλει και να τονίσει σε δημόσιες ομιλίες του με την ευκαιρία θρησκευτικών εκδηλώσεων την ανάγκη της ομόνοιας των Ελλήνων απέναντι στον περσικό κίνδυνο. Από την άποψη αυτή βλέποντας την Ελλάδα να βρίσκεται σε μια συνεχή κατάσταση στάσεων θέλησε να συμβουλευσει τους Έλληνες για την ανάγκη της ομόνοιας και να τους πείσει να έχουν ως άθλα των όπλων όχι τις ελληνικές πόλεις αλλά την περσική χώρα.⁴² Τις θέσεις του αυτές εξέθετε στον *Ολυμπικό* του λόγου που είχε εκφωνηθεί στην Ολυμπία⁴³. Εξάλλου στον *Επιτάφιό*⁴⁴

37 Πινδάρου ,*Ολυμπόνικος* II, στίχοι51-78. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki>. (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

38 Πινδάρου, *Ολυμπόνικος* III, στίχοι 10-11: 'Ούλυμπιονίκαν δέκευΧαρίτων ἔκατι τόνδε κῶμον,'. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki>. (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

39 Για τη ζωή και το έργο του βλ. Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*, (μτφρ). Βασ. Α. Κύρκος, Αθήνα: εκδ. Δημ.Ν.Παπαδήμα, σ.σ. 518-539.

40 Πεντζοπούλου –Βαλαλά, Τ.(1999), *Γοργίας*, Αθήνα: εκδ.Ζήτρος, σ.σ. 57-67.

41 Πεντζοπούλου –Βαλαλά, Τ.(1999), *Γοργίας*, Αθήνα: εκδ.Ζήτρος, σ.σ. 49-50.

42 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος, Αθήνα: εκδ..Δημ .Ν.Παπαδήμα, σ.σ. 518-519.

43 Για τη διασύνδεση της ρητορικής από τη στιγμή της εμφάνισής της στη Σικελία με την πολιτική βλ. Delaunois, M. (1995), *Le plan rhetorique dans l' eloquence grecque d Homere a Demosthene. Les Etudes Classiques*, tom 23.3: p.p.267-287.

44 Diels, H., Kranz, W. (2007),*Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα:

του λόγου που είχε εκφωνήσει στην Αθήνα για τους πεσόντες στα πεδία των μαχών, τους οποίους τιμούσαν με δημοσία ταφή και επαίνους οι Αθηναίοι, ακολούθησε παρόμοιο σκεπτικό με τον *Ολυμπικό* του λόγο με την ιδιαίτερη υπογράμμιση καθώς απευθυνόταν προς Αθηναίους στα κλέη των Μηδικών πολέμων. Συνάμα προβαίνει και σε ευθεία αναφορά στα δεινά της διχόνοιας. Έχει διασωθεί⁴⁵ η ακόλουθη διατύπωση⁴⁶ του από τον Επιτάφιο λόγο του με την επισήμανση για τα δεινά της διχόνοιας: *ἴ τὰ μὲν κατὰ τῶν βαρβάρων τρόπαια ὕμνους ἀπαιτεῖ, τὰ δὲ κατὰ τῶν Ἑλλήνων θρήνους*. Την ίδια θέση παραθέτει και ο μαθητής του Ισοκράτης: *ἔϋροι δ' ἂν τις ἐκ μὲν τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς τοὺς βαρβάρους ὕμνους πεποιημένους, ἐκ δὲ τοῦ πρὸς τοὺς Ἑλληνας θρήνους ἡμῖν γεγενημένους*.

Αναλυτικότερα από τα σωζόμενα αποσπάσματα των λόγων του έχουμε κατά πρώτον την μαρτυρία⁴⁷ ότι επαινούσε στο προοίμιο του *Ολυμπικού* του λόγου τους διοργανωτές των θρησκευτικών πανηγύρεων: *λέγεται δὲ τὰ τῶν ἐπιδεικτικῶν προοίμια ἐξ ἐπαινοῦ ἢ ψόγου (οἶον Γοργίας μὲν ἐν τῷ Ὀλυμπικῷ λόγῳ “ὐπὸ πολλῶν ἄξιοι θαυμάζεσθαι, ὧ ἄνδρες Ἑλληνες”: ἐπαινεῖ γὰρ τοὺς τὰς πανηγύρεις συνάγοντας.*

Επίσης, σύμφωνα με μαρτυρία του Αριστοτέλη⁴⁸: *ἴ τοιοῦτον γὰρ τὸ Γοργίου ἐγκώμιον εἰς Ἡλείους: οὐδὲν γὰρ προεξαγκωνίσας οὐδὲ προανακινήσας εὐθὺς ἄρχεται “ Ἥλις, πόλις εὐδαίμων”* ο Γοργίας είχε συνθέσει και *Εγκώμιον εἰς Ἡλείους* από το οποίο διασώθηκε μόνον η ανωτέρω προσφώνηση προς την Ἡλιδα.

Στον *Ολυμπικό* του λόγο ο Γοργίας σύμφωνα με μαρτυρίες⁴⁹ συνδύαζε στο σκεπτικό του την αρετή του λόγου με την τόλμη για τη διάκριση στις αθλητικές επιδόσεις. Ένα αγώνισμα από την άποψη αυτή πρέπει να διαθέτει τόλμη στην ανάληψη κινδύνων και γνώση προκειμένου να γίνεται κατανοητό το κρυμμένο νόημα των πραγμάτων. Ο λόγος ως αγώνισμα, δηλαδή, μοιάζει με την πρόσκληση του κήρυκα στην Ολυμπία: καλεί όποιον θέλει να αγωνισθεί, αλλά στεφανώνει όποιον μπορεί να νικήσει.

4. Το Ολυμπιακό ιδεώδες του Γοργία και η δυναμική της απήχησής του στο Πανελλήνιο

Η δημόσια παρουσία και η δυναμική του λόγου του Γοργία σε μεγάλες πανελλήνιες θρησκευτικές συγκεντρώσεις με την απήχηση που είχε, καταδεικνύει ότι σε αυτές τις περιπτώσεις ο λόγος του Γοργία ήταν κατ'εξοχήν λόγος πολιτικός και πανελλήνιος⁵⁰. Οι πηγές αναφέρουν ότι είχε εκφωνήσει

εκδ.Δημ.Ν.Παπαδήμα, σ.σ.549-551.

45 Φιλοστράτου, *Βίοι σοφιστών* Ι,9,5 .Στο : <https://el.wikisource.org/wiki/%>.(προσπελάστηκε στις 16-08-2018) .

46 Ισοκράτους, *Πανηγυρικός* 4, 158. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%>.(προσπελάστηκε στις 16-08-2018).

47 Αριστοτέλους, *Ρητορική* Γ 14 , 1414 b 29 . Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%> .(προσπελάστηκε στις 16-08-2018).

48 Αριστοτέλους, *Ρητορική* Γ 14 , 1416a 1.Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%> . (προσπελάστηκε στις 16-08-2018).

49 Diels, H., Kranz,W. (2007),*Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. Ν.Παπαδήμα, σ. 552.

50 Diels, H., Kranz,W. (2007),*Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ.

και Πυθικό λόγο⁵¹, τον οποίο είχε απαγγείλει από τον βωμό στο ναό του Πυθικού Απόλλωνα, στον οποίο είχε αφιερώσει και χρυσό στεφάνι.

Η απήχηση του *Ολυμπικού* του, επίσης, λόγου ήταν μεγάλη⁵², καθώς απέκτησε μεγάλη φήμη λόγω του περιεχομένου αλλά και της μορφής του συγκεκριμένου λόγου. Θαυμαστές του ήταν οι πανέλληνες που είχαν συγκεντρωθεί στην Ολυμπία και τους μίλησε από τα σκαλοπάτια του ναού του Δία⁵³.

Η απήχηση αυτού ειδικά του λόγου μπορεί να γίνει κατανοητή από το γεγονός ότι προέτρεπε τους πανέλληνες σε ομόνοια από τη μια πλευρά και κοινή ανάληψη πολεμικής δράσης εναντίον των Περσών από την άλλη πλευρά. Παράλληλα στις μαρτυρίες που διασώζουν αποσπάσματα από τον *Ολυμπικό* λόγο γίνεται κατανοητό ότι δεδομένου του χώρου της Ολυμπίας στον οποίο τον εκφώνησε, συνδύασε κατά το έθος των Ολυμπίων αγώνων, το αγώνισμα του λόγου –πνευματικό αγώνισμα με τα αγωνίσματα του σώματος –αθλητικοί αγώνες εντοπίζοντας και για τα δύο τις απαραίτητες κοινές συνιστώσες για την επιτυχία τους; Την τόλμη και την σοφία. Με παρόμοιες συνιστώσες προσδιορίζει την ευδοκίμηση και στον *Επιτάφιο* λόγο του ο Γοργίας κάνοντας εκεί λόγο για τη γνώμη και την ρώμη.⁵⁴

Πρόκειται, συνεπώς, για δυο απαραίτητες προϋποθέσεις, τόσο για τα πνευματικά όσο και για τα σωματικά αγωνίσματα. Οι δυο αυτές αρετές, της τόλμης και της σοφίας. Αφορούν τον ηθικό χώρο δράσης (τόλμη) και τον πνευματικό (σοφία), προκειμένου να οδηγήσουν από κοινού στη νίκη και στη διάκριση. Μάλιστα παρατηρούμε ότι ο Γοργίας ουσιαστικά με τις δυο αυτές αρετές καθορίζει τις ηθικές προϋποθέσεις της νίκης και επιμένει θεωρώντας ότι μόνο αυτές μπορούν να καταξιώσουν και να δικαιώσουν κάθε αγώνα είτε πνευματικό είτε σωματικό. Ειδικά η σοφία είναι αυτή που λειτουργεί ως μέτρο, ως λελογισμένη ανάλυση και ερμηνεία των δεδομένων, προκειμένου ο αθλητής κάθε μορφής να ενεργήσει με σωφροσύνη⁵⁵ και να αποφύγει την ύβριν. Παρόμοια θέση εκφράζει και στον *Επιτάφιο* λόγο του ο Γοργίας τονίζοντας εμφαντικά: *ἴτω φρονίμω της γνώμης παύοντες το άφρον της ρώμης*⁵⁶. Έτσι η σοφία λειτουργεί προτρεπτικά

N.Παπαδήμα, σ.525.

51 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. N.Παπαδήμα, σ.518.

52 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. N.Παπαδήμα, σ.σ. 524-525.

53 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. N.Παπαδήμα, σ.σ. 538-539.

54 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. N.Παπαδήμα, σ.550.

55 . Για τη σημασιολογική εξέλιξη της έννοιας σοφία βλ. Κύρκου, Β.Α. (1992), *Αρχαίοι Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*, Αθήνα :αυτοέκδοση,σ.σ.72-73., Ferguson, J. (1958), *Moral Values in the Ancient World*, London: Western Printing Services Ltd Bristol, p.p.19-20.

56 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. N.Παπαδήμα, σ. 551.

και αποτρεπτικά από κάθε υπέρβαση της απαιτούμενης και αναγκαίας τόλμης⁵⁷ που συνδέεται περισσότερο με την εσωτερική απόφαση για ανάληψη δράσης και οδηγεί προς τις ηρωικές πράξεις. Η ανάδειξη του νικητή στους Ολυμπιακούς αγώνες αποτελεί μια μορφή ηρωισμού⁵⁸ και ως ήρωα εξάλλου τιμούσαν τον Ολυμπιονίκη οι συμπολίτες του⁵⁹.

Για να επιτευχθεί, συνεπώς, αυτός ο Ολυμπικός ηρωισμός που καταξιώνει ενώπιον των πανελλήνων τον Έλληνα άνθρωπο -πολίτη, απαιτείται κατά τον Γοργία λελογισμένη τόλμη δια της σοφίας και μετά της σοφίας. Αυτός ο συνδυασμός τόλμης και σοφίας μπορεί άλλωστε να οδηγήσει τους πανέλληνες και στην προτεινόμενη από τον ίδιο ομόνοια, ως πολιτική πρώτιστα πράξη που θα απομακρύνει τις εμφύλιες έριδες και στη συνέχεια θα τους οδηγήσει στη δεύτερη πολιτική πράξη, την από κοινού, αφού έχει επιτευχθεί η ομόνοια, ανάληψη πολεμικής δράσης εναντίον των Περσών.

Με βάση τις παρατηρήσεις αυτές διατηρώντας σταθερά τον νοηματικό άξονα με τις δυο πολιτικές -ηθικές συνιστώσες⁶⁰ κάθε αγωνίσματος, την τόλμη και την σοφία, θα λέγαμε ότι η σοφία συνδέεται με την πολιτική πρόταση της ομόνοιας, γιατί χρειάζεται σώφρων και λογική σκέψη προκειμένου να εκτιμηθεί η αναγκαιότητα και η πολιτική αξία της, ενώ η τόλμη συνδέεται με την ανάληψη πολεμικής δράσης, καθώς αυτή είναι που θα παρακινήσει τελικά σε δράση⁶¹. Άλλωστε οι δυο αυτές πολιτικές-ηθικές αξίες της τόλμης και της σοφίας αποτυπώνονται και στον Θουκυδίδη που επηρεάστηκε από τον Γοργία.⁶²

Συμπερασματικά τα χαρακτηριστικά που αποτελούν κατά τον Γοργία τα αξιακά πρότυπα ενός Ολυμπιακού ιδεώδους πολιτικής συμπεριφοράς ενός χρηστού πολίτη⁶³ με βάση το περιεχόμενο του Επιταφίου λόγου του είναι:

Α) συμπεριφορά προς τους θεούς:

57 Lidell,H.G., Scott,R., (2007), *Επιτομή του μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσας, τόμος 6*, Αθήνα: εκδ. Πελεκάνος, Το Βήμα, σ.159, λ. *τολμάω*.

58 ενδεικτικά για τα συστατικά γνωρίσματα του ήρωα: Ραγκαβή, Α.Ρ.(χ.χ.), *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Α τόμος. Αθήνα: εκδ. Επικαιρότητα, σ.σ. 357-358,

59 Ραγκαβή, Α.Ρ.(χ.χ.), *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας*, Α τόμος. Αθήνα: εκδ. Επικαιρότητα, σ.829.

60 Για την άμεση σχέση πολιτικής και ηθικής βλ. Αριστοτέλους *Πολιτικά*, 1253a : " *ὥσπερ γὰρ καὶ τελευθῶν βέλτιστον τῶν ζῴων ὁ ἀνθρώπος ἐστίν, οὗτο καὶ χωρισθεὶς νόμου καὶ δίκης χείριστον πάντων. χαλεπωτάτη γὰρ ἀδικία ἔχουσα ὄπλα· ὁ δὲ ἄνθρωπος ὄπλα ἔχων φέρεται φρονήσει καὶ [35] ἀρετῇ, οἷς ἐπὶ τάναντία ἐστὶ χρῆσθαι μάλιστα. διὸ ἀνοσιώτατον καὶ ἀγριώτατον ἄνευ ἀρετῆς, καὶ πρὸς ἀφροδίσια καὶ ἐδωδῆν χείριστον. ἡ δὲ δικαιοσύνη πολιτικόν· ἡ γὰρ δίκη πολιτικῆς κοινωνίας τάξις ἐστίν, ἡ δὲ δικαιοσύνη τοῦ δικαίου κρίσις."* [61 Θουκυδίδη, *Ιστορία Β*, 40: " *κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ τὰυτὰ μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων"*. \[https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%A0%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%8D_%CE%A0%CE%Bστις%CE%BB%CE%AD%CE%BC%CE%BF%CF%85/%CE%92\]\(https://el.wikisource.org/wiki/%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%A0%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%BF%CF%8D_%CE%A0%CE%Bστις%CE%BB%CE%AD%CE%BC%CE%BF%CF%85/%CE%92\). \(προσπελάστηκε στις 26-07-2018\).](https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC/%CE%91.(προσπελάστηκε στις 26-07-2018).</p></div><div data-bbox=)

62 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. Ν.Παπαδήμα, σ. 518..

63 Diels, H., Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ..Δημ. Ν.Παπαδήμα, σ.σ.550-551.

- A1) ευσέβεια προς τους θεούς.
A2) σεμνότητα και ευσέβεια με έμπρακτη εκδήλωση δίκαιης συμπεριφοράς
A3) οσιότητα, σεβασμός και έμπρακτη φροντίδα προς τους γονείς.
B) συμπεριφορά προς τους συμπολίτες
B1) επιείκεια και πραότητα, όχι άκαμπτη δικαιοσύνη
B2) λογική κρίση–σοφία και όχι επιφανειακή τήρηση του νόμου, διότι κατά τον Γοργία τη σπουδαιότερη σημασία έχει η διανοητική–πνευματική ικανότητα κάποιου να μπορεί να σταθμίζει και να κρίνει πότε πρέπει να μιλά και να σιωπά.
B3) συνδυασμός γνώμης και ρώμης, σωματικής και πνευματικής αλκής.
B4) υπεράσπιση των αδικημένων
B5) τιμωρία των αδίκων και των αλαζόνων.
B6) δικαιοσύνη προς του συμπολίτες.
B7) πίστη και αφοσίωση στους φίλους.
Γ) Ηθική και πολιτική δράση
Γ1) τόλμη στην υπεράσπιση του κοινού συμφέροντος
Γ2) ετοιμότητα στην επιδίωξη του πρέποντος.
Γ3) γενναιότητα στους κινδύνους
Γ4) αγάπη για την ειρήνη

5. Ο Λυσίας και ο Ολυμπικός του λόγος

Ο Λυσίας εκφώνησε τον επιδεικτικό ρητορικό του λόγο με τίτλο *Ολυμπικός* στην Ολυμπία το 388 π.Χ. Διασώζεται ένα αρκετά εκτενές απόσπασμα⁶⁴ στο οποίο ο ρήτορας⁶⁵ προσπαθεί να τονίσει την ανάγκη και την πολιτική αξία της ομόνοιας των Ελλήνων.

Αναλυτικότερα μπορούμε να διακρίνουμε τις ακόλουθες θεματικές ενότητες στο συγκεκριμένο λόγο σε σχέση με το πραγματευόμενο ζήτημα.⁶⁶

1. Αναφορές που συνδέονται άμεσα με τον έπαινο και την πολιτική σημασία του χώρου της Ολυμπίας σε σχέση και με τον μυθικό ιδρυτή των Ολυμπιακών αγώνων, τον Ηρακλή: ‘*ἄξιον Ἡρακλέους μεμνήσθαι, καὶ ὅτι τόνδε τὸν ἀγῶνα πρῶτος συνήγειρε δι’ εὐνοίαν τῆς Ἑλλάδος... ἐπειδὴ δὲ ἐκεῖνος τοὺς τυράννους ἔπαυσε καὶ τοὺς ὑβρίζοντας ἐκόλυσεν, ἀγῶνα μὲν σωμάτων ἐποίησε, φιλοτιμίαν <δὲ> πλούτου, γνώμης δ’ ἐπίδειξιν ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς Ἑλλάδος, ἵνα τούτων ἀπάντων ἔνεκα εἰς τὸ αὐτὸ συνέλθωμεν, τὰ μὲν ὀψόμενοι, τὰ δ’ ἀκουσόμενοι ἠγήσατο γὰρ τὸν ἐνθάδε σύλλογον ἀρχὴν γενήσεσθαι τοῖς Ἑλλήσι τῆς πρὸς*

64 Λυσίας, (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα : εκδ.Ζήτηρος, σ.σ. 292-302.

65 Noël, Marie-Pierre . (2017), *Discours panhelluniques et discours de conseil : des Olympiques de Gorgias et Lysias au Pantegyriqué d’Isocrate. Dialogues d’histoire ancienne. Supplément / Année 2017 / Suppl. 17 /*, pp. 291-299.

66 Για την αρχαία ελληνική ρητορική ενδεικτικά: Kennedy, G. (1985), *Orators*. Στο: Easterling, P.E.-Knox, B.M.W. (1985) *The Cambridge History of Classical Literature*, Cambridge : Cambridge University Press, p.p.498-526.

ἀλλήλους φιλίας⁶⁷. Στο παράθεμα αυτό συμπυκνώνεται και αποδίδεται επιγραμματικά αλλά και αντιπροσωπευτικά η σημασία της θέσπισης των Ολυμπιακών αγώνων από τον Ηρακλή που μπορεί να αποτυπωθεί με τις ακόλουθες πολιτικής-ηθικής σημασίας αξίες: αγάπη για την Ελλάδα, κατάλυση της τυραννίας, τιμωρία των αλαζόνων, καθιέρωση αθλητικών αγώνων, άμιλλα πλούτου, πνευματικοί αγώνες. Όλα αυτά έχουν ως κοινή συνισταμένη την διαμόρφωση του περιβάλλοντος εκείνου που θα συμβάλλει στην ομόνοια μεταξύ των Ελλήνων.

2. Η αποστολή του ρήτορα που εκφωνεί λόγο στην Ολυμπία είναι πρώτιστα και κύρια πολιτική και πρέπει να συμβουλευθεί ως αγαθός πολίτης για τα πιο σημαντικά πολιτικά ζητήματα των Ελλήνων. ⁶⁸Εδώ δεν γίνεται λόγος για τα πολιτικά θέματα μιας πόλης –κράτους αλλά για πανελληνίας σημασίας πολιτικά ζητήματα: *“ ἄνδρὸς δὲ ἀγαθοῦ καὶ πολίτου πολλοῦ ἀξίου περὶ τῶν μεγίστων συμβουλεύειν, ὄρων οὕτως αἰσχυρῶς διακειμένην τὴν Ἑλλάδα, καὶ πολλὰ μὲν αὐτῆς ὄντα ὑπὸ τῷ βαρβάρῳ, πολλὰς δὲ πόλεις ὑπὸ τυράννων ἀναστάτους γεγενημένας ”*⁶⁹ Η προσήλωση σε αυτό τον πολιτικό προορισμό⁷⁰ υπαγορεύεται από την πολύ άσχημη πολιτική κατάσταση που παρατηρείται κατά την εποχή αυτή στην Ελλάδα, καθώς πολλές περιοχές εξουσιάζονται από τυραννικά καθεστώτα, ενώ άλλες περιοχές υφίστανται τον περσικό ζυγό.
3. Αναλυτική παρουσίαση της εκκρεμούς και ανησυχητικής πολιτικής κατάστασης, προκειμένου να κινητοποιηθούν οι Έλληνες σε συντονισμένη και ομονοούσα πολιτική δράση εξόδου από την κατάσταση στην οποία έχουν περιέλθει.: *“ ὀρῶμεν γὰρ τοὺς κινδύνους καὶ μεγάλους καὶ πανταχόθεν περιεστηκότας: ἐπίστασθε δὲ ὅτι ἡ μὲν ἀρχὴ τῶν κρατούντων τῆς θαλάττης, τῶν δὲ χρημάτων βασιλεὺς ταμίας, τὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων σώματα τῶν δαπανᾶσθαι δυναμένων, ναὺς δὲ πολλὰς <μὲν> ὅ αὐτὸς κέκτηται, πολλὰς δ’ ὁ τύραννος τῆς Σικελίας ”*⁷¹ Συνεπώς οι μεγάλοι κίνδυνοι είναι το γεγονός ότι η ναυτική δύναμη ανήκει σε εκείνους που ελέγχουν τους θαλάσσιους δρόμους, πλούτος συσσωρεύεται από τον Πέρση βασιλιά, οι Έλληνες υπηρετούν ως μισθοφόροι και όχι για να υπερασπίζονται την Ελλάδα, ενώ μια ακόμη απειλή προκύπτει από το αξιόλογο ναυτικό που διαθέτει ο τύραννος των Συρακουσών Διονύσιος.
4. Πολιτικές προτάσεις⁷² από τον Λυσία σε ρεαλιστική βάση με έμφαση

67 Λυσία, *Ολυμπικός*, 1-2. Στο: Λυσίας, (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα: εκδ. Ζήτρος.

68 Β. Kennedy, G. A. (2001)², *Ιστορία της κλασικής ρητορικής*, (μτφρ.) Ν. Νικολοῦδη, Αθήνα: Παπαδήμας, σ. 42.

69 Λυσία, *Ολυμπικός* 3-4. Στο: Λυσίας, (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα: εκδ. Ζήτρος.

70 Πρβλ. Vlassopoulos, K. (2007), *Free Spaces: identity, experience and democracy in Classical Athens*, *CQ* N.S. 57: p. 39-47.

71 Λυσία, *Ολυμπικός*, 5-6. Στο: Λυσίας (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα: εκδ. Ζήτρος.

72 Προσανατολισμό με πολιτικό χαρακτήρα στην αποστολή του ρήτορα βλ. Ξανθάκη-Καραμάνου, Γ. (1989)², *Δημοσθένης, Κατά Μειδίου, εισαγωγή-μετάφραση-ερμηνεία –σημειώσεις*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, σ.σ. 165-166, Κύρκου, Β. (1989), Η ρητορική ως τέχνη πολιτική κατά τον Αριστοτέλη. (Ρητ. Α2, 1356^Α25-27. Στο:

στην ομόνοια και εγκατάλειψη κάθε εμφύλιας διαμάχης, αίσθημα αιδούς για τα σφάλματα του παρελθόντος, προνοητικότητα για το μέλλον, μίμηση των ενδόξων κατορθωμάτων των προγόνων που αγωνίστηκαν ενωμένοι εναντίον των Περσών και ελευθέρωσαν την Ελλάδα από την δεσποτεία προσφέροντας την ελευθερία: ‘ ὥστε ἄξιον τὸν μὲν πρὸς ἀλλήλους πόλεμον καταθέσθαι, τῇ δ’ αὐτῇ γνώμῃ χρωμένους τῆς σωτηρίας ἀντέχεσθαι, καὶ περὶ μὲν τῶν παρεληλυθότων αἰσχύνεσθαι, περὶ δὲ τῶν μελλόντων ἔσσεσθαι δεδιέναι, καὶ πρὸς τοὺς προγόνους αμιλλάσθαι, , οἱ τοὺς μὲν βαρβάρους ἐποίησαν τῆς ἀλλοτρίας ἐπιθυμοῦντας τῆς σφετέρας αὐτῶν στερεῖσθαι, τοὺς δὲ τυράννους ἐξέλασαντες κοινήν ἅπασιν τὴν ἐλευθερίαν κατέστησαν’⁷³ Στη συγκεκριμένη πραγματικότητα χρειάζεται αξιοποίηση συνεπῶς του καιρού, δηλαδή των κατάλληλων περιστάσεων, συνειδητοποίηση της ανάγκης για υπέρβαση του τοπικισμού και διαμόρφωση της ιδέας της πανελληνίας συνεργασίας, κινητοποίηση όλων των δυνάμεων για απόκρουση του πολεμικού κινδύνου τόσο από την πλευρά των Περσών όσο και από την πλευρά των Συρακουσών, διότι αυτή η ανοχή είναι και επονεϊδιστη αλλά και επικίνδυνη, δράση και κινητοποίηση όχι παθητικότητα, αδράνεια και ολιγωρία: ‘ οὐ τοίνυν ὁ ἐπιὼν καιρὸς τοῦ παρόντος βελτίων· οὐ γὰρ ἀλλοτρίας δεῖ τὰς τῶν ἀπολωλότων συμφορὰς νομίζειν ἀλλ’ οἰκείας, οὐδ’ ἀναμείναι, ἕως ἂν ἐπ’ αὐτοὺς ἡμᾶς αἱ δυνάμεις ἀμφοτέρων ἔλθωσιν, ἀλλ’ ἕως ἔτι ἔξεσι, τὴν τούτων τούτων ὕβριν κωλύσαι. [9] τίς γὰρ οὐκ ἂν <ἀγανακτήσει> ἐν ὄρων ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλους πολέμῳ μεγάλους αὐτοὺς γεγενημένους; ὧν οὐ μόνον αἰσχρῶν ὄντων ἀλλὰ καὶ δεινῶν, τοῖς μὲν μεγάλα ἡμαρτηκόσιν ἐξουσία γεγένηται τῶν πεπραγμένων, τοῖς δὲ Ἕλλησιν οὐδεμία αὐτῶν τιμωρία ...’⁷⁴

Συμπερασματικά, είναι διαπιστωμένο ότι η εκφώνηση του *Ολυμπικού* λόγου του Λυσία στην Ολυμπία το 388 π.Χ. συνδυάστηκε με την παρουσία αντιπροσωπείας του τυράννου Διονυσίου Α των Συρακουσών κατά την τέλεση των Ολυμπιακών αγώνων εκείνης της χρονιάς.⁷⁵ Λόγω της καταγωγής του Λυσία από τη Σικελία, στις προτάσεις του –πρόσκληση για ανάληψη δράσης προκρίνει αυτήν εναντίον των τυράννων στις Συρακούσες. Γενικά, όμως, ο λόγος του προκάλεσε ιδιαίτερη αίσθηση, κυρίως ανάμεσα στους ρήτορες. Η πρόσκληση για ομόνοια μεταξύ των Ελλήνων αποτελούσε μια ιδέα που άλλωστε είναι διαπιστωμένο⁷⁶ ότι αποτελούσε πολιτική αναγκαιότητα και

Πρακτικά του Δεύτερου Πανελληνίου Συμποσίου ‘ Η Αριστοτελική σκέψη’, Κασιανδρά Χαλκιδικής 16-18 -10-1989, Θεσσαλονίκη, σ.σ. 131-134.

73 Λυσία, *Ολυμπικός*, 6. Στο: Λυσίας, (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα: εκδ. Ζήτρος.

74 Λυσία, *Ολυμπικός* 8-9. Στο: Λυσίας, (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια) Γ.Α.Ράπτης, Αθήνα: εκδ. Ζήτρος.

75 Mathieu, G. (1995),, *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ.σ.49-51.

76 Mathieu, G. (1995),, *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ.σ. 22-24, 28, 34-36.

πολιτική αξία αποδεκτή ανάμεσα στους Έλληνες. Σε επίπεδο ρητορικού λόγου είχε άλλωστε προηγηθεί ο Ολυμπικός λόγος του Γοργία. Ιδίως μάλιστα κατά τον 5^ο αιώνα π.Χ. είχαν γίνει αρκετές προσπάθειες για τη δημιουργία πολιτικών ή θρησκευτικών συνασπισμών προκειμένου οι πόλεις –κράτη να υπερβούν τα όρια του τοπικισμού και να προχωρήσουν στην πολιτική τους ενότητα. Σε επίπεδο πολεμικής συνεργασίας αυτό είχε επιτευχθεί κατά τους περσικούς πολέμους και για το λόγο αυτό ο Πίνδαρος στον *Πυθιονίκο Ι*⁷⁷ είχε υμνήσει στην ίδια επωδή τις νίκες των Ελλήνων στην Κύμη, στη Σαλαμίνα, στις Πλαταιές και την Ιμέρα: “οἷα Συρακοσίων ἀρχῶ δαμασθέντες πάθον, ὠκυπόρων ἀπὸ ναῶν ὄσφιν ἐν πόντῳ βάλεθ’ ἀλικίαν, Ἑλλάδ’ ἐξέλκων βαρείας δουλίας. ἀρέομαι πᾶρ μὲν Σαλαμίνοσ, Ἀθαναίων χάριν, μισθόν, ἐν Σπάρτῃ δ’ <ἀπὸ> τᾶν πρὸ Κιθαιρῶνος μαχᾶν, ταῖσι Μῆδειοι κάμον ἀγκυλότοξοι, παρὰ δὲ τᾶν εὐνδρον ἀκτὰν Ἰμέρα παίδεσσιν ὕμνον Δεινομένευσ τελέσαις, τὸν ἐδέξαντ’ ἀμφ’ ἀρετᾶ, πολέμιων ἀνδρῶν καμόντων.” Προς την κατεύθυνση της ομόνοιας των Ελλήνων συνέτειναν και οι θρησκευτικές εορτές σε κοινά αναγνωρισμένους τόπους λατρείας⁷⁸. Είχε μάλιστα γίνει κοινή συνείδηση ότι ένα πανελλήνιο ιερό θα συνέβαλε αποτελεσματικά στην ενοποίησή τους. Από όλα τα πανελλήνια ιερά και τις θρησκευτικές εορτές, το ιερό της Ολυμπίας ήταν αυτό που περισσότερο εμφύσησε στους Έλληνες την αίσθηση της κοινής καταγωγής και της κοινής θρησκείας. Άλλωστε για τον λόγο αυτό ο Γοργίας, ο Λυσίας και ο Ισοκράτης είχαν επιλέξει την Ολυμπία ως χώρο παρουσίασης των προτάσεών τους για ομόνοια στους πανέλληνες. Οι ιδέες για ομόνοια γίνονταν ευνοϊκά αποδεκτές και τόσο πολιτικοί άνδρες όσο και ρήτορες ασχολήθηκαν με αυτήν την κατ’εξοχήν πολιτική αρετή. Στο πλαίσιο άλλωστε αυτό θα κινηθεί στη συνέχεια ο Ισοκράτης αφιερώνοντας τη ζωή και την πολιτική του δράση στην αφύπνιση των Ελλήνων και στην προσπάθεια για πανελλήνια ένωση των πόλεων- κρατών.⁷⁹

6. Ο Ισοκράτης και ο Πανηγυρικός του λόγος

Είναι γεγονός ότι η σαφής στροφή του Ισοκράτη προς τη διατύπωση πολιτικών θέσεων πραγματοποιείται για πρώτη φορά με τον Πανηγυρικό του λόγο.⁸⁰ Το έργο αυτό δημοσιεύτηκε από τον ρήτορα το 380 π.Χ. με την ευκαιρία της εορτής των Ολυμπίων. Ο χώρος ήταν ο πλέον κατάλληλος για να απευθύνει στους πανέλληνες το μήνυμα της ενότητας και της ομόνοιας, όπως άλλωστε

77 Πινδάρου, *Πυθιονίκος Ι*, στίχοι 73-80. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CF%85%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD> (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

78 Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ. 35.

79 Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ. 36.

80 Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ. 104.

είχαν κάνει στο παρελθόν ο Γοργίας, δάσκαλος του Ισοκράτη και ο Λυσίας, από το έργο των οποίων εμπνεύστηκε ο Ισοκράτης.⁸¹ Τα Ολύμπια θεωρούνταν από τους Έλληνες η κατ'εξοχήν πανήγυρις.⁸² Ο *Πανηγυρικός* δημοσιεύτηκε με την ευκαιρία των Ολυμπίων και δόθηκε σε αντίγραφα στους συγκεντρωμένους προσκυνητές, καθώς ο Ισοκράτης δεν είχε την κατάλληλη φωνή προκειμένου να εκφωνήσει ο ίδιος τον λόγο του.⁸³ Η επιδίωξη του ρήτορα ήταν καθαρά πολιτική με την έννοια ότι επεδίωκε με τον λόγο του αυτό να επηρεάσει την κοινή γνώμη στην κατεύθυνση της διαμόρφωσης της πανελλήνιας αντίληψης για την αξία της ομόνοιας, ώστε στη συνέχεια να συνταχθούν με την θέση αυτή της κοινής γνώμης και οι πολιτικοί ανεξαρτήτως της πόλεως ή της πολιτικής παράταξης από την οποία προέρχονταν.

Αν και στο παρελθόν είχαν παρουσιασθεί στην Ολυμπία παρόμοιοι λόγοι, ο Ισοκράτης με τον Πανηγυρικό του επέδρασε αποφασιστικά στην ωρίμανση της πολιτικής απόφασης των Ελλήνων για ομόνοια από τη μια πλευρά αλλά και ανάληψη της πολεμικής δράσης εναντίον των Περσών από την άλλη πλευρά. Η διασύνδεση των δυο σκοπών εξηγείται στο πλαίσιο των δεδομένων της συγκεκριμένης εποχής με την απαραίτητη ανάληψη της πρωτοβουλίας για τη συνένωση των Ελλήνων υπό την ηγεμονία της Αθήνας. Μόνο ενωμένοι οι Έλληνες υπό την Αθήνα διέβλεπε ο Ισοκράτης επιτυχή έκβαση του αγώνα εναντίον των Περσών. Ο πόλεμος αυτός με τη σειρά του θα ενίσχυε την ομόνοια των Ελλήνων και θα τους συσπείρωνε. Η πρωτότυπη, όμως, συμβολή του Ισοκράτη συνίσταται στο ότι κατόρθωσε να συνδέσει το μήνυμα για ομόνοια των Ελλήνων με την υπογράμμιση της αναγκαιότητας της αθηναϊκής ηγεμονίας και στη συνέχεια ανάληψη του πολέμου εναντίον των Περσών, σε αντίθεση με τους προηγούμενους ρήτορες που δεν είχαν επικεντρωθεί στο τρίπτυχο αυτό των πολιτικών θέσεων.⁸⁴ Ο Ισοκράτης τόνιζε τα υλικά οφέλη που θα απέφερε ο πόλεμος αυτός, καθώς θα οδηγούσε σε λύση μιας σειράς ζητημάτων οικονομικής ανάπτυξης στους Έλληνες.⁸⁵ Αν και έχει θεωρηθεί από τον ρήτορα ο πόλεμος αυτός ως μορφή περισσότερο θρησκευτικής αποστολής⁸⁶, ωστόσο σταθερά προσηλωμένος στην ιδέα της ομόνοιας, στον επίλογο του συγκεκριμένου λόγου προτείνει την ανάληψη της αρχηγίας του πολέμου από κοινού από

81 Mathieu, G. (1995), , *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ.110.

82 Mathieu, G. (1995), , *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ. 105

83 Mathieu, G. (1995), , *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ. 106.

84 Mathieu, G. (1995), , *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα,, σ.111.

85 Mathieu, G. (1995), , *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, , σ. 126.

86 Ισοκράτους *Πανηγυρικός* 182: “μόνος γάρ ούτος ό πόλεμος ειρήνης κρείττων έστί, θεωρία μὲν μάλλον ή στρατεία προσκοικός, άμφοτέροισ δέ συμφέρων, και τοίς ήσυχίαν άγειν και τοίς πολεμείν επιθυμοδσιν.”

Αθήνα και Σπάρτη.⁸⁷ Αξίζει επίσης στο σημείο αυτό να τονισθεί ότι ο Ισοκράτης δεν θεωρούσε Έλληνες, όσους διέθεταν την ελληνική φυλετική καταγωγή, αλλά όσους μετείχαν της ελληνικής παιδείας, παρουσιάζοντας με τον τρόπο αυτό μια νέα πολιτική αντίληψη άρρηκτα συνδεδεμένη με τα ζητήματα της παιδείας.⁸⁸ Απόδειξη της πολιτικής υφής αλλά και της επιρροής που άσκησε ο Πανηγυρικός του Ισοκράτη είναι το γεγονός ότι η ίδρυση της δεύτερης αθηναϊκής συμμαχίας άντλησε πολιτικές ιδέες από το συγκεκριμένο έργο.⁸⁹ Μολονότι δε οι συνθήκες, οικονομικές και πολιτικές, ύστερα από την εκστρατεία του Μ.Αλεξάνδρου είχαν αλλάξει, στις ελληνικές συνειδήσεις είχε παγιωθεί η πεποίθηση της ηθικής και πολιτιστικής ενότητας και δεν θα απουσίαζε εφεξής. Συνεπώς ο Ισοκράτης δεν έπαψε ούτε στιγμή “ να γαλουχεί την ελληνική πολιτική ”⁹⁰.

7. Συμπέρασμα

Με βάση τα έργα των αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων που παρουσιάστηκαν στη σύντομη αυτή μελέτη γίνεται κατανοητό ότι ο χώρος της αρχαίας Ολυμπίας δεν αποτέλεσε μόνο το σημείο συνάντησης των πανελλήνων για την τέλεση των αθλητικών αγώνων. Στο πλαίσιο των θρησκευτικών και λατρευτικών εκδηλώσεων προς τιμή του Διός η Ολυμπία υπήρξε παράλληλα και ένα πεδίο προβολής σημαντικών πολιτικών ιδεών με πανελλήνιο περιεχόμενο στο πλαίσιο των πνευματικών αγώνων που διεξάγονταν στην Ολυμπία.

Η πιο σημαντική πολιτική ιδέα που είχε μεγάλη απήχηση στους προσκυνητές ήταν αυτή της ομόνοιας. Άλλωστε και η ουσία της τέλεσης των Ολυμπιακών αγώνων απέβλεπε στη συναδέλφωση των Ελλήνων, των οποίων ο γεωγραφικός και πολιτικός τοπικισμός σε συνδυασμό με την αγωνιστική ιδιοσυγκρασία τους οδηγούσε σε εμφύλιες έριδες και πολέμους. Η Ολυμπία με το τοπίο της, το θρησκευτικό και λατρευτικό της χαρακτήρα αποτελούσε μια ιερά Εστία των Ελλήνων: όπως στο εσωτερικό κάθε οικίας υπήρχε ο ιερός χώρος της Εστίας⁹¹ που συγκέντρωνε τα μέλη του οίκου, ακόμη και τους δούλους, έτσι

87 *Ισοκράτους Πανηγυρικός 185* : “ τίς γάρ οὕτως ἢ νέος ἢ παλαιὸς ῥάθυμὸς ἐστίν, ὅστις οὐ μετασχεῖν βουλῆσται ταύτης τῆς στρατιᾶς, τῆς ὑπ’ Ἀθηναίων μὲν καὶ Λακεδαιμονίων στρατηγουμένης, ὑπὲρ δὲ τῶν συμμάχων ἐλευθερίας ἀθροίζομένης, ὑπὸ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἀπάσης ἐκπεμπομένης...”. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

88 *Ισοκράτους, Πανηγυρικός 50*: “ μᾶλλον Ἑλλήνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείου τῆς ἡμετέρας παρά τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετέχοντας.” Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

89 Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ.311.

90 Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη*. (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα, σ.324, Ανδριώτης, Ν., Ανδρόνικος, Μ., Δεσποτόπουλος Α. (1972), *Ισοκράτης*. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Γ2*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 556-557.

91 Vernant J.P. (χ.χ.). Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα, (μτφρ.)Σ.Γεωργουδάη .Αθήνα :Νεφέλη , σ.σ. 139-143.

και η Ολυμπία έγινε η Εστία της ομοψυχίας και κοινής συνάντησης των Ελλήνων. Η αγωνιστική τους διάθεση εύρισκε δίοδο και έκφραση στους αθλητικούς και πνευματικούς αγώνες, ενώ η χαρά της συνάντησης έδινε τη δυνατότητα για συζήτηση, ανταλλαγή απόψεων, εύρεση των κοινών σημείων. Από την άποψη αυτή δικαιολογείται η ανάγκη της παρότρυνσης για ομόνοια που προβλήθηκε για πρώτη φορά από τον Γοργία και στη συνέχεια από τον Λυσία και τον Ισοκράτη, μαθητή του Γοργία. Η πρόταση για ομόνοια διέθετε ένα διττό χαρακτήρα: από τη μια πλευρά ανάγκη για συσπείρωση και ομοψυχία των πολιτών από διαφορετικές ελληνικές πόλεις (εσωτερική ομόνοια) και από την άλλη πλευρά ανάγκη οι ενωμένοι Έλληνες να αναλάβουν εκστρατεία εναντίον των Περσών ή των τυράννων της Σικελίας (εξωτερική μορφή της ομόνοιας).

Η περίπτωση του Πινδάρου με τον εγκωμιαστικό χαρακτήρα της ποίησής του για τους νικητές των αθλητικών Ολυμπιακών αγώνων προσγειώνει τον Έλληνα άνθρωπο στην αποφυγή της αλαζονείας και της ύβρεως ⁹². Με τον τρόπο αυτό η κάθε φιλοδοξία διάκρισης, ατομική ή συλλογική για τον Πίνδαρο πρέπει να υπακούει στο μέτρο και τη σωφροσύνη. Το συνεκτικό στοιχείο της ομόνοιας θα πρέπει να είναι η σύνεση και η αποφυγή της ύβρεως με την παραδοχή του ανθρώπινου πεπερασμένου μπροστά στην υπεροχή και την παντοδυναμία του Θείου.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Ανδριώτης, Ν., Ανδρόνικος, Μ., Δεσποτόπουλος Α. (1972), Ισοκράτης. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Γ2*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 556-557.
- Ανδρόνικου, Μ., Δεσποτόπουλου, Α., Θεοδωρακόπουλου, Ι., Κακριδή, Ι. κ.α. (1971), Πανελλήνια ιερά και γυμνικοί αγώνες. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Β*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ.σ. 77-78.
- Κακριδή, Ι. Θ. (1984)⁴, *Ερμηνευτικά σχόλια στον Επιτάφιο του Θουκυδίδη*. Αθήνα.
- Κύρκου, Β. (1989), Η ρητορική ως τέχνη πολιτική κατά τον Αριστοτέλη.(Ρητ. Α2,1356^Α25-27. Στο: *Πρακτικά του Δεύτερου Πανελληνίου Συμποσίου 'Η Αριστοτελική σκέψη'*, Κασσάνδρα Χαλκιδικής 16-18 -10-1989, Θεσσαλονίκη, σ.σ. 131-134.
- Κύρκου, Β.Α. (1992), *Αρχαίος Ελληνικός Διαφωτισμός και Σοφιστική*, Αθήνα:αυτοέκδοση.

92 Πινδάρου, *Πυθιονίκος* II, Ιέρωνι Συρακοσίου άρματι, στ. 80 *''έκ θεῶν γάρ μαχαναί πάσαι βροτέαις ἀρεταῖς''*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CF%85%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD%91%CE%92> (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

- Λυσίας (2004), *Πανηγυρικοί και άλλοι λόγοι. τόμος Β*. (Εισαγωγή, μετάφραση, σχόλια). Γ.Α. Ράπτης, Αθήνα: εκδ.Ζήτηρος.
- Ξανθάκη-Καραμάνου, Γ. (1989)², *Δημοσθένους, Κατά Μειδίου, εισαγωγή-μετάφραση-ερμηνεία –σημειώσεις*, Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών.
- Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Τα χρόνια μου και τα χαρτιά μου*, τόμος Δ., Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά.
- Παλαμάς, Κ. (χ.χ.), *Άπαντα, Η πολιτεία και η μοναξιά τόμος Ε*. Αθήνα: έκδοση Ίδρυμα Κωστή Παλαμά.
- Παπαδημητρίου, Ι.-Θεοφ. Α. (1984), *Αρίστη Πολιτεία. Ο πολιτικός στοχασμός στην αρχαία Ελλάδα. Α΄ Πεζά κείμενα*. Αθήνα.
- Πεντζοπούλου-Βαλαλά, Τ.(1999), *Γοργίας*, Αθήνα: εκδ.Ζήτηρος.
- Ραγκαβή, Α.Ρ. (χ.χ.), *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας, Α τόμος*. Αθήνα: εκδ. Επικαιρότητα.
- Ραγκαβή, Α.Ρ. (χ.χ.), *Λεξικόν της Ελληνικής Αρχαιολογίας, Β Τόμος*. Αθήνα: εκδ.Επικαιρότητα.

Ξενόγλωσση

- Andrewes, A. (1983), *Αρχαία ελληνική κοινωνία*. (μτφρ.) Α. Παναγόπουλου. Αθήνα: Γνώση.
- Delaunois, M. (1995), *Le plan rhetorique dans l' eloquence grecque d Homere a Demosthene. Les Etudes Classiques*, tom 23.3: p.p.267-287.
- Diels, H. & Kranz, W. (2007), *Οι Προσωκρατικοί, τόμος Β*. (μτφρ.) Βασ. Α. Κύρκος. Αθήνα: εκδ. Δημ. Ν. Παπαδήμα.
- Duchemin, J. (1968), *L 'Αγών dans la tragedie grecque*. Paris: Les Belles Lettres.
- Ferguson, J. (1958), *Moral Values in the Ancient World*, London: Western Printing Services Ltd Bristol, p.p.19-20.
- Finley, J. H. (1985), *Θουκυδίδης*. (μτφρ.) Ι. Κουκουλίου. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Flacelière, R. (1974), *Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των αρχαίων Ελλήνων*. (μτφρ.) Γ. Δ. Βανδώρου. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Kennedy, G. (1985), *Orators*. Στο: Easterling, P.E.-Knox, B.M.W. (1985) *The Cambridge History of Classical Literature*, Cambridge: Cambridge University Press, p.p.498-526.
- Kennedy, G.A. (2001)², *Ιστορία της κλασικής ρητορικής*. (μτφρ.) Ν. Νικολούδη, Αθήνα: Παπαδήμας.
- Lesky, A., (1981)⁵, *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, (μτφρ.) Α.Τσοπανάκη. Θεσσαλονίκη: εκδ. Κυριακίδη.
- Lidell, H.G., Scott, R., (2007), *Επιτομή του μεγάλου λεξικού της ελληνικής γλώσσας, τόμος Ι*, Αθήνα: εκδ. Πελεκάνος, Το Βήμα.
- Mathieu, G. (1995), *Οι πολιτικές ιδέες του Ισοκράτη* . (μτφρ.) Καίτη Διαμαντάκου, Αθήνα: εκδ. Ινστιτούτο του βιβλίου, Μ.Καρδαμίτσα.

- Nilsson, M.P. (1987), *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής θρησκείας*. (μτφρ.) Αικ. Παπαθαμοπούλου. Αθήνα: Παπαδήμας.
- Noël, Marie-Pierre (2017), Discours panhelluniqué et discours de conseil: des Olympiques de Gorgias et Lysias au Panegyriqué d'Isocrate. *Dialogues d'histoire ancienne. Suppliment/Annie 2017/Suppl. 17/*, pp. 291-299.
- Romilly, de J. (1992), *Προβλήματα της αρχαίας ελληνικής δημοκρατίας*. (μτφρ.) Ν. Αγκαβανάκη. Αθήνα: Ινστιτούτο του Βιβλίου-Καρδαμίτσα.
- Wilcken, U. (1976),⁹ *Αρχαία Ελληνική Ιστορία*. (μτφρ.). Ιω. Τουλουμάκου. Αθήνα.
- Vernant, J. P. (χ.χ.). Μύθος και σκέψη στην αρχαία Ελλάδα, (μτφρ.) Σ. Γεωργούδη. Αθήνα: Νεφέλη.
- Vlassopoulos, K. (2007), Free Spaces: identity, experience and democracy in Classical Athens, *CQ* N.S. 57: 49-52.
- Vrakas, A. (2016-2017), Aristotle and Pindar on Poetry. *Πλάτων*, τόμ 51, 48-57.

Ιστοσελίδες

- Αριστοτέλους, *Ρητορική* Γ. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CE%91> (προσπελάστηκε στις 16-08-2018).
- Αριστοτέλους, *Πολιτικά*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AC%CE%91> (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).
- Θουκυδίδου, *Ιστοριών*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε 26-07-2018).
- Ισοκράτους, *Πανηγυρικός*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B7%CE%B3%CF%85%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82>. (προσπελάστηκε 26-07-2018).
- Ισοκράτους, *Φίλιππος*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki.%CE%99%CE%BB%CE%B9%CE%AC%CF%82%CE%97> (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).
- Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος*, I. Στο: http://www.authors.gr/files/olumpioniko_i_F.pdf. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).
- Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος* II. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki.%CE%A0%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD>. (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).
- Πινδάρου, *Ολυμπιονίκος* III. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki.%CE%A0%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD>. (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).
- Πινδάρου, *Πυθιονίκος* I. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki.%CE%A0%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD>. (προσπελάστηκε στις 31-07-2018).

Πινδάρου, *Πυθιονίκος* II. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%A0%CF%85%CE%B8%CE%B9%CE%BF%CE%BD%CE%AF%CE%BA%CF%89%CE%BD%CF%84%CF%89%CE%BD> (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

Πλάτωνος, *Γοργίας*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/%CE%BB%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

Πλάτωνος, *Σοφιστής*. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/>. (προσπελάστηκε στις 26-07-2018).

Φιλοστράτου, *Βίοι σοφιστών* I.. Στο: <https://el.wikisource.org/wiki/>. (προσπελάστηκε στις 16-08-2018).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η κ. **Κλαμπανιστή Ευφροσύνη** είναι διδάκτωρ κλασικής φιλολογίας και υπηρετεί ως καθηγήτρια φιλόλογος στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Πλακωτή Ελένη

**Η λατρεία των γυναικείων θεοτήτων
στην αρχαία Ολυμπία.
Μια θρησκευολογική προσέγγιση**

Περίληψη

Το ιερό της αρχαίας Ολυμπίας είναι γνωστό ως ιερό αφιερωμένο στο θεό Δία. Ωστόσο, η εγκαθίδρυση της Ολύμπιας λατρείας είναι μεταγενέστερη των τοπικών λατρειών, οι οποίες ανάγονται στα πρώιμα χρόνια του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Διαπιστώνει κανείς μέσα από την έρευνα, ότι αρχικά λατρεύονταν στην Ολυμπία, γυναικείες θεότητες που εξέφραζαν τη γονιμότητα της γης. Αργότερα, έκανε την εμφάνισή τους η λατρεία των Ολύμπιων θεών.

Η αρχική υπεροχή των γυναικείων θεοτήτων στην περιοχή, πρέπει να σχετίζεται με την Αιγιακή μητριαρχία της Μινωικής και Μυκηναϊκής εποχής, που αργότερα αντικαταστάθηκε από την πατριαρχία των ελληνικών φύλων. Στην παρούσα εργασία θα αναδείξουμε τις γυναικείες θεότητες του ιερού της αρχαίας Ολυμπίας, τη σημασία τους για την ιστορικοθρησκευτική εξέλιξη του ιερού και τη σχέση τους με τους αθλητικούς αγώνες, που επικράτησαν να τελούνται στην αρχαία Ολυμπία.

The worship of female deities in ancient Olympia. A religious approach

Abstract

The sanctuary of ancient Olympia is known as a dedicated to the god Zeus. However, the establishment of the Olympian worship is later than the local cults, dating back to the early years of ancient Greek civilization. One finds through research that initially there were female deities worshiped in Olympia, expressing the fertility of the earth. Later, the worship of the Olympian gods appeared.

The original supremacy of the female deities in the region must be related to the Aegean matriarchy of the Minoan and Mycenaean times, which was later replaced by the patriarchy of the Greek sexes. In this paper we will highlight the female deities of the sanctuary of ancient Olympia, their significance in the historical and religious evolution of the sanctuary and their relationship with the athletic games that prevailed in taking place in ancient Olympia.

1. Εισαγωγή

Όσον αφορά τους θεούς που λατρεύονταν στην Ολυμπία, διαπιστώνει κανείς ότι, αν και το ιερό σήμερα είναι γνωστό ως ιερό αφιερωμένο στο θεό Δία, ωστόσο, η εγκαθίδρυση της Ολύμπιας λατρείας θεωρείται πολύ μεταγενέστερη των τοπικών λατρειών, οι οποίες ανάγονται στα πρώιμα χρόνια του αρχαιοελληνικού πολιτισμού. Διαπιστώνει κανείς μέσα από την έρευνα, ότι αρχικά λατρεύονταν στην Ολυμπία, γυναικείες θεότητες που εξέφραζαν τη γονιμότητα της γης. Αργότερα, έκαναν την εμφάνισή τους η λατρεία των ηρώων και των Ολύμπιων θεών.

Η αρχική υπεροχή των γυναικείων θεοτήτων στην περιοχή, πρέπει να σχετίζεται με την Αιγιακή μητριαρχία της Μινωικής και Μυκηναϊκής εποχής, που αργότερα αντικαταστάθηκε από την πατριαρχία των ελληνικών φύλων. Στον κρητομυκηναϊκό κόσμο, υπερείχε η γυναίκα στους λαούς που βρίσκονταν γύρω από το Αιγαίο. Στο θρησκευτικό επίπεδο, κυριαρχούσε η Μεγάλη Θεά, που μορφές της απέμειναν η Ρέα, η Ειλίθνια, η Δήμητρα και η Ήρα. Όλες αυτές τις θεές τις συναντούμε και στην αρχαία Ολυμπία. Με την είσοδο των ελληνικών φύλων αναμείχθηκαν οι γυναικείες θεότητες με την πατριαρχική θρησκεία των Αχαιών και των Δωριέων, αργότερα. Παρατηρήθηκε ένα φαινόμενο υπέρθεσης ή επικάλυψης των αρχέγονων θεοτήτων από τις νέες, και ειδικότερα στην Ολυμπία από το Δία. Έτσι, διαπιστώνεται στη λατρεία του ιερού, κάποια τελετουργικά έθιμα, αν και ενσωματωμένα στις Ολύμπιες τελετές, να έχουν τις ρίζες τους στα αρχέγονα χρόνια της λατρείας των γυναικείων θεοτήτων, αλλά και της λατρείας των ηρώων.

2. Οι τοπικές γυναικείες θεότητες

2.1. Η θεά Γαία

Οι ανασκαφές των βαθύτερων στρωμάτων κάτω από τα ορατά κτίρια των Κλασικών, Ελληνιστικών και Ρωμαϊκών χρόνων, έδειξαν ότι στην περιοχή της Ολυμπίας υπήρχε οικισμός με αδικάκοπη ζωή, από την 3^η χιλιετία ως το 1100 π. Χ. Η μεταβολή του χαρακτήρα του χώρου από οικιστικό σε λατρευτικό φαίνεται ότι γίνεται αργότερα, κατά την Υπομυκηναϊκή και Πρωτογεωμετρική περίοδο (11^{ος} – 10^{ος} αι. π. Χ.). Από τότε χρονολογείται ένα παχύ στρώμα στάχτης γεμάτο μικρά αναθήματα. Θεωρείται ότι η λατρεία στο ιερό της Ολυμπίας θα αποδιδόταν σε ήρωες και χθόνιες θεότητες παλαιότερες του Δία¹.

Ο αρχικός πυρήνας του ιερού υπήρξε ο μικρός λόφος Κρόνιο. Πολλά στοιχεία συνηγορούν υπέρ της απόψεως ότι η λατρεία στο Κρόνιο αφορούσε αρχικά μια θεά. Μεταξύ του μεταγενέστερου ναού της Ήρας και του Κρονίου, βρισκόταν το Γαίον, το τέμενος της Γαίας², η οποία τιμώταν μεταξύ άλλων και ως μαντική θεά (Παυσανία, 5, 14, 10)³. Πράγματι, είναι γνωστό ότι για τους Μυκηναίους (Αχαιούς), η **Γαία**, που «εκπροσωπούσε τη μητέρα - γη, υπήρξε μια από τις κύριες λατρευόμενες θεότητες»⁴.

Ειδικότερα, οι Πισάτες, οι κάτοικοι της περιοχής πριν τη Δωρική εισβολή, ήταν Αχαιοί. Στη θέση του ιερού, και συγκεκριμένα στους νοτιοδυτικούς πρόποδες του λόφου, που αργότερα πήρε το όνομα Κρόνιον, υπήρχε ανάμεσα στους βράχους ένα βαθύ χάσμα, το οποίο στα νεώτερα χρόνια καταχώθηκε και εξαφανίστηκε. Σύμφωνα με την πανάρχαια δοξασία, ότι από τέτοια χάσματα αναδύονται οι υπερφυσικές δυνάμεις που εδρεύουν στα έγκατα της γης, οι Πισάτες είχαν εγκαταστήσει εκεί λατρεία της Γης με τη μορφή μαντείου: « επί δε τω Γαίω καλούμενω βωμός εστίν επ' αυτώ Γης , τέφρας και ούτος. Τα δε έτι αρχαιότερα και μαντείων της Γης αυτόθι είναι λέγουσιν...»⁵.

Ακριβώς όπως και στους Δελφούς, η παλαιότερη πρώτη λατρεία στην Ολυμπία είναι η λατρεία της Γης, και η ιερότητα του τόπου έχει επίσης τις ρίζες της στην ύπαρξη του χάσματος και στη λειτουργία του μαντείου.

1 Μανροματάκη, Μ., (2001), *Ολυμπία και Ολυμπιακοί αγώνες, Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Αθήνα: Καστανιώτη, σ.38. Βαλαβάνη, Π., (1996), *Άθλα, αθλητές και έπαθλα*, Αθήνα: Ερευνητές, σ. 26. Scanlon T., (1983), The footrace of the Heraia at Olympia. *The Ancient World*, τόμ. 9 σ. 85. C. Renfrew, The Minoan – Mycenaean origins of the Panhellenic Games. Στο: Raschke, W.J., (επιμ.) (1988), *The Archaeology of the Olympics: The Olympics and other Festivals in Antiquity*, Madison: University of Wisconsin Press, p.p. 20-22.

2 Cook, A.B., (D. Nutt, 270 and 271 Strand, (reprinted by Johnson Reprint Corporation, London 1965) Who was the wife of Zeus ? Στο: *The Classical Review*, London, τομ.20, σ.370. Harrison, J.E., (1900), Pandora's box , *Journal of History of Sport*, τόμ.20 ,σ. 105.

3 Harrison, J.E., (1899), Delphika, *Journal of History of Sport*, τομ. 19, σ.σ. 232-233.

4 Ρηζ, Α., –Ρίκενσον, Ε. Β., Ε., (2000), *Αρχαίες Ελληνίδες αθλήτριες*, Αθήνα: Ίδεοθέατρον, σ.33 .

5 Παυσανίου, *Ελλάδος περιήγησις* , Ηλιακά, 5, 21, 10. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992. Γιαννάκη, Σ. Θ. , (2003), *Η επίδραση των αθλητικών χρησμών του μαντείου των Δελφών στην εδραίωση και ανάπτυξη των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων (συνεπικουρία των άλλων μαντείων)*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2003, σσ. 133-135.

Οι λειτουργίες της θεάς της Ολυμπίας, Γαίας (Γης), ήταν ακριβώς όμοιες με αυτές της Μητέρας θεάς που λατρευόταν αλλού⁶. Η Γαία ήταν η θεά της ζωής, των δασών, των βουνών, της γονιμότητας και γενικά όλων των ζωντανών στη γη⁷. Τα προελληνικά απομεινάρια της λατρείας της, ανάγουν σε μια πολύ μακρινή μητριαρχική εποχή⁸.

Παρόλο που οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν αυστηρά ανδρικοί, σε κάθε εκδήλωση ήταν παρούσα και η θηλυκή όψη της θεότητας, είτε με τη μορφή της Ήρας και της Δήμητρας Χαμύνης, όπως θα δούμε παρακάτω, είτε με τη μορφή της Ιπποδάμειας. Η παρουσία της ιέρειας της Δήμητρας Χαμύνης στους αγώνες, όπως και ο βωμός αυτής της θεάς στο στάδιο, υποδεικνύει τη συμμετοχή των γυναικείων θεοτήτων στην τέλεση του εορτασμού⁹.

Ειδικότερα, στην αρχαία Ολυμπία - όπου λατρευόταν η Γαία ως Μητέρα θεά- φαίνεται ότι με το πέρασμα του χρόνου αυτή πήρε το όνομα Άρτεμις, ή αντικαταστάθηκε από αυτήν, γιατί αρκετοί βωμοί της λατρείας της τελευταίας, έχουν βρεθεί γύρω από την περιοχή της Ολυμπίας.

Στα μυκηναϊκά χρόνια, η λατρεία της θεάς της γονιμότητας συνδέθηκε με τη μορφή της Ήρας, της Δήμητρας, της Ιπποδάμειας, της Ρέας και της Ειλειθυίας και ο πάρεδρος θεός των μυστηρίων της γονιμότητας, ταυτιζόταν με τον Δία, τον Ηρακλή των Αχαιών και τον Πέλοπα¹⁰. Συγκεκριμένα, η λατρεία της Γαίας – Ρέας εξελίχθηκε στη λατρεία της Ήρας, που, ως σύζυγος του Δία, εγκαταστάθηκε στην Ολυμπία.

2.2. Η Άρτεμις¹¹

Όταν τα πρώτα ελληνικά φύλα, λίγο μετά το 2000 π.Χ., εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα, γνώρισαν στη νέα τους πατρίδα και την Μεγάλη Θεά της φύσεως και της γονιμότητας, η οποία λατρευόταν στην προϊστορική Ελλάδα, πριν ακόμη έρθουν οι Έλληνες.

Είναι μάλλον βέβαιο ότι οι Έλληνες πριν έρθουν στην Ελλάδα, δε γνώριζαν τη μεγάλη αυτή θεότητα της Φύσης, δεδομένου ότι ο κυριότερος

6 Showerman, G., (1901), *The Great Mother of the Gods*, Chicago: Argonaut, INC Publishers, pp. 10-33.
Murray, G., (1996), *Πέντε στάδια της Ελληνικής θρησκείας* (μτφρ.) Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα: Ιάμβλιχος, σσ. 43-44.

7 Πλακωτή, Ε., (2004), *Το θρησκευτικό στοιχείο στους Ολυμπιακούς αγώνες κατά την αρχαιότητα*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη, σσ. 115-117.

8 Λεκατσά, Π.Η., *Μητριαρχία και η σύγκρουσή της με την ελληνική Πατριαρχία*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1994.

9 Harrison, J. E., (1996), *Η προέλευση των Ολυμπιακών αγώνων, Αγώνων* (μτφρ. Ε. Παπαδοπούλου), Αθήνα: Ιάμβλιχος, σ. 79.

10 Λαζαρίδη, Δ., Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σ. 477.

11 Λαζαρίδη, Δ., Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

θεός τους ήταν ο Δίας, ένα σύμβολο κατάλληλο για τους λαούς ή τις φυλές, των οποίων η ζωή ήταν η μετανάστευση, η επιδρομή και η κατάκτηση.

Η Θεά αυτή κέρδιζε συνεχώς δύναμη στη θρησκευτική συνείδηση των Ελλήνων, με αποτέλεσμα να υπερφαλαγγίσει για ένα διάστημα τη λατρεία του Δία, ο οποίος παρέμεινε μέχρι την Ομηρική περίοδο σε δεύτερη μοίρα

Ήδη, μιλώντας για τη θεά Γαία στην Ολυμπία, αναφέρθηκε ότι αυτή, καθώς ήταν η Θεά της Φύσεως και της Γονιμότητας στην περιοχή, με το πέρασμα του χρόνου, πήρε το όνομα Άρτεμις ή αντικαταστήθηκε από αυτήν. Η τελευταία, συνδεόταν με τον ποταμό Αλφειό της Ήλιδας και «λεγόταν Άρτεμις Αλφεία ή Αλφειονία»¹². Είχε οκτώ βωμούς στην Ολυμπία και κάθε μήνα δεχόταν θυσίες από τους πιστούς της¹³. Αν και η θεά λατρευόταν σε πολλά άλλα μέρη¹⁴, εν τούτοις στην Ολυμπία ήταν περισσότερο αγαπητή. Ήταν μια πρωτόγονη θεά της φύσης, η οποία λατρευόταν πριν και μετά την άφιξη των Ελλήνων.

Με την Άρτεμη αντικαταστάθηκε σε πολλά μέρη της Ελλάδας η μινωική θεά του τοκετού Ειλείθια, που σε άλλα μέρη επέζησε και στα ιστορικά χρόνια με το ίδιο όνομα. Η ολυμπιακή θεά έγινε τότε «Άρτεμις Ειλείθια», ή πήρε άλλα προσωνύμια, σχετικά με την ιδιότητα της «γενέθλιας» θεότητας (λοχία ή λεχώ, βραυτωνία, αυλιδία, μουνιχία)¹⁵.

Η κυριότερη αφορμή λατρείας μιας παρθενικής θεάς του τοκετού, όπως η Άρτεμη, ήταν η ίδια η παρθενική της φύση. Τα κορίτσια που βρίσκονταν στα πρόθυρα του γάμου και επρόκειτο να απαρνηθούν την παρθενία, έπρεπε να εξασφαλίσουν πρώτα την ευμένεια ή τη «συγγνώμη» της. Αυτό αναφέρει ένα αρχαίο σχόλιο στους στίχους 2, 66-67 του Θεόκριτου που αναφέρουν την περιπλάνηση της ερωτευμένης Αναξούς σε άλσος της Άρτεμης: «οι παρθένες που αποφασίζουν να παντρευτούν ζητούν από την Άρτεμη να τις κρίνει άξιες συγγνώμης, γιατί επιθυμούν ν' αποφύγουν τη νέμεση της θεάς για την εγκατάλειψη της παρθενίας»¹⁶. Παντού τα κορίτσια που πλησιάζουν την ενηλικίωση, σχηματίζουν χορευτικές ομάδες ιδίως σε εορτές προς τιμή της θεάς. Αυτό είναι ταυτόχρονα μια από τις σπουδαιότερες ευκαιρίες για τους νεαρούς να κάνουν γνωριμίες με τις κοπέλες. Κατά περίπτωση, οι κοπέλες αφιερώνονται για μακρύ διάστημα στην αποκλειστική υπηρεσία της Άρτεμης, στα πλαίσια μιας τελετής μνήσεως ενήβωσης. Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι η Άρτεμη Βραυρών στην Αττική¹⁷.

12 Πausanias, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά*, 6.22.8. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.

13 Πausanias, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά* 5.14.5. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

14 Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής* με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, πρπμ. 12, σ. 63.

15 Παπαχατζή, Ν., (1987), *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ. 131.

16 Παπαχατζή, Ν., (1987), *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα Εκδοτική Αθηνών, σ. 133.

17 Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) Ρ. Bing, Berkeley: University of California Press, , σ. 321.

Στην Ολυμπία, όπου η Άρτεμη αντικατέστησε τη Μεγάλη Θεά της φύσης, Γαία, λατρευόταν «ως θεά της βλάστησης και του κυνηγιού». Μετά το Δία ήταν η συχνότερα τιμώμενη θεά. Προς τιμή της υπήρχαν επτά βωμοί. Ένας από αυτούς ανακαλύφθηκε στην είσοδο του ιπποδρόμου. Τρεις φορές το χρόνο τελούνταν στην Άλτι μεγάλες γιορτές της Αρτέμιδος. Η πιο γνωστή ήταν αυτή της Αρτέμιδος Αλφειωνίας (ή Αλφειούσας), κατά την οποία, μια μεγάλη λιτανεία πορευόταν από το ιερό της στην εκβολή του ποταμού Αλφειού, προς το βωμό της, στους πρόποδες του Κρονίου. Στην δε Ήλιδα, τιμούσαν με χορό την Άρτεμη κορδάκα, θεά της γονιμότητας¹⁸.

Ως προς αυτήν την ιδιότητα σχετιζόταν η Άρτεμη, με τελετές μύησης των γυναικών, σε διάφορες φάσεις της ζωής τους, όπως για παράδειγμα, όταν αυτές ενηλικιώνονταν. Ίσως λοιπόν σωστά ο Thomas Scanlon στο άρθρο του για τα Ηραία της Ολυμπίας, «The footrace of the Heraia at Olympia», θεωρεί ότι αυτά τελούνταν αρχικά υπό την προστασία της θεάς Άρτεμης, και σχετιζόνταν με τελετές μετάβασης των κοριτσιών από την εφηβική ηλικία στην ενηλικίωση και στο γάμο. Όταν η Ήρα ως σύζυγος του Δία, κατέλαβε το ιερό της Ολυμπίας, αντικατέστησε την Άρτεμη και οι αγώνες πλέον γίνονταν προς τιμή της και ονομάστηκαν Ηραία¹⁹.

Από τα παραπάνω, βλέπει κανείς ότι δικαιολογημένα στην Ολυμπία η Άρτεμη λατρευόταν με τόση ευλάβεια, καθώς γίνονταν μάλιστα προς τιμή της και γυναικείοι αγώνες δρόμου. Αυτοί είχαν προφανώς σχέση με τις λεγόμενες τελετές μετάβασης, οι οποίες είχαν ως στόχο να διευκολύνουν τον άνθρωπο στη μετάβασή του από το ένα στάδιο της ζωής του σε ένα άλλο.

2.3. Ειλείθια²⁰ και ο δαίμονας Σωσίπολις

Η Ειλείθια είναι γνωστή στην Ελληνική μυθολογία σαν η θεά που παραστέκεται στις γυναίκες κατά τις ωδίνες του τοκετού. Έχει στενή σχέση με την Άρτεμη καθώς και η πρώτη παρουσιάζεται να κάνει το ίδιο λειτουργήμα με την Ειλείθια. Μάλιστα, η Άρτεμη αντικατέστησε σε πολλά μέρη της Ελλάδας την Ειλείθια. Παρ' όλα αυτά, η μινωική θεά του τοκετού, σε άλλα μέρη επέζησε ακόμη και στα ιστορικά χρόνια με το ίδιο όνομα²¹.

Η μινωική Ειλείθια ήταν από την αρχή και παρέμεινε και στα ιστορικά χρόνια, θεά του κάτω κόσμου, αυστηρή και δυσεξιλέωτη. Επειδή συχνά έστελνε το θάνατο των επιτόκων γυναικών και των βρεφών, θεωρούνταν ύπαρξη

18 Πausανίου, *Ηλιακά*, 5, 14, 5-15, 8. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

19 Scanlon, T. F., (1984), The footrace of the Heraia at Olympia, *The Ancient World*, τόμ. 9, σ.σ.84-85.

20 Cook A.B., (1965), Who was the wife of Zeus? Στο: *The Classical Review*, London., 20, 367-8.

21 Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) P. Bing, Berkeley: University of California Press, σ. 37.

δαιμονική του κάτω κόσμου ή μια από τις Ερινύες, πράγμα που συμφωνεί με την αρχική μινωική φύση της.

Πολύ κοντά στο Γαίον, το μαντικό ιερό της Μεγάλης Θεάς, βρισκόταν το αρχαιότερο επίσης ιερό της Ειλειθυίας, η οποία λατρευόταν εκεί, μαζί με το γηγενή παλαιό χθόνιο δαίμονα Σωσίπολι:²².

Μόνο η ηλικιωμένη ιέρεια μπορούσε να εισέλθει στον εσωτερικό ναό. Από έξω περίμεναν οι κόρες και οι οικοδέσποινες τραγουδώντας έναν ύμνο και προσφέροντας κάθε είδους θυμίαμα, αλλά χωρίς σπονδές κρασιού. Αυτές οι προσφορές-θυμίαμα ή σπονδή χωρίς κρασί-αποτελούν, όπως ήδη έχει αναφερθεί, χαρακτηριστικά προολύμπιων θεοτήτων – των πρεσβυτέρων θεών της Γης ή του Ουρανού. Το παιδί - φίδι Σωσίπολις ανήκε στη Γη.

2.4.Οι θεές Δήμητρα Χαμόνη ²³ οι Νύμφες, η Ιπποδάμεια, Αφροδίτη και Εστία

Εξίσου σημαντική υπήρξε η λατρεία της Δήμητρας στην Ηλεία, αυτονόητη άλλωστε στην πλούσια σε αγαθά γη της. Στην Ολυμπία λατρευόταν ως Χαμόνη. Το επίθετο της θεάς που περιέχει την έννοια του «χαμαί» οδηγεί σε θεότητα της γης (αυθύπαρκτη αρχικά) που αργότερα ταυτίστηκε με τη Δήμητρα. Το ιερό της Δήμητρας Χαμόνης ήταν σε μικρή απόσταση προς τα νοτιοανατολικά, σε χαμηλό ύψωμα χρησιμοποιούμενο ως βόρειο επικλινές επιπεδο για τους θεατές του ιπποδρόμου²⁴.

Στο βωμό της θεότητας στο στάδιο, καθόταν για να παρακολουθήσει τους γυμνικούς αγώνες η ιέρειά της, η μόνη από τις γυναίκες που είχε το δικαίωμα αυτό. Την ιέρεια της θεάς όριζε η πόλη της Ήλιδας. Αυτή εκλεγόταν μεταξύ των γυναικών της Ήλιδας κάθε τέσσερα χρόνια και το αξίωμά της ήταν σημαντικό, γιατί ήταν η μοναδική παντρεμένη γυναίκα που επιτρεπόταν να παρευρεθεί στους αγώνες ²⁵.

Ήδη αναφέραμε παραπάνω ότι η Δήμητρα προσέλαβε τις ιδιότητες και τις λειτουργίες της Άρτεμης, τις σχετικές με τη γονιμότητα και τη βλάστηση. Η τελευταία είχε στην Ολυμπία σχέση με τους αγώνες και μάλιστα αυτοί αποτελούσαν μέρος της όλης λατρείας αυτής. Γι' αυτό το λόγο και η ιέρεια της θεάς Δήμητρας Χαμόνης, ήταν η μόνη παντρεμένη γυναίκα στην οποία επιτρεπόταν να παρευρίσκεται στους αγώνες²⁶. Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται

22 Πανσανίου, *Ηλιακά*, 6, 20, 2-3. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

23 Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) P. Bing, Berkeley: University of California Press, σσ. 338-341.

24 Παπαχατζή, Ν., (2002), Πανσανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Μεσσηνιακά και Ηλιακά*, (μτφρ) Ν.Δ.Παπαχατζής, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, σ. 377, πρπμ. 2.

25 Πανσανίου, *Ηλιακά*, 5, 6, 7 και 6, 20, 9. Γιαλούρη, Ν., (1996), *Αρχαία Ηλίδς, το λίκνο των Ολυμπιακών αγώνων*, Αθήνα: Αδάμ, σ. 74.

26 Πανσανίου, *Ηλιακά*, 5, 6, 7 και 6, 20, 9. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

το γεγονός ότι η θεά Δήμητρα, όπως φανερώνει το επίθετό της, Χαμύνη, ήταν θεά του εδάφους και της βλάστησης. Το γεγονός ότι η ιέρεια της επιτρεπόταν να είναι στους Ολυμπιακούς, μάλλον φανερώνει μια παλιά σχέση της θεάς με αθλητικές γιορτές, χορούς και τραγούδια. Μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες είχαν μερικές ρίζες σε προϊστορικές λατρείες της Θεάς της φύσης, πράγμα που το βλέπει κανείς, όχι μόνο από την παρουσία της ιέρειας της θεάς στους αγώνες, αλλά και από το γεγονός ότι οι νικητές των ιερών αγώνων έπαιρναν στεφάνια αγριελιάς.

Από τα παραπάνω και έχοντας εξετάσει και τις άλλες θεότητες της γονιμότητας (Γαία, Αρτεμη, Ειλείθυια), μπορούμε να καταλήξουμε ότι πράγματι κάποτε στην Ολυμπία, πριν έρθουν οι Έλληνες, τελούνταν αγώνες προς τιμή της Μεγάλης Θεάς της Φύσης (Γαία). Έτσι οι Ολυμπιακοί αγώνες των ιστορικών χρόνων είχαν χαρακτηριστικά και της προϊστορικής λατρείας της μεγάλης εκείνης θεότητας, της οποίας τις λειτουργίες πήραν η Δήμητρα και η Περσεφόνη²⁷.

Έτσι ακόμη και όσοι πιστεύουν ότι οι Ολυμπιακοί αγώνες ήταν στην αρχή τελετές για την ευόδωση της ετήσιας βλάστησης, θεωρούν πως αρχικά ο αγώνας δρόμου γινόταν προς τιμή της Δήμητρας Χαμύνης, της οποίας η ιέρεια ευλογούσε τον αγώνα και επιστατούσε στη διεξαγωγή του.

Άλλες θεότητες που λατρεύονταν στην Ολυμπία ήταν η Ουράνια Αφροδίτη, αρχαιότατη και αυτή θεά της γονιμότητας. Επίσης ανάμεσα στους 69 βωμούς εντός της Άλτης, που αναφέρονται από τον Πausανία, ξεχωριστή θέση κατείχε ο βωμός των Νυμφών στη δυτική πλευρά του ναού του Δία. Η λατρεία των Νυμφών βρισκόταν σε άμεση συνάφεια με το τέμενος της «ιεράς Ελαίας της επονομαζόμενης Καλλιστεφάνου»²⁸. Άξια αναφοράς είναι και η λατρεία της Ιπποδάμειας στην Ολυμπία, καθώς η λατρεία της προϋπήρχε και από αυτήν τη λατρεία της Ήρας Έπαυσε φυσικά να λατρεύεται η παλαιά αυτή θεότητα, καθώς τη θέση των ηρώων, πήραν οι Ολύμπιοι θεοί²⁹.

Ο βωμός της Εστίας, τέλος, σύμφωνα με το ελληνικό έθιμο, βρισκόταν μέσα στο πρυτανείο. Η Εστία είχε στην Ολυμπία μια ολοφάνερα πανάρχαια σχέση με την λατρεία του Δία. Η στάχτη από το βωμό της χρησιμοποιούνταν για την επίχρυση του μεγάλου βωμού του Δία. Από τον βωμό της άρχιζε και σε αυτήν τελείωνε μια μεγάλη πομπή, η οποία μια φορά το μήνα πήγαινε από βωμό σε βωμό. Με αυτήν την ευκαιρία τελούνταν θυσίες και στους 69 βωμούς του ιερού³⁰.

27 Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής* με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, σσ. 63, 67, 235-6.

28 Πausανίου, *Ηλιακά*, 5, 15, 3. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

29 . Πριάμου - Χρηστίδου, Χ., (2005), *Το έπος των Ολυμπιακών αγώνων σε 2 ραψωδίες*, Θεσσαλονίκη: Ολυμπος, σ.σ. 371, 372, 374.

30 Πausανίου, *Ηλιακά*, 5, 13, 11. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

2.5 Η θεά Ήρα και τα Ηραία

Η κατεξοχήν θεά , ωστόσο, που συνόδευε το Δία, στην Ολυμπία, ήταν η Ήρα . Η λατρεία του Δία και της Ήρας είχε πιθανόν εισέλθει στη περιοχή πριν τον 8^ο αιώνα π.Χ., ίσως από τον 11^ο αιώνα π.Χ. Οι επιστήμονες δεν έχουν καταλήξει οριστικά ποίου η λατρεία προηγήθηκε στην Ολυμπία³¹.

Η παρουσία της Ήρας στην Ολυμπία βεβαιώνεται από την ύπαρξη του ναού της, ο οποίος ήταν ο παλαιότερος και φυσικά ο μοναδικός, πριν ανεγερθεί ο ναός του Δία, τον 5^ο π.Χ. αιώνα . Το όνομα της Ήρας αναφέρεται στη Γραμμική Β΄ , κατά συνέπεια, ήταν θεά που λατρευόταν από τους Αχαιούς. Το Άργος, η Σπάρτη και οι Μυκήνες ήταν πολύ αγαπητές πόλεις στην Ήρα. Ο Μ. Eliade, υποστηρίζει ότι «η λατρεία της θεάς ξεκίνησε από το Άργος και διαδόθηκε σε όλο τον Ελληνικό κόσμο»³². Θεωρείται μάλιστα ότι ο Φεΐδων του Άργους εισήγαγε τη λατρεία της θεάς στην Ολυμπία³³.

Βέβαια η Ήρα δεν ήταν η πρώτη θεά που λατρευόταν στην Ολυμπία³⁴. Έχουμε διεξοδικά αναφερθεί και αναλύσει τις άλλες θεότητες της γονιμότητας στην περιοχή, όπως την Άρτεμη , τη Δήμητρα κ.λ.π. Γενικά επικρατεί η άποψη ότι τα Ηραία τελούνταν κατ' αντιστοιχία των Ολυμπιακών αγώνων. Συγκεκριμένα, όταν η λατρεία του Δία εισήχθη στην Ολυμπία και «όταν ο θεός έγινε πατέρας θεών και ανθρώπων, χάρη στα Ομηρικά Έπη, τότε ήταν αναπόφευκτο για τη σύζυγό του να πάρει την πρόπουσα θέση και να μοιράζεται, κατά κάποιο τρόπο, τη δόξα του Δία στο μέρος εκείνο»³⁵.

Πιστεύουμε, ωστόσο, ότι η λατρεία της Ήρας στην Ολυμπία ήταν αυτοτελής, αρχικά. Ο ναός της υπήρχε στην περιοχή δύο αιώνες πριν οικοδομηθεί ο ναός του Δία. Φαίνεται ότι στην Ελλάδα δεν υπήρχαν ναοί στους οποίους ο Δίας και η Ήρα είχαν το ίδιο μερίδιο. Μας παραδίδεται ότι υπήρχαν ξεχωριστοί ναοί του Δία ή της Ήρας, ενώ από τα ανασκαφικά δεδομένα αποδεικνύεται ότι οι σωζόμενοι ναοί της Ήρας είναι πάντοτε πρωιμότεροι. Σ' αυτά τα αδιαμφισβήτητα στοιχεία αντικατοπτρίζεται η διαφορά των δύο θεοτήτων, όσον αφορά την καταγωγή και τη λατρεία τους.

Ο Δίας ήλθε στον αιγιακό χώρο με τα ελληνικά φύλα που μετανάστευσαν από τον Βορρά. Αρχικά τον λάτρευαν στην ύπαιθρο. Η σύζυγός του εκεί δεν ήταν η Ήρα αλλά η Διώνη, που την λάτρευαν όπως και εκείνον κάτω από βελανιδιές. Εκεί ο Δίας είχε υποσκελίσει τη Μητέρα θεά της γης, την οποία αντιπροσώπευε

31 Scanlon, T., (1983), The foottrace of the Heraia at Olympia. *The Ancient World*, τόμ. 9, p. 90.

32 . Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής* με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, σ. 151.

33 Gardiner, E. N.,(1925), *Olympia, its history and remains*, Oxford: Clarendon Press, 1925,p.207.

34 Kerényi, C., (1975) , *Zeus and Hera.. Archetypal image of father; husband, and wife*, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.p. 133.

35 Μουρατίδη, Ι. , (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής* με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, σ. 153.

η Διώνη. Στο εξής συναντούμε πάντοτε το ζεύγος Διώνη – Δία, ποτέ την Ήρα σε σχέση με τον τελευταίο³⁶.

Αντίθετα η Ήρα λατρευόταν ανέκαθεν μέσα σε «οίκους»³⁷. Η J.E. Harrison, στο έργο της *Prolegomena to the Greek religion*, υποστηρίζει ότι ο Δίας και η Διώνη υπήρξαν θεοί των Αχαιών, ενώ η Ήρα με τον πάρεδρό της τον Ηρακλή, ήταν η θεά – σελήνη και αντίστοιχα ο θεός- ήλιος μιας προ-Αχαιϊκής γυναικοκρατούμενης φυλής, όπως για παράδειγμα μιας Αιολικής πελασγικής φυλής³⁸. Πράγματι, η Ήρα θεωρείται μια μητριαρχική Πελασγική θεά. Η λατρεία της ανάγεται ως την πελασγική εποχή της Αργολίδας. Ο δε Ηρακλής θεωρείται ότι ήταν ο σύντροφός της, σε ένα φυσικά μητριαρχικό ζευγάρι με κύριο το ρόλο της Ήρας. Αργότερα, λοιπόν, με την είσοδο των Αχαιών και της πατριαρχικής δομής της κοινωνίας τους, στον Ελλαδικό χώρο, τα δύο ζευγάρια άλλαξαν συζύγους και έτσι ο Δίας εγκατέλειψε τη Διώνη ή Δία και παντρεύτηκε την Ήρα³⁹. Ωστόσο, η Ήρα στην αρχαία Ολυμπία δεν ήταν η μόνη θεά. Ήδη αναφέρθηκε σε παραπάνω σημείο, ότι αυτή αντικατέστησε τις προαναφερθείσες θεότητες της γονιμότητας και συνδέσε το όνομά της με τους αγώνες της Ολυμπίας. Πράγματι, η Ήρα θεωρείται αποκρυστάλλωση της προϊστορικής θεάς της γονιμότητας που θα λατρευόταν εκεί, είτε ως Άρτεμη είτε ως Ειλείθια είτε ως Δήμητρα⁴⁰.

Όταν ο Δίας εισήλθε στην Ολυμπία, τελούνταν αγώνες προς τιμή της Ήρας, κατ'αντιστοιχία των Ολυμπίων. Έτσι κάθε τέσσερα χρόνια τελούνταν στην Ολυμπία αγώνες δρόμου παρθένων προς τιμήν της Ήρας, τα λεγόμενα Ηραία. Ο περιηγητής Πausanias περιγράφει με λεπτομέρειες τη γιορτή αυτή, της οποίας οι ρίζες ανάγονται στους μυθικούς χρόνους. Αναφέρει συγκεκριμένα: « Δεκάξι γυναίκες υφαίνουν κατά τετραετία ένα πέπλο για την Ήρα και οργανώνουν και τον αγώνα Ηραία, ο οποίος συνίσταται σε άμιλλα δρόμου μεταξύ παρθένων. Οι παρθένες που παίρνουν μέρος δεν είναι της ίδιας ηλικίας: πρώτα τρέχουν οι νεότερες, έπειτα οι δεύτερες (περισσότερο ηλικιωμένες) και τελευταίες οι πιο μεγάλες παρθένες. Τρέχουν κατά τον εξής τρόπο: αφήνουν λυτά προς τα κάτω τα μαλλιά τους, ο χιτώνας φτάνει λίγο πιο πάνω από το γόνατο, και αφήνουν έξω το δεξιό ώμο ως το στήθος. Παραχωρείται και σε αυτές για τον αγώνα, το ολυμπιακό στάδιο, αφαιρούν όμως από το δικό τους αγώνισμα του δρόμου, περίπου το ένα έκτο του σταδίου. **Στις νικήτριες δίνουν στεφάνια ελιάς και κομμάτι κρέατος από αγελάδα που θυσιάστηκε στην Ήρα**⁴¹.

36 Cook, A.B., (1965), Who was the wife of Zeus? Στο: *The Classical Review*, London, τόμ.20, σ. 370.

37 Simon E., (1996), *Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ.) Σ. Πινγατόγλου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press., σσ. 44-45, 53.

38 Harrison, J.E., (1912), *Prolegomena to the Greek Religion*, Cambridge: University Press, pp. 316 f.

39 Cook, A.B., (1965), Who was the wife of Zeus? Στο: *The Classical Review*, London, τόμ.20, σ.σ. 377-378.

40 Βαλαβάνη, Π., (1996), *Άθλα, αθλητές και έπαθλα*, Αθήνα: Ερευνητές, σσ. 28-29.

41 Παπαχατζή, Ν., (2002), Πausanias, *Ελλάδος περιήγησις, Μεσσηνιακά-Ηλιακά*, (μτφρ) Ν.Δ.Παπαχατζής, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 5,16, 2-6.

Θα σταθούμε σε ορισμένα σημεία του κειμένου του Πausανία, για να διαφωτίσουμε, όσο μπορούμε περισσότερο, το χαρακτήρα των Ηραίων. Οι αγώνες αυτοί παρουσιάζουν πολλά κοινά στοιχεία με τους Ολυμπιακούς αγώνες⁴². Το έπαθλο της νικήτριας είναι ένα κομμάτι από το θυσιαζόμενο στην Ήρα ζώο, την αγελάδα. Αυτό μας θυμίζει τις θυσίες στο βωμό του Δία κατά την έναρξη των Ολυμπίων. Αλλά και το βραβείο, το στεφάνι ελιάς θυμίζει το στεφάνι του νικητή των Ολυμπιακών αγώνων. Μάλιστα τα στεφάνια των νικητών και των δύο αγώνων πρέπει να κόβονταν από το ίδιο ιερό δένδρο, την «καλλιστέφανον ελιά». Αυτό το ιερό δένδρο θεωρείται ότι σχετίζεται με τις Νύμφες και το βωμό τους που υπάρχει κοντά σε αυτό⁴³. Αλλά και το κομμάτι του θυσιαζόμενου ζώου που δινόταν στη νικήτρια των αγώνων, υποκρύπτει και αυτό την πεποίθηση ότι η παρθένος αυτή αντλούσε δύναμη από την Ήρα, καθώς έτρωγε το κομμάτι του ζώου και στεφανωνόταν με το κλαδί της ελιάς: ήταν η Ιπποδάμεια ή η Ήρα της χρονιάς. Παράλληλα ο νέος που νικούσε στον αγώνα δρόμου των Ολυμπίων και στεφανωνόταν με το ίδιο κλαδί της ιερής ελιάς ήταν ο Δίας ή ο Πέλοπας της χρονιάς.

Ανάμεσα στο νικητή των Ολυμπίων και τη νικήτρια των Ηραίων τελούνταν ένας «ιερός γάμος», που συντελούσε στην ευόδωση της συγκομιδής της χρονιάς.

Τα παραπάνω αποδεικνύουν τη θρησκευτική σπουδαιότητα των Ηραίων. Επιπρόσθετα, μπορεί κανείς να πει ότι, καθώς το παλαιότερο αρχικό στάδιο ήταν μέσα στην Άλτη, ο προσανατολισμός του αγώνα δρόμου των γυναικών ήταν ο βωμός της Ήρας, όπως ήταν και η κατάληξη του αγώνα δρόμου των ανδρών ο βωμός του Δία⁴⁴. Πράγμα που σημαίνει ότι ο νικητής έπαιξε σημαντικό ρόλο στη θυσία που τελούνταν στο βωμό της θεάς ή του θεού.

Αξιοσημείωτη, είναι επίσης η παράδοση που θέλει την Ιπποδάμεια ως ιδρύτρια των αγώνων, για να ευχαριστήσει την Ήρα για το γάμο της με τον Πέλοπα. Υποκρύπτει, πράγματι η παράδοση αυτή τη μεγάλη σημασία των Ηραίων για τον γάμο των παρθένων γυναικών. Καθώς οι συμμετέχουσες ήταν παρθένες θα περίμενε κανείς την Άρτεμη να είναι αυτή προς τιμήν της οποίας θα γίνονταν οι αγώνες των κοριτσιών. Είπαμε, ωστόσο, σε παραπάνω σημείο ότι η Ήρα υπερσκέλισε την Άρτεμη και πήρε τη θέση της στους αγώνες, που γίνονταν παλαιότερα προς τιμήν της⁴⁵. **Οι αγώνες, με άλλα λόγια, πράγματι, αρχικά γίνονταν για την Άρτεμη και είχαν σχέση με την προετοιμασία των παρθένων κοριτσιών για τον επικείμενο γάμο τους**⁴⁶.

42 Scanlon, T.F., (2002), *Eros and Greek Athletics*, Oxford, pp. 111-112. Golden, M., (1998), *Sport and Society in Ancient Greece (key themes in Ancient History)*, Cambridge, pp. 129-131. Serwint, N., (1993), The Female Athletic Costume at the Heraia and Prepubertal Initiation rites, *American Journal of Archaeology, the journal of the Archaeological Institute of America*, Norwood: The Norwood Press, 97, No 3 405-6.

43 Πausανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά*, 5, 15, 3. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2, σσ. 318-322.

44 Scanlon, T., (2002), *Eros and Greek Athletics*, Oxford, p. 81.

45 Scanlon, T., (2002), *Eros and Greek Athletics*, Oxford, p. 85.

46 Barringer, J.M., (2005), The temple of Zeus at Olympia, heroes, and athletes, *Studies in Attic epigraphy*

Η λατρεία της τελευταίας εισήλθε στην Ολυμπία με τον Δία, ίσως μάλιστα και νωρίτερα, ήδη μέχρι τα τέλη του 8^{ου} αιώνα. Αντικατέστησε την Άρτεμη στην αρχαία Ολυμπία και έγινε η θεά προς τιμή της οποίας πλέον, γίνονταν οι αγώνες οι προπαρασκευαστικοί για το γάμο των νέων κοριτσιών. Με άλλα λόγια, μπορούμε να καταλήξουμε στο ότι οι ρίζες των Ηραίων, των γυναικείων αγώνων στην αρχαία Ολυμπία, ανάγονται στα Μυκηναϊκά χρόνια.

Οι αγώνες αυτοί γίνονταν από παρθένες κοπέλες και φαίνεται ότι είχαν χαρακτήρα μνητικό και προπαρασκευαστικό για την ενηλικίωσή τους και την έγγαμη ζωή που τους περίμενε. Η σημασία των γάμου για τις γυναίκες, την εποχή εκείνη, ήταν τόσο σημαντική, όσο και η προετοιμασία των ανδρών για τον πόλεμο. Υγιείς, δυνατές γυναίκες έφερναν στον κόσμο παιδιά άξιους πολεμιστές για τον πόλεμο⁴⁷. Πρόκειται για τις λεγόμενες τελετές μετάβασης, που είχαν μνητικό χαρακτήρα και έκαναν τους συμμετέχοντες, δυνατούς πολεμιστές και τις γυναίκες έτοιμες για τον τοκετό και τη γέννηση των παιδιών τους. Τα Ηραία, κατά τη γνώμη μας, σχετίζονταν με τέτοιες τελετές «μετάβασης» οι οποίες προετοίμαζαν τους ανθρώπους για το νέο ρόλο που αναλάμβαναν κάθε φορά στις διάφορες φάσεις της ζωής τους. Με άλλα λόγια ο αγώνας δρόμου των κοριτσιών θεωρείται ως εισαγωγική δοκιμασία για το «πέραςμα» των νέων γυναικών στην ενηλικίωση και την αναπαραγωγική ηλικία⁴⁸.

3. Συμπεράσματα

1. Όσον αφορά τους θεούς που λατρεύονταν στην Ολυμπία, διαπιστώνει κανείς ότι κάποτε εκεί, πριν έρθουν οι Έλληνες, τελούνταν αγώνες προς τιμή της Μεγάλης Θεάς της Φύσης (Γαία). Έτσι οι Ολυμπιακοί αγώνες των ιστορικών χρόνων είχαν χαρακτηριστικά και της προϊστορικής λατρείας της μεγάλης εκείνης θεότητας, της οποίας τις λειτουργίες πήραν η Δήμητρα και η Περσεφόνη⁴⁹.
2. Η αρχική υπεροχή των γυναικείων θεοτήτων στην περιοχή σχετίζεται με την Αιγιακή μητριαρχία της Μινωικής και Μυκηναϊκής εποχής, που αργότερα αντικαταστάθηκε από την πατριαρχία των ελληνικών φύλων. Στο θρησκευτικό επίπεδο, κυριαρχούσε η Μεγάλη Θεά, που μορφές της απέμειναν η Ρέα, η Ειλείθια, η Δήμητρα και η Ήρα. Όλες αυτές τις θεές τις συναντούμε και στην αρχαία Ολυμπία.

history and topography, American school of classical studies at Athens, Princeton, New Jersey, 74 p. 231. Clark, I., (1998), *The Gamos of Hera: Myth and Ritual, The Sacred and the Feminine in Ancient Greece*, New York: S.Blundell and M. Williamson, p.21.

47 Scanlon, T., (1988), *Virgineum Gymnasium, Spartan females and early Greek athletics, The Archaeology of the Olympics: The Olympics and other Festivals in Antiquity*, Madison: University of Wisconsin Press, pp. 196-7, 188.

48 D. G. Kyle, (1996), *The ancient Olympics: Athletes, Games, and Heroes*, a video lecture, University of Texas at Arlington, p. 81.

49 Μουρατίδη, I., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής με στοιχεία φιλοσοφίας*, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη, σσ. 63, 67, 235-6.

3. Με την είσοδο των ελληνικών φύλων παρατηρείται το φαινόμενο υπέρθεσης ή επικάλυψης των αρχέγονων θεοτήτων από τις νέες, και ειδικότερα στην Ολυμπία από το Δία. Έτσι, διαπιστώνεται στη λατρεία του ιερού, κάποια τελετουργικά έθιμα, αν και ενσωματωμένα στις Ολύμπιες τελετές, να έχουν τις ρίζες τους στα αρχέγονα χρόνια της λατρείας των γυναικείων θεοτήτων.
4. Οι αγώνες γυναικών που τελούνταν προς τιμή των γυναικείων θεοτήτων, όπως προς τιμή αρχικά της θεάς Άρτεμης και κατόπιν της θεάς Ήρας, που την αντικατέστησε στο ιερό της Ολυμπίας. Είχαν σχέση με την προετοιμασία των παρθένων κοριτσιών για τον επικείμενο γάμο τους⁵⁰. Οι αγώνες φαίνεται ότι είχαν χαρακτήρα μνητικό και προπαρασκευαστικό για την ενηλικίωσή τους και την έγγαμη ζωή που τους περίμενε. Πρόκειται για τις λεγόμενες τελετές μετάβασης, που είχαν μνητικό χαρακτήρα και έκαναν τους συμμετέχοντες, δυνατούς πολεμιστές και τις γυναίκες έτοιμες για τον τοκετό και τη γέννηση των παιδιών τους. Τα Ηραία σχετίζονταν με τέτοιες τελετές «μετάβασης» οι οποίες προετοίμαζαν τα κορίτσια για το νέο ρόλο της ενηλικίωσης και της μητρότητας⁵¹.

Ανάμεσα στο νικητή των Ολυμπίων και τη νικήτρια των Ηραίων τελούνταν ένας «ιερός γάμος», που συντελούσε στην ευόδωση της συγκομιδής της χρονιάς. Τα παραπάνω αποδεικνύουν όχι μόνο τη θρησκευτική σπουδαιότητα των Ηραίων αλλά και φωτίζουν μια προσέγγιση για την προέλευση των αγώνων και τη συσχέτισή τους με τις λεγόμενες «τελετές μετάβασης».

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Βαλαβάνη, Π., (1996), *Άθλα, αθλητές και έπαθλα*, Αθήνα: Ερευνητές.
- Γιαλούρη, Ν., (1996), *Αρχαία Ηλίζ, το λίκνο των Ολυμπιακών αγώνων*, Αθήνα: Αδάμ.
- Γιαννάκη, Σ. Θ., (2003), *Η επίδραση των αθλητικών χρησμών του μαντείου των Δελφών στην εδραίωση και ανάπτυξη των αρχαίων Ολυμπιακών αγώνων (συνεπικουρία των άλλων μαντείων)*, Διδακτορική διατριβή, Θεσσαλονίκη 2003.
- Λαζαρίδη, Δ., *Ο αθλητισμός στην αρχαία Ελλάδα. Στο: Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2.
- Λεκατσά, Π.Η., *Μητριαρχία και η σύγκρουσή της με την ελληνική Πατριαρχία*, Αθήνα: Καστανιώτη, 1994.

50 Barringer, J.M., (2005), The temple of Zeus at Olympia, heroes, and athletes. *Studies in Attic epigraphy history and topography. American school of classical studies at Athens*, p. 74. Clark, I.,(1998), The Gamos of Hera: Myth and Ritual. *The Sacred and the Feminine in Ancient Greece*,p.21.

51 Kyle D. G., (1996), *The ancient Olympics: Athletes, Games, and Heroes*, a video lecture, University of Texas at Arlington, p. 81.

- Μαυροματάκη, Μ., (2001), *Ολυμπία και Ολυμπιακοί αγώνες, Από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, Αθήνα: Καστανιώτη.
- Μουρατίδη, Ι., (1990), *Ιστορία φυσικής αγωγής με στοιχεία φιλοσοφίας, Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη.*
- Παπαχατζή, Ν., (1987), *Η θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*, Αθήνα Εκδοτική Αθηνών.
- Παπαχατζή, Ν., (2002), Πανσανίου, *Ελλάδος περιήγησις, Μεσσηνιακά-Ηλιακά*, (μτφρ) Ν.Δ.Παπαχατζής, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών.
- Πανσανία, *Ελλάδος περιήγησις, Ηλιακά* 5.14.5. Στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, τόμ. 2.
- Πανσανίου, *Ελλάδος περιήγησις*, Ηλιακά, 5, 21, 10. Στο: Β. Μανδηλαρά (επιμ.), *Αρχαία Ελληνική Γραμματεία*, Αθήνα: Κάκτος 1992.
- Πλακωτή, Ε.,(2004), *Το θρησκευτικό στοιχείο στους Ολυμπιακούς αγώνες κατά την αρχαιότητα*, Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Α.Π.Θ. Θεσσαλονίκης, Τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας, Θεσσαλονίκη.
- Πριάμου - Χρηστίδου, Χ., (2005), *Το έπος των Ολυμπιακών αγώνων σε 2 ραψωδίες*, Θεσσαλονίκη: Όλυμπος.
- Ρηζ, Α., -Ρίκενσον, Ε. Β., Ε., (2000), *Αρχαίες Ελληνίδες αθλήτριες*, Αθήνα: Ιδεοθέατρον.

Ξενόγλωσση

- Barringer, J.M. , (2005), The temple of Zeus at Olympia, heroes, and athletes, *Studies in Attic epigraphy history and topography, American school of classical studies at Athens*, Princeton, New Jersey .
- Burkert, W., (1983), *Homo Necans. The Anthropology of Ancient Greek Sacrificial Ritual and Myth* (μτφρ.) P. Bing, Berkeley: University of California Press.
- Clark, I., (1998), The Gamos of Hera: Myth and Ritual, *The Sacred and the Feminine in Ancient Greece*, New York: S. Blundell and M. Williamson.
- Cook, A.B.,(D. Nutt, 270 and 271 Strand, (reprinted by Johnson Reprint Corporation, London 1965)Who was the wife of Zeus ? Στο: *The Classical Review*, London, τομ.20.
- D. G. Kyle, (1996), *The ancient Olympics: Athletes, Games, and Heroes*, a video lecture, University of Texas at Arlington.
- Gardiner, E. N.,(1925), *Olympia, its history and remains*, Oxford: Clarendon Press, 1925.
- Golden, M.,(1998), *Sport and Society in Ancient Greece (key themes in Ancient History)*, Cambridge.
- Harrison, J.E., (1912),*Prolegomena to the Greek Religion*, Cambridge: University Press.

- Harrison, J. E., (1996), *Η προέλευση των Ολυμπιακών αγώνων*, Αγώνων (μτφρ. Ε. Παπαδοπούλου), Αθήνα: Ιάμβλιχος.
- Harrison, J.E., (1900), Pandora's box, *Journal of History of Sport*, τόμ.20.
- Harrison, J.E., (1899), Delphika, *Journal of History of Sport*, τομ. 19.
- Kerenyi, C., (1975), *Zeus and Hera, Archetypal image of father, husband, and wife*, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.
- Kyle D. G., (1996), *The ancient Olympics: Athletes, Games, and Heroes*, a video lecture, University of Texas at Arlington.
- Murray, G., (1996), *Πέντε στάδια της Ελληνικής θρησκείας* (μτφρ.) Ε. Παπαδοπούλου, Αθήνα: Ιάμβλιχος.
- Renfrew, C. (1988), The Minoan – Mycenaean origins of the Panhellenic Games. Στο: Raschke, W.J., (επιμ.) *The Archaeology of the Olympics: The Olympics and other Festivals in Antiquity*, Madison: University of Wisconsin Press.
- Scanlon T., (1983), The footrace of the Heraia at Olympia. *The Ancient World*, τόμ. 9.
- Scanlon T., (2002), *Eros and Greek Athletics*, Oxford.
- Scanlon T., (1988), Virgineum Gymnasium, Spartan females and early Greek athletics, *The Archaeology of the Olympics: The Olympics and other Festivals in Antiquity*, Madison: University of Wisconsin Press.
- Serwint, N., (1993), The Female Athletic Costume at the Heraia and Preputial Initiation rites, *American Journal of Archaeology, the journal of the Archaeological Institute of America*, Norwood: The Norwood Press, 97, No 3.
- Showerman, G., (1901), *The Great Mother of the Gods*, Chicago: Argonaut, INC Publishers.
- Simon E., (1996), *Οι θεοί των αρχαίων Ελλήνων* (μτφρ.) Σ. Πιτυγατόγλου, Θεσσαλονίκη: University Studio Press.

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Η κ. Πλακωτή Ελένη γεννήθηκε το 1971 στη Λάρισα. Το 1994 απέκτησε το πτυχίο Θεολογίας ΑΠΘ ενώ, το 2000 Μεταπτυχιακό και το 2006 Διδακτορικό τίτλο σπουδών στο τμήμα Ποιμαντικής και Κοινωνικής Θεολογίας ΑΠΘ. Πέτυχε στον 1ο διαγωνισμό ΑΣΕΠ (1998) και έχει 20 χρόνια στην εκπαίδευση. Είναι Διευθύντρια του Μουσικού Γυμνασίου Αλεξανδρούπολης. Είναι παντρεμένη με τρία παιδιά. Στοιχεία επικοινωνίας: 6932843928, epiakoti@yahoo.gr.

Γεωργογιάννης Παντελής

**Ολυμπιάδες και Ολύμπια:
Οργάνωση, δομή και περιεχόμενο
της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας**

Περίληψη

Το παρόν άρθρο επιχειρεί να παρουσιάσει αναλυτικά τους αθλητικούς, κοινωνικούς, πολιτιστικούς και πολιτικούς λόγους, οι οποίοι αποτελούν τους βασικούς παράγοντες που καθιστούν αναγκαία την αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας για τον Ελληνισμό, την οικονομία, τον πολιτισμό. Πραγματοποιείται μια σύντομη ανασκόπηση της γέννησης των Ολυμπιακών Αγώνων και της ιστορικής τους εξέλιξης. Οι Κλασικοί Αγώνες συγκρίνονται με τους σύγχρονους, διαδικασία που καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μπορούν να λειτουργήσουν ως αντιστάθμισμά τους, ούτως ώστε να καλύψουν την πενία που διακατέχει το παγκόσμιο σύγχρονο αθλητικό, πολιτικό και πολιτιστικό γίγνεσθαι.

Λέξεις-Κλειδιά: Ολύμπια, Ολυμπιάδα, αθλητισμός, πολιτική, πολιτισμός, Ολυμπιακοί Αγώνες

Abstract

This article attempts to present in detail the athletic, social, cultural and political

reasons, which are the key factors that make it necessary the revival of the Classical Olympiad for Hellenism, Economy and Culture. There is a brief overview of the birth of the Olympic Games and their historical evolution. The Classical Games are compared to the modern ones, a process that leads to the conclusion that the former can act as a counter-balance, in order to address the poverty that pervades the modern sports world, as well as the political and cultural life.

Keywords: Olympia, Olympiad, sports, politics, culture, Olympic Games

1. Εισαγωγή

Η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας ως προπομπή των σύγχρονων Ολυμπιακών αγώνων δεν αποτελεί μια ρομαντική αναπόληση του εθνικού παρελθόντος, αλλά **μια αναγκαιότητα της παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας**, για την αντιμετώπιση της **εμπορευματοποίησης**, του **εθνοκεντρισμού** και του **σφετερισμού** της Ολυμπιακής ιδέας.

Ειδικότερα, αποτελεί πικρή διαπίστωση το γεγονός ότι τα σύγχρονα κράτη, έχοντας ως εφελθτήριο τη διεκδίκηση και την πραγματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων, **στηρίζουν τον εθνοκεντρισμό τους εις βάρος του αυθεντικού ολυμπιακού ιδεώδους**. Παράλληλα, **τα σκάνδαλα** που βλέπουν το φως της δημοσιότητας καθημερινά σε διεθνές επίπεδο καθιστούν πλέον σαφή σε όλο το φάσμα της την πολιτική, πολιτισμική και αθλητική κρίση που μαστίζει την υφήλιο. Με τον τρόπο αυτό, ενισχύεται η απομάκρυνση των κοινωνιών από τον ανθρωποκεντρισμό και η υποταγή τους στις επιταγές των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τον τεχνοκρατισμό και τη θρησκοληψία, αντανακλώντας την πολιτισμική πενία της εποχής¹.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, είναι προφανές ότι η προαναφερθείσα κατάσταση και η αναζήτηση διεξόδου από αυτή δίνει το **ένausμα, συνειδητά ή ασυνειδητά, στους φορείς και τους πολίτες της χώρας να αναβιώνουν σημαντικές δραστηριότητες του παρελθόντος**. Τέτοιες διοργανώσεις είναι τα **Νέμεα**², η **διαδρομή Ήλιδας-Ολυμπίας**, το **Παγκράτιο** άθλημα³, τα **Πυθαγόρεια** κ.λπ. Παράλληλα, θεσμοθετούν δρώμενα σε ανάμνηση ιστορικών γεγονότων, όπως τα κατορθώματα του Φειδιππίδη και η μάχη του Μαραθώνα, που οδήγησαν στη θεσμοθέτηση του **Μαραθώνιου δρόμου**, του **Σπάρταθλου** και του **Φειδιππίδιου**

1 Σταυρόπουλος, Α. (2015), Από τους Κλασικούς στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες: Για τη Δημοκρατία μετά την κρίση... Στο: Γεωργγιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 205-220.

2 Κωστόρος, Γ. (2015), Αναβίωση των Νεμέων Αγώνων. Στο: Γεωργγιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 275-280.

3 Νακάσης, Α. (2015), Το παγκράτιο άθλημα. Στο: Γεωργγιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 283-294.

Δρόμου. Αποτελούν, όμως, μεμονωμένες δραστηριότητες, χωρίς να υπάρχει μια συνολική εθνική πρόταση για την πολιτισμική και οικονομική αναβάθμιση της χώρας.

2. Σύντομη ιστορική ανασκόπηση των Ολυμπιακών Αγώνων της αρχαιότητας

Στην αρχαιότητα, που χαρακτηριζόταν από τον **ελληνικό ανθρωποκεντρισμό**, σε αντίθεση με τη **θεοκρατία του υπόλοιπου γνωστού κόσμου**, ιδρύθηκαν οι οργανωμένοι Ολυμπιακοί Αγώνες στην Ολυμπία και θεωρούνταν οι σημαντικότεροι από όλους τους αθλητικούς αγώνες της εποχής⁴. Η προέλευσή τους περιβάλλεται από μυθολογικές παραδόσεις, οι οποίες αποτέλεσαν και το υπόβαθρο ίδρυσής τους⁵.

Διοργανώθηκαν για πρώτη φορά το 776 π.Χ. στην Αρχαία Ολυμπία και πραγματοποιούνταν κάθε τέσσερα χρόνια τους θερινούς μήνες Ιούλιο και Αύγουστο⁶. Διαρκούσαν πέντε ημέρες και περιλάμβαναν τα εξής αγωνίσματα: **Αγώνες δρόμου, Πάλη, Πυγμαχία, Παγκράτιο, Αρματοδρομίες** και το **Πένταθλο**, το οποίο αποτελούνταν από τα αθλήματα: **Αγώνας Δρόμου, Άλμα, Πάλη, Δισκοβολία και Ακοντισμός**. Διεξάγονταν στο Στάδιο, την Παλαίστρα και τον Ιππόδρομο, μπροστά σε χιλιάδες θεατές από όλες τις πόλεις του ελληνικού κόσμου. Οι συμμετέχοντες ακολουθούσαν κοινούς αθλητικούς κανόνες, που είχαν καθιερωθεί για τη διεξαγωγή των αγώνων και κατά τη διάρκειά τους έπαυαν οι εχθροπραξίες και κηρυσσόταν εκεχειρία. Οι νικητές βραβεύονταν με στεφάνι αγριελιάς, τον κότινο, και απολάμβαναν ιδιαίτερες τιμές και προνόμια από την πατρίδα τους, καθώς λατρεύονταν ως ήρωες⁷.

Καθ' όλη τη διάρκεια της κλασικής περιόδου, οι αγώνες διατηρούσαν τα ολυμπιακά ιδεώδη, δηλαδή την εκεχειρία, το «αιένάριστευειν» και το «εὐάγωνίζεσθαι». Προκύπτει, δηλαδή, ότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν δημιουργία καθαρά των Ελλήνων και συνεπώς ελληνική υπόθεση⁸.

4 Σόλαρης, Ι., Πουλοπούλου, Τ. (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαιότητα: αξίες και κανόνες. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 114-130.

5 Παυλοπούλου, Α. (2015), Οι ιεροί μύθοι της ίδρυσης των Ολυμπίων: συμβολισμοί και αναπαραστάσεις των μυθικών παραδόσεων περί της αρχής του ολυμπισμού. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 155-171.

6 Βαρβιτσιώτη, Α. (2015), Η ιστορική καταγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 75-82.

7 Πλακωτή, Ε. (2015), Η Λατρεία των Ηρώων στην Αρχαία Ολυμπία. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 143-154.

8 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από την Αρχαία Ολυμπία στην Αθήνα του 1896. *Κανόνες συμμετοχής* [στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες]. Στο: <http://www.ime.gr/olympics/ancient/gr/204a.html> (προσπελάστηκε στις 9/6/2016)

Η απαρχή της χαλάρωσης των ολυμπιακών ιδεωδών βρίσκεται στην ελληνιστική εποχή, όταν επήλθε η διεθνοποίηση και η επαγγελματοποίηση των αγώνων «όπου με τις κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου δημιουργήθηκαν νέες ελληνικές αποικίες και βασιλεία. Παντού χτίστηκαν οι παραδοσιακοί χώροι αθλήσεως (γυμνάσια, παλαιστρες, στάδια κ.λπ.) και οργανώνονταν τοπικοί αγώνες με πρότυπο τους πανελλήνιους»⁹. Μεταβολές γίνονταν και στον ελλαδικό χώρο, αφού οι βασιλείς των ελληνιστικών κρατών διέθεταν κονδύλια για τον εξωραϊσμό και την επέκταση των αθλητικών συγκροτημάτων. «Έτσι, σιγά σιγά, τους αγώνες των ελληνιστικών χρόνων χαρακτήριζε η πολυτέλεια, που ερχόταν σε αντίθεση με την αρχαία λιτότητα, και η φροντίδα για τη μεγαλύτερη άνεση των θεατών, πράγμα που σήμαινε ότι οι αγώνες άρχισαν να χάνουν το θρησκευτικό τους χαρακτήρα και να γίνονται θέαμα»¹⁰. «Κατά την ελληνιστική περίοδο το γνήσιο αθλητικό πνεύμα των άλλων εποχών αρχίζει να χάνει συνεχώς έδαφος και να δέχεται καίρια χτυπήματα με τη διεξαγωγή αγώνων σε επαγγελματικό επίπεδο. Το σπουδαιότερο ρόλο έπαιξαν η ειδικευση των αθλητών σε ορισμένα αγωνίσματα, η παροχή σε αυτούς μεγάλων χρηματικών αμοιβών και άλλες σημαντικές διακρίσεις, που έκαναν τη θέση τους εξαιρετικά προνομακική»¹¹.

Η διεθνοποίηση και επαγγελματοποίηση των αγώνων συνεχίστηκε και κατά τη ρωμαϊκή περίοδο¹². Το 146 π.Χ., με την υποταγή της Ελλάδας στους Ρωμαίους, οι οποίοι περιφρονούσαν και δυσφήμιζαν τους αθλητικούς αγώνες γενικά¹³, τα Ολύμπια σταδιακά έχασαν τη σημασία τους, αν και το 86 π.Χ. έγινε μια ανεπιτυχής προσπάθεια από το Σύλλα να μεταφερθεί η διοργάνωση των αγώνων στη Ρώμη¹⁴. «Ο Αύγουστος όμως σύντομα αντιλήφθηκε τη σημασία των ελληνικών γιορτών ως μέσον άσκησης επιρροής στην Ελλάδα και γι' αυτό ενίσχυσε την διοργάνωσή τους τόσο στην Ολυμπία όσο και στη Ρώμη»¹⁵, με τη συμμετοχή πλέον και Ρωμαίων, οριστικοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τη διεθνοποίησή τους. Ακολούθησε μια περίοδος μαρασμού των αθλητικών αγώνων, η οποία ανακόπηκε προσωρινά κατά την εποχή Αδριανού–Αντωνίνου, όπου παρατηρείται «αναβίωση και άνθηση των πανελλήνιων αγώνων με παράλληλη οικοδομική δραστηριότητα ανακαινίσεως και επεκτάσεως των αθλητικών συγκροτημάτων»¹⁶.

9 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

10 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

11 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

12 Γούλα, Γ. (2015), Η ετερότητα στους κλασικούς και στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες: μια συγκριτική παρουσίαση. Στο: Γεωργιγιάννης, Π. (2015), *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας»*, Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ.323-334.

13 Σιμόπουλος, Κ. (1999), *Ξενοκρατία, Μισελληνισμός και Υποτέλεια*. Αθήνα: Στάχυ.

14 Σαχανά, Ι. (2015), Η παρουσία των Ρωμαίων ηγεμόνων στο ιερό της Ολυμπίας. Στο: Γεωργιγιάννης, Π. (2015), *Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας»*, Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 94-113.

15 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

16 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

Μετά από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι σταδιακά **ο χαρακτήρας των αγώνων εκφυλιζόταν**, καθώς η ευγενής άμιλλα αντικαταστάθηκε από τον επαγγελματισμό και τις δωροδοκίες. Παρόλα αυτά, η διεξαγωγή των αγώνων συνεχιζόταν κανονικά μέχρι το **393 μ.Χ.**, οπότε και **καταργήθηκαν οριστικά με διάταγμα του αυτοκράτορα Θεοδοσίου Α΄**, καθώς η νέα θρησκεία, ο χριστιανισμός, ταύτιζε τους αθλητικούς αγώνες με την αρχαιοελληνική θρησκεία¹⁷.

Παρότι οι Ολυμπιακοί Αγώνες από την εποχή του Μ. Αλεξάνδρου είχαν εξελιχθεί από θρησκευτική εκδήλωση σε καθαρό θέαμα, **ο χριστιανισμός με την κατάργησή τους δεν ποινικοποίησε απλά τον αθλητισμό ως ειδωλολατρική συμπεριφορά, αλλά και τον ενοχοποίησε στη συνείδηση των πολιτών ως αμαρτία**. Τόσο σημαντικά ήταν τα πλήγματα που κατάφερε ο χριστιανισμός στους Ολυμπιακούς Αγώνες, ώστε χρειάστηκε η μεσολάβηση 15 αιώνων μέχρι την αναβίωσή τους το 1896 ως Σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες¹⁸.

3. Κλασικοί και σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες

Στους πρώτους καταγεγραμμένους Ολυμπιακούς Αγώνες το 776 π.Χ. πραγματοποιήθηκε **μόνο ένα άθλημα, ο δρόμος του σταδίου**. Στην πορεία εξέλιξης της κλασικής Ολυμπιάδας, ο αριθμός των αθλημάτων και των δρώμενων διευρύνεται συνεχώς, με την ενσωμάτωση κάθε νέας πολιτισμικής έκφρασης Ελλήνων της κλασικής εποχής. Η ακτινοβολία των αγώνων της Ολυμπίας, των «**Ολύμπιων**»¹⁹, όπως είναι γνωστοί, ήταν τόσο μεγάλη, ώστε πολλές πόλεις του ελληνικού κόσμου διοργάνωναν παρόμοιες εκδηλώσεις, τις «**Ολυμπιάδες**»²⁰, με αθλητικό και πολιτιστικό περιεχόμενο, που σήμερα αναφέρονται ως **ολυμπιακά φεστιβάλ**. Το γεγονός αυτό μας οδηγεί **στη σκέψη ότι αν ο Θεοδόσιος δεν είχε καταργήσει τους Ολυμπιακούς Αγώνες το 393 μ.Χ.**, η δυναμική εξέλιξή τους θα είχε ως αποτέλεσμα την αδιάλειπτη ενσωμάτωση κάθε νέου πολιτισμικού δρώμενου αλλά και την εξάπλωση των «Ολυμπιάδων» πέραν του τότε ελληνικού κόσμου. Στην περίπτωση αυτή, οι σύγχρονοι Ολυμπιακοί Αγώνες **θα ήταν εντελώς διαφορετικοί από αυτούς που πραγματοποιούνται σήμερα**.

Από όσα λέχθηκαν, γίνεται φανερό ότι, ενώ το 2020 έχουμε την 32^η Ολυμπιάδα, αν λάβουμε υπόψιν τις γενόμενες και μη-γενόμενες Ολυμπιάδες από

17 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.255.

18 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.255.

19 Βαρβιτσιώτη, Α. (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως Πανανθρώπινο Ιδεώδες. Στο: Γεωργιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 65-74.

20 Γεωργιάννης, Π. (2015), Ολυμπιάδες και Ολύμπια: Οργάνωση, δομή και περιεχόμενο της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας. Στο: Γεωργιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 51-55.

Χρήστου, Ν. (2015), Ντοπάρισμα και Διατροφή στους Κλασικούς και στους Σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Στο: Γεωργιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 254-264.

το 776 π.Χ. μέχρι το 2020, η αναβιωμένη Κλασική Ολυμπιάδα είναι η 699^η.

Η διαφορά μεταξύ των σύγχρονων και των κλασικών Ολυμπιακών Αγώνων είναι ολοφάνερη²¹ αν αναλογιστεί κανείς ότι η **σύγχρονη Ολυμπιάδα**²² **στηρίζεται στο ανταγωνιστικό σύνθημα “Citius, Altius, Fortius” «Γρηγορότερα, Ψηλότερα, Δυνατότερα» (στα ρεκόρ, δηλαδή)**²³, ενώ οι αγώνες της αρχαιότητας στηρίζονταν στο ηθικό περιεχόμενο της Κλασικής Ολυμπιάδας που αναδύεται μέσα από το «αιετιάζειν», το «εὐάγωνίζεσθαι» και την εκεχειρία μεταξύ των λαών.

4. Δομή και περιεχόμενο της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας

4.1. Εισαγωγή

Για να αντιληφθούμε καλύτερα την αναβιωμένη κλασική Ολυμπιάδα, θα πρέπει να αναφερθούμε στις έννοιες «Ολύμπια» και «Ολυμπιάδες». Τα Ολύμπια και οι Ολυμπιάδες έχουν επικρατήσει στη συνείδηση του κόσμου να δηλώνουν το ίδιο γεγονός: τους Ολυμπιακούς Αγώνες. Διατρέχοντας όμως τη βιβλιογραφία διαπιστώνουμε ότι υπάρχουν μικρές διαφοροποιήσεις μεταξύ των δύο αυτών εννοιών.

Ως **Ολύμπια** χαρακτηρίζονται μόνο «οι Ολυμπιακοί Αγώνες της αρχαιότητας», οι οποίοι πραγματοποιούνταν στην Ολυμπία. Ετυμολογικά ο όρος προέρχεται από την αρχαία λέξη «Ολύμπια (ιερά), επειδή οι αγώνες γίνονταν προς τιμή του Ολυμπίου Διός»²⁴.

Αντίθετα, με τον όρο **Ολυμπιάδα** στην αρχαία Ελλάδα νοούνται αφενός οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Ολυμπίας και η χρονική περίοδος των τεσσάρων ετών²⁵ που μεσολαβούσε μεταξύ δύο διαδοχικών Ολυμπιακών Αγώνων²⁶, αφετέρου εκδηλώσεις, αθλητικές και πολιτιστικές, που πραγματοποιούνταν σε διάφορες περιοχές του ελληνικού κόσμου πριν ή μετά τους επίσημους Ολυμπιακούς Αγώνες και έφεραν την ονομασία «Ολυμπιάδες».

21 Παπαδοπούλου, Κ. (2015), Αρχαίοι και σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες: Μια συγκριτική παρουσίαση των αξιών και των συμβόλων τους. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 193-204.

22 Αθανασέλου, Α. (2015), Κλασική Ολυμπιάδα, Σύγχρονη Ολυμπιάδα και Ελληνικό Πνεύμα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 221-226.

23 Ιωαννίδης, Θ., Ιωάννου, Π., Καρακόλη, Α., Μπακιρτζόγλου, Π., Κουτσοφλιανιώτης, Θ. (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1920 στην Αμβέρσα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 227-228.

24 Ιωαννίδης, Θ., Μπακιρτζόγλου, Π., Ιωάννου, Π., (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1968 στο Μεξικό. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 229-231.

25 Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, σ. 162.

26 Η χρονική αυτή περίοδος αποτελούσε τη βασική χρονολογική μονάδα, με αφετηρία την πρώτη επίσημη διοργάνωση των αγώνων το 776 π.Χ.

26 Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ, σ. 162.

Η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας προτάσσεται ως **αντιστάθμισμα της πολιτισμικής πενίας**, με στόχο να αποτελέσει τον προπομπό των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων και εφελθριοανάπτυξης των ηθικών αξιών²⁷, του ολυμπισμού και του ελληνικού ανθρωποκεντρισμού.

Ισχυρή προϋπόθεση για κάθε προσπάθεια μερικής ή ολικής αναβίωσης δρώμενων της Κλασικής Ολυμπιάδας, αποτελεί η πραγματοποίηση και η στήριξη της στο τρίπτυχο της ολυμπιακής ιδέας: **αθλητισμός – πολιτική – πολιτισμός** και η δημιουργία ενός πλαισίου με ηθικό, κανονιστικό και λειτουργικό περιεχόμενο, αντίστοιχο με εκείνο της αρχαιότητας²⁸. Το πλαίσιο αυτό αποτελείται από:

1. τους κανόνες υλοποίησης των δρώμενων (π.χ. αγωνισμάτων, εκδηλώσεων κ.λπ.),
2. το τελετουργικό (π.χ. αφή της φλόγας, ενδυματολογικές επιλογές κ.λπ.) και τέλος
3. τους κανόνες συμπεριφοράς.

Το σύνολο των πλαισίων του τρίπτυχου της ολυμπιακής ιδέας: αθλητισμός – πολιτική – πολιτισμός, με τις απαραίτητες προσθήκες, αποτελεί τον κανονισμό οργάνωσης και υλοποίησης της αναβιωμένης Κλασικής Ολυμπιάδας, που στηρίζεται στο αξιακό περιεχόμενο της αρχαιότητας.

4.2. Περιεχόμενο της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας

Το πρόγραμμα λειτουργίας της σύγχρονης αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία στο τρίπτυχο: αθλητισμός – πολιτική – πολιτισμός, περιλαμβάνει την Αθλητική, την Πολιτική και την Πολιτιστική Ολυμπιάδα²⁹, με το εξής περιεχόμενο:

1. **Η αθλητική ολυμπιάδα** περιλαμβάνει αναβίωση των αθλημάτων των κλασικών χρόνων: Δρόμο, Πάλη, Πυγμαχία, Παγκράτιο³⁰, Αρματοδρομίες και Αρχαίο πένταθλο. Το πένταθλο αποτελείται από τα αθλήματα δρόμος, άλμα, πάλη, δισκοβολία και ακοντισμός. Στην αναβιωμένη πια κλασική Ολυμπιάδα, εντάσσονται επίσης ο Μαραθώνιος και ο Φειδιππίδειος Άθλος.
2. **Η πολιτική ολυμπιάδα** περιλαμβάνει εκδηλώσεις, υπό μορφή συζητήσεων,

27Κλαμπανιστή, Ε. (2015), Ολυμπιακή Ηθική και Πολιτική Μόρφωση στην Αρχαία Ελληνική Σκέψη. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 83-93.

28Χαμηλομάτη, Π. (2015), Ελλανοδίκες και Δίκαιο στους κλασικούς και τους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 184-189.

29Μπέντσου, Δ., Μπέντσου, Π., Κυρίκου, Ε. (2015), Η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας ως κέντρο ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 265-271.

30 Σαββίδης, Λ. (2015), Η αντιγραφική, ανανέωση και επαναφορά του αρχαίου Ολυμπιακού αγώνισματος, του Παγκρατίου, στη σύγχρονη αθλητική κοινωνία. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 303-316.

συνελεύσεων, ρητορικών αγώνων κ.λπ., που πραγματοποιούνται στα υπάρχοντα αρχαία θέατρα και έχουν συνεδριακό χαρακτήρα με συμμετοχή πολιτών. Στόχος της πολιτικής ολυμπιάδας αποτελεί η διαμόρφωση μιας οικουμενικής διπλωματίας και στρατηγικών για τη λειτουργία και τον εκδημοκρατισμό των πολιτικών συστημάτων, αλλά και η διατήρηση και η ανάπτυξη της παγκόσμιας ειρήνης μέσω της αναβίωσης του αρχαιοελληνικού ανθρωποκεντρικού ιδεώδους.

3. **Η πολιτιστική ολυμπιάδα** περιλαμβάνει κάθε είδους πολιτιστικές εκδηλώσεις, οι οποίες οδηγούν σε αντάμωμα όλων των πολιτισμικών αποχρώσεων των σύγχρονων κοινωνιών. Έτσι μας δίνονται απεριόριστες δυνατότητες άσκησης πολιτισμικής πολιτικής³¹, καθιστώντας την Ελλάδα επίκεντρο του παγκόσμιου πολιτισμού. Οι πολιτιστικές ολυμπιάδες διεξάγονται καταρχήν στα αρχαία θέατρα μόνο της Ελλάδας³² και στη συνέχεια και των χωρών που διαθέτουν κλασικές υποδομές από την αρχαιότητα και επιθυμούν να συμμετάσχουν στην αναβίωση της κλασικής ολυμπιάδας.

4.3. Προϋποθέσεις συμμετοχής στην κλασική Ολυμπιάδα και την αναβιωμένη κλασική Ολυμπιάδα³³

4.3.1. Κλασική εποχή

Στους κλασικούς Ολυμπιακούς Αγώνες, αναφορικά με τη συμμετοχή των αγωνιζόμενων, «υπήρχαν περιορισμοί που τηρούσαν με μεγάλη αυστηρότητα»³⁴. Στους αγώνες συμμετείχαν ως αθλητές μόνο ελεύθεροι Έλληνες πολίτες της κυρίως Ελλάδας και των αποικιών της ενώ απαγορευόταν η συμμετοχή γυναικών, δούλων, «βαρβάρων» και όσων είχαν διαπράξει έγκλημα ή ιεροσυλία³⁵. Ως ακροατές όμως μπορούσαν όλοι να παρακολουθούν τους αγώνες, ακόμη και οι βάρβαροι και οι δούλοι, εκτός από τις παντρεμένες γυναίκες. Εξάιρεση αποτελούσε η «ιέρεια της Δήμητρας Χαμύνης, που παρακολουθούσε τους αγώνες καθισμένη στο βωμό της θεάς, απέναντι από

31 Παπαγεωργίου, Β. (2015), Οι Ολυμπιακοί αγώνες ως πολιτισμική κληρονομιά: προσεγγίσεις από τη σκοπιά της πολιτισμικής διαχείρισης και επικοινωνίας. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN:978-618-82287-3-3, σ.σ. 335-344.

32 Οι αρχαιολογικοί χώροι της Ελλάδας που μπορούν να αξιοποιηθούν για την πραγματοποίηση πολιτικών και πολιτισμικών εκδηλώσεων ανέρχονται, σύμφωνα με τις πληροφορίες του Σωματείου «Διάζωμα», περίπου σε 30.

33 Παναγιωτόπουλος, Δ. (2015), Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες. Θεσμική διάσταση - Προοπτική. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 175-183.

34 Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2, σ.254.

35 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από την Αρχαία Ολυμπία στην Αθήνα του 1896. *Κανόνες συμμετοχής* [στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες]. Στο: <http://www.ime.gr/olympics/ancient/gr/204a.html> (προσπελάστηκε στις 9/6/2016)

τις θέσεις των κριτών»³⁶.

Στους Ολυμπιακούς Αγώνες, **οι γυναίκες μπορούσαν να συμμετάσχουν μόνο ως ιδιοκτήτριες αλόγων που λάμβαναν μέρος στα ιππικά αγωνίσματα**, για το λόγο ότι το βραβείο αποδιδόταν στον ιδιοκτήτη του αλόγου και όχι στον αναβάτη. Με τον τρόπο αυτό ανακηρύχθηκαν και γυναίκες ολυμπιονίκες, μερικές εκ των οποίων είναι η **Κυνίσκα** από τη Σπάρτη, η **Βελεστίχη** από τη Μακεδονία, η **Τιμαρέτα** και η **Θεοδότα** από την Ηλεία³⁷. Επιπλέον, διοργανώνονταν στην Ολυμπία κάθε τέσσερα χρόνια τα **Ηραία**³⁸, αθλητικές δραστηριότητες για τις γυναίκες και τις νέες κοπέλες. Η αμφίεσή τους ως αθλητριών αποτελούταν από κοντό χιτώνα, που άφηνε γυμνό το δεξί ώμο μέχρι το στήθος και η νικήτρια στεφανωνόταν με κλαδί ελιάς³⁹.

4.3.2. Αναβιωμένη κλασική Ολυμπιάδα

Όπως είδαμε, οι Ολυμπιακοί Αγώνες ήταν δημιουργία καθαρά των Ελλήνων και συνεπώς ελληνική υπόθεση. Για να μπορεί η αναβιωμένη κλασική ολυμπιάδα να λειτουργεί ως αντιστάθμισμα στην πολιτισμική πενία και να είναι προπομπός των σύγχρονων ολυμπιακών αγώνων, **οφείλει να διατηρήσει την αυθεντικότητά της και συνεπώς την ελληνικότητά της**.

Για τη Διεθνή Ακαδημία Κλασικής Ολυμπιάδας, οι Κλασικοί Ολυμπιακοί Αγώνες κλείνουν τον κύκλο τους με την έναρξη της αλεξανδρινής εποχής, για το λόγο ότι από την εποχή αυτή επέρχεται η αλλαγή και αλλοτρίωση του αξιακού πλαισίου των αγώνων. **Φιλοδοξία μας είναι στη διοργάνωση της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας να διατηρηθεί τοαξιακό πλαίσιο της κλασικής εποχής, με βάση τα ολυμπιακά ιδεώδη της εκεχειρίας, του «εὐάγωνίζεσθαι» και του «αἰένάριστεύειν»**. Υπ' αυτή την έννοια, η αναβιωμένη κλασική Ολυμπιάδα θα αποτελεί και θέαμα, στα πρότυπα της κλασικής εποχής.

Στην κλασική εποχή τα κριτήρια συμμετοχής ήταν **το φύλο**, αφού μπορούσαν να συμμετέχουν μόνο οι άντρες, και **η πολιτεότητα**, δηλαδή έπρεπε ο συμμετέχων να είναι πολίτης και ως εκ τούτου **κάτοχος της ελληνικής γλώσσας**.

36 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από την Αρχαία Ολυμπία στην Αθήνα του 1896. *Κανόνες συμμετοχής* [στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες]. Στο: <http://www.ime.gr/olympics/ancient/gr/204a.html> (προσπελάστηκε στις 9/6/2016)

37 Οικονομίδης, Α., Φράγκου, Ε. (2015), Οι Νησιώτες Ολυμπιονίκες του Αιγαίου, του Ιονίου και της Κύπρου και η συνέχιση του θρύλου του ονόματός τους ως τις ημέρες μας. Στο: Γεωργιογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 131-142.

38 Κουνέλη, Β. (2015), Η γυμνότητα και η θέση των δυο φύλων στους κλασικούς ολυμπιακούς αγώνες. Στο: Γεωργιογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 354-365.

39 Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από την Αρχαία Ολυμπία στην Αθήνα του 1896. *Κανόνες συμμετοχής* [στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες]. Στο: <http://www.ime.gr/olympics/ancient/gr/204a.html> (προσπελάστηκε στις 9/6/2016)

Στην αναβιωμένη Κλασική Ολυμπιάδα, είναι απαραίτητο να διατηρηθεί η ελληνικότητα των αγώνων, γιατί η ελληνική γλώσσα είναι η δημιουργός δύναμή τους. Ο Ελληνισμός, από την πλευρά του, προσέφερε στην παγκόσμια κοινότητα τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες, οι οποίοι δημιούργησαν το δικό τους ηθικό και αξιακό πλαίσιο. Ως αντιστάθμισμα, λοιπόν, αυτού του αξιακού πλαισίου, έρχεται να λειτουργήσει η αναβιωμένη Κλασική Ολυμπιάδα, διατηρώντας το ηθικό και αξιακό πλαίσιο της κλασικής εποχής και απευθυνόμενη σε όλους τους πολίτες.

Από τις συζητήσεις κατά τη διάρκεια του 1^{ου} Διεθνούς συνεδρίου, που πραγματοποιήθηκε το 2015 με θέμα την αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας, προτάθηκε οι αθλητές να είναι άντρες και γυναίκες όλων των ηλικιών και να συμμετέχουν ως μη επαγγελματίες. Αναφορικά με το χαρακτήρα των αγώνων, εκφράστηκαν διάφορες απόψεις, όπως οι αγώνες να είναι **καθαρά ελληνικοί** και να συμμετέχουν **μόνο Έλληνες**. Άλλοι υποστήριζαν οι αγώνες να είναι **διεθνείς**, με τη συμμετοχή μόνο των χωρών στις οποίες βρίσκονται **αθλητικές και πολιτιστικές υποδομές της κλασικής αρχαιότητας**. Ακόμη προτάθηκε είναι **διεθνείς** και να συμμετέχουν **αθλητές απ' όλο τον κόσμο**, ανάλογα με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες και ανεξαρτήτως γλώσσας, φυλής, χρώματος κ.λπ. Επικρατούσα άποψη ήταν: **οι αναβιωμένοι Κλασικοί Ολυμπιακοί Αγώνες να είναι διεθνείς και τα Ολύμπια να λαμβάνουν χώρα κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία το χρονικό διάστημα πριν την έναρξη των σύγχρονων Ολυμπιακών Αγώνων. Δυνατότητα συμμετοχής να έχουν αθλητές απ' όλα τα μήκη και πλάτη της υφηλίου, αρκεί να έχουν στοιχειώδη γνώση της ελληνικής γλώσσας.**

4.3.2.1 Ενδυμασία των αθλητών στην Κλασική Ολυμπιάδα

Όπως είναι γνωστό, από το ρήμα «γυμνάζω», που σημαίνει *αγωνίζομαι, ασκώ, ασκούμαι, μελετώ, παιδεύω, σωμασκάω*, προέρχεται το επίθετο «γυμνός» που σημαίνει *γδυτός, χωρίς ενδύματα, ή ελαφρά ενδεδυμένος*⁴⁰. Από το ίδιο ρήμα προέρχεται και το ουσιαστικό «γυμναστική», που σημαίνει *γύμνασμα, άσκηση*, την οποία ο ασκούμενος πραγματοποιεί γυμνός ή ελαφρά ενδεδυμένος.

Για να αντιληφθούμε το θέμα της ένδυσης των αθλητών στα αγωνίσματα των κλασικών Ολυμπιακών Αγώνων, οφείλουμε να ανατρέξουμε στην ιστορία τους. Έτσι, διαπιστώνουμε ότι οι αθλητές που συμμετείχαν στα αγωνίσματα έτρεχαν με γυμνά πόδια και ήταν ελαφρώς ενδεδυμένοι, καθώς η αμφίεσή τους αποτελούνταν από «περίζωμα, φαρδιά ζώνη ή ένα είδος ποδιάς γύρω από τη μέση των αθλητών που αργότερα καταργείται. Σύμφωνα με την παράδοση, **το 720 π.Χ.** κατά τη διάρκεια της 15ης Ολυμπιάδας, ένας αθλητής, **ο Όρσιππος από**

40 Φραγκούλης, Α. (2005), *Λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Πατάκης, σ.σ. 200-201.

τα Μέγαρα, ενώ έτρεχε άφησε να πέσει το περιζώμα και πέταξε την ασπίδα ενώ συνέχισε να τρέχει γυμνός επιτυγχάνοντας τη νίκη στους αγώνες. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε την αφετηρία των γυμνικών αγώνων, όπου οι αθλητές αγωνίζονταν εντελώς γυμνοί, [...] γεγονός που τους προσέδιδε μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων»⁴¹.

Τα παραπάνω αποτελούν απάντηση σε όσους θεωρούν ότι η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας αφορά κατ' ανάγκη γυμνικούς αγώνες. Η Διεθνής Ακαδημία Κλασικής Ολυμπιάδας προτείνει ειδικοί ενδυματολόγοι να αναλάβουν με ιδιαίτερη φροντίδα τον τρόπο ένδυσης των αθλητών, αναδεικνύοντας με αυτό τον τρόπο την αίγλη, την απλότητα και συνάμα την κομψότητα της ένδυσης της κλασικής εποχής.

4.4. Δομή της κλασικής Ολυμπιάδας

Κατά τη διάρκεια της ολυμπιακής τετραετίας η υλοποίηση της αναβίωσης της κλασικής Ολυμπιάδας, όπως μέχρι τώρα έχει παρουσιαστεί, πραγματοποιείται σε **τρία επίπεδα**:

1. Στους **Δήμους**, με τις **δημοτικές Ολυμπιάδες**
2. Στις **αρχαιολογικές περιφέρειες**, με τις **περιφερειακές Ολυμπιάδες**
3. Στην **Ολυμπία**, με τα **Ολύμπια**.

Η διοργάνωση σε επίπεδο Δήμων και Περιφερειών πραγματοποιείται από τις δημοτικές επιτροπές της Διεθνούς Ακαδημίας σε συνεργασία με τις αντίστοιχες δημοτικές ή περιφερειακές αρχές, ενώ τα Ολύμπια διοργανώνονται κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία ακολουθώντας τις διαδικασίες τέλεσης των αγώνων της κλασικής εποχής.

4.4.1. Δημοτικές Ολυμπιάδες

Οι δημοτικές Ολυμπιάδες διοργανώνονται σε ετήσια βάση ως μέρος της Ολυμπιακής Τετραετίας και περιλαμβάνουν όλες τις αθλητικές, πολιτικές και πολιτιστικές δραστηριότητες των πολιτιστικών και αθλητικών δυνάμεων του δήμου, όπως:

- μουσικά συγκροτήματα,
- χορευτικά συγκροτήματα,
- θεατρικά σχήματα,
- χορωδίες,
- σχολικές εκδηλώσεις,
- πολιτιστικούς συλλόγους,

41 Σπανού, Α. (2015), Ενδυμασία στους κλασικούς και σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες: μια μελέτη περίπτωσης. Στο: Π. Γεωργογιάννης (2015), *Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας*, Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου, Πάτρα 2-30 Μαΐου 2015, σ. 244.

- ερασιτεχνικά αθλητικά σωματεία
- εκδηλώσεις κοινωνικών φορέων κ.ά.

οι οποίοι μπορούν να αφυπνίσουν και να δραστηριοποιήσουν τους πολίτες.

Αυτές τις πολιτιστικές και αθλητικές δυνάμεις και σωματεία οι δήμοι οφείλουν να τις εντάξουν στο πρόγραμμα της δημοτικής Ολυμπιάδας. Το πρόγραμμα των εκδηλώσεων θα εκτείνεται από τον Απρίλιο έως το Σεπτέμβριο και θα περιλαμβάνει τα κάθε είδους πολιτιστικά και αθλητικά δρώμενα των δημοτικών φορέων που προαναφέρθηκαν. Θα ανακοινώνεται στην ελληνική και την αγγλική γλώσσα και θα αναρτάται στο διαδίκτυο έως τις 30 Σεπτεμβρίου, για να λαμβάνουν γνώση οι απανταχού επισκέπτες της Ελλάδος τα πολιτιστικά προγράμματα και να κάνουν τις επιλογές τους. Με τον τρόπο αυτό, η χώρα μας μπορεί να γίνει ο μεγαλύτερος εξαγωγέας πολιτισμού της ανθρωπότητας. Με τον τρόπο αυτό δίνεται βήμα σε όλες τις πολιτιστικές και αθλητικές δυνάμεις του δήμου, με αποτέλεσμα αφενός να επιτυγχάνεται αυτοδύναμη πολιτισμική αναγέννηση του δήμου και αφετέρου αναβάθμιση των πολιτιστικών και αθλητικών δυνάμεων της χώρας.

4.4.2. Περιφερειακές Ολυμπιάδες

Όσον αφορά στις αρχαιολογικές περιφέρειες, τον τρίτο χρόνο της Ολυμπιακής Τετραετίας, θα διεξάγονται οι περιφερειακές Ολυμπιάδες. Οι εκδηλώσεις κάθε αρχαιολογικής περιφέρειας θα ονοματοδοτούνται σύμφωνα με τις εκδηλώσεις που διοργανώνονταν σε κάθε περιοχή αντίστοιχα με τη διεξαγωγή τους κατά την αρχαιότητα, π.χ. τα Πύθια στους Δελφούς, τα Ίσθμια στον Ισθμό, τα Νέμεα στη Νεμέα, τα Νάια στη Δωδώνη, τα Ολύμπια στην Ολυμπία, τα Παναθήναια στην Αθήνα, τα Καβείρια στη Σαμοθράκη κ.λπ. Στην κατηγορία των αρχαιολογικών περιφερειών περιλαμβάνονται επίσης όλες οι πόλεις της κλασικής αρχαιότητας από το χώρο της ανατολικής Μεσογείου, όπου τελούνταν οι Ολυμπιάδες.

4.4.3. Τα Ολύμπια

Την άνοιξη του τέταρτου χρόνου της Ολυμπιακής Τετραετίας, θα πραγματοποιούνται προκριματικές εκδηλώσεις σε όλες τις αρχαιολογικές περιφέρειες που προαναφέρθηκαν, δηλαδή σε όλα τα αρχαία στάδια, παλαισטרές και υποδρόμους της σημερινής Ελλάδας και σε άλλες περιοχές της Μεσογείου, όπου υπάρχει η κατάλληλη υποδομή από την εποχή του κλασικού ελληνισμού, όπως στη Μασσαλία, την Κάτω Ιταλία, τη Μ. Ασία κ.λπ. με τη σύμφωνη, βέβαια, γνώμη των αντίστοιχων χωρών. Στα πλαίσια της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας οι προκριθέντες αθλητές θα συμμετέχουν στους τελικούς που θα οργανώνονται στην Ολυμπία, ακολουθώντας τις διαδικασίες τέλεσης των αγώνων της κλασικής εποχής. Η ανακήρυξη των νικητών θα πραγματοποιείται

με τη στεφάνωσή τους με τον κότινο, ένα στεφάνι αγριελιάς, όπως ακριβώς και στους κλασικούς Ολυμπιακούς Αγώνες. Ο αριθμός των προκριθέντων ανά αρχαιολογική περιφέρεια δεν θα είναι αναλογικός με τον πληθυσμό, αλλά ισονομικός μεταξύ των πόλεων που συμμετέχουν. Επίσης, θα είναι ανάλογος του αριθμού των αθλητών που μπορεί να φιλοξενήσει ο αρχαιολογικός χώρος της Ολυμπίας στο χρονικό διάστημα τέλεσης των αγώνων. Τέλος, ο αριθμός των αθλητών θα αποφασίζεται από τους φορείς που αναλαμβάνουν τη διεκπεραίωση των διαδικασιών.

4.5. Μαθητικές κλασικές Ολυμπιάδες

Όπως είναι γνωστό, η 6^η Απριλίου είναι η ημέρα εορτασμού της Παγκόσμιας Ημέρας Ολυμπισμού, Αθλητισμού για την Ανάπτυξη και την Ειρήνη, κατόπιν πρότασης της Μόνιμης Αντιπροσωπείας της Ελλάδας στον ΟΗΕ. Η συγκεκριμένη ημερομηνία σηματοδοτεί την ημέρα τέλεσης των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων της σύγχρονης εποχής το 1896 στην Αθήνα. Σύμφωνα με ανακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών: *«Είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθούν όλα τα μέσα που μας παρέχονται στη σύγχρονη εποχή, ώστε, επωφελούμενοι από την αίγλη του στην παγκόσμια συνείδηση, να μεταφέρουμε στην καρδιά των νέων κυρίως ανθρώπων τις αξίες από τις οποίες διαπνέεται το αθλητικό ιδεώδες. Η Ελλάδα, λίκνο της Δημοκρατίας και θεματοφύλακας του πνεύματος του Ολυμπισμού, εφαρμόζει, απολύτως, τις αξίες του Ολυμπιακού ιδεώδους, συμμετέχοντας ενεργά στον εορτασμό της Παγκόσμιας Ημέρας Αθλητισμού, για την ανάπτυξη και την ειρήνη.»*⁴²

Στο πνεύμα αυτό, η Διεθνής Ακαδημία Κλασικής Ολυμπιάδας προτείνει στο πλαίσιο του εορτασμού της 6^{ης} Απριλίου ως ημέρα ανάδειξης του Ολυμπισμού, τη θεσμοθέτηση από το Υπουργείο Παιδείας της διοργάνωσης μαθητικών κλασικών Ολυμπιάδων Α΄/θμιας και Β΄/θμιας εκπαίδευσης σε επίπεδο νομών σε όλη την επικράτεια.

Το περιεχόμενο των μαθητικών ολυμπιάδων προτείνεται να περιλαμβάνει:

1. αναβίωση της αθλητικής κλασικής ολυμπιάδας,
2. εκδηλώσεις πολιτισμικού περιεχομένου από την μακραίωνη ελληνική παράδοση
3. ρητορικούς αγώνες

Οι εκδηλώσεις αυτές θα συντονίζονται από τους σχολικούς συμβούλους της εκάστοτε περιοχής σε συνεργασία με τους εκπαιδευτικούς της τάξης⁴³ και

42 6 Απριλίου: Παγκόσμια Ημέρα Αθλητισμού για την Ανάπτυξη και την Ειρήνη. Στο: <http://www.europolitis.eu/6-απριλίου-παγκόσμια-ημέρα-αθλητισμού/> (προσπελάστηκε στις 28-6-2016)

43 Πεσματζόγλου, Ε. (2015), Πολιτιστικό και Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα της Ε΄ τάξης του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πάτρας: "Citius, Altius, Fortius. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου

τους καθηγητές φυσικής αγωγής⁴⁴, εικαστικών, μουσικής, θεατρικής αγωγής, ΤΠΕ, φιλολόγους κ.λπ. και θα πραγματοποιούνται δημόσια σε ανοιχτούς χώρους, όπως κλασικά στάδια και θέατρα, σύγχρονα στάδια κ.λπ., με τη συμμετοχή των πολιτών ως θεατών.

5. Η αρχαία Ολυμπία ως ιστορικο-κοινωνικός εξομοιωτής

Για την υλοποίηση της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία, προτείνεται να τεθεί ως στόχος η αναστήλωση του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου του ιερού της Ολυμπίας. Στόχος είναι να αποτελέσει ένα υπαίθριο μουσείο, το οποίο θα λειτουργεί ως ιστορικός και κοινωνικός εξομοιωτής, ο πρώτος στο είδος του στην υφήλιο. Σε αυτόν τον ιστορικο-κοινωνικό εξομοιωτή, τόσο οι εργαζόμενοι όσο και οι επισκέπτες θα έχουν την ευκαιρία να «δραπετεύουν» από το σύγχρονο γίνεσθαι και να βιώνουν την καθημερινότητα, αλλά και τον τρόπο σκέψης και παιδείας της κλασικής εποχής⁴⁵. Οι εργαζόμενοι θα είναι ενδεδυμένοι με αρχαιοελληνικές ενδυμασίες και οι επισκέπτες θα έχουν τη δυνατότητα πριν την είσοδό τους στο χώρο, ενοικίασης ή αγοράς αντίστοιχων ενδυμάτων για την επίσκεψή τους. Οι εργαζόμενοι στον ιστορικο-κοινωνικό εξομοιωτή θα χρησιμοποιούν την αρχαία ελληνική γλώσσα σε κάθε επικοινωνία τους με τους επισκέπτες, ενώ θα υπάρχουν μεταφραστές που θα μεταφράζουν στη γλώσσα των επισκεπτών.

6. Κανονισμοί οργάνωσης και υλοποίησης της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας

Η Διεθνής Ακαδημία Κλασικής Ολυμπιάδας προτίθεται να προβεί στην οργάνωση του 2^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου για την Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας, με κύριο στόχο την δημιουργία του κανονισμού οργάνωσης και υλοποίησης της αναβιωμένης Κλασικής Ολυμπιάδας ως εξής:

1. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος του Δρόμου
2. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος της Πάλης
3. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος της Πυγμαχίας
4. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος του Παγκρατίου
5. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος των Αρματοδρομιών
6. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγωνίσματος του Αρχαίου Πένταθλου (Δρόμος, Άλμα, Πάλη, Δισκοβολία, Ακοντισμός)

«Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN:978-618-82287-3-3, σ.σ. 369-373.

44 Κυρίος, Η. (2015), Ολυμπισμός –Αθλητισμός και Φύση. Στο: Γεωργγιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN:978-618-82287-3-3, σ.σ. 374-376.

45 Τριγιάζης, Π. (2015), Ο Αθλητισμός, οι Ολυμπιακοί Αγώνες και οι Φιλόσοφοι. Στο: Γεωργγιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 317-319.

7. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγώνισματος του Μαραθώνιου
 8. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής του αγώνισματος του Φειδιππίδειου Δρόμου
 9. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής των εκδηλώσεων πολιτικού χαρακτήρα
 10. Κανονισμός προετοιμασίας και διεξαγωγής των πολιτιστικών εκδηλώσεων
 11. Ενδυματολογικός κώδικας των ελλανοδικών
 12. Ενδυματολογικός κώδικας των αθλητών
 13. Ενδυματολογικός κώδικας των αφετών
 14. Ενδυματολογικός κώδικας των διοργανωτών
- κ.λπ.

7. Επίλογος

Τα μεγαλύτερα επιτεύγματα της ανθρωπότητας δημιουργήθηκαν σε μια εποχή απόλυτης θεοκρατίας από τον ελληνικό ανθρωποκεντρισμό, ο οποίος εφάρμοσε τον απόλυτο διαχωρισμό της εκκλησίας από το κράτος.

Στην Μεσόγειο, την πιο ευαίσθητη περιοχή της ανθρωπότητας, όπου οι θεοκρατικές αντιλήψεις διαχρονικά θέτουν σε κίνδυνο την ειρήνη, είναι αδήριτη ανάγκη να εμπεδωθεί η ειρηνική συνύπαρξη των λαών μέσω του ευ αγωνίζεσθαι και της εκεχειρίας, το οποίο μπορεί να επιτευχθεί με την αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας.

Με βάση όλα τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι βασική αρχή της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας είναι η παγκόσμια ειρήνη, η οποία στηρίζεται στην Ιερή Εκεχειρία των Ολυμπιακών Αγώνων, και συνεπώς οφείλει να γίνεται σεβαστή από κάθε συμμετέχοντα.

Εν κατακλείδι και σε αντιδιαστολή με τα κέντρα εξουσίας που λειτουργούν ανά την υφήλιο, η ανθρωπότητα έχει ανάγκη την ίδρυση ενός παγκόσμιου κέντρου αθλητισμού, πολιτικής και πολιτισμού, το οποίο επικεντρώνεται στον άνθρωπο και προσδίδει αντίστοιχα ισχυρό πολιτιστικό στίγμα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Ελλάδα καλύπτει από κάθε άποψη την ανάγκη αναβίωσης της κλασικής Ολυμπιάδας στην Ολυμπία, στον τόπο όπου γεννήθηκαν οι Ολυμπιακοί αγώνες, καθώς μπορεί να αποτελέσει αθλητικό και ταυτόχρονα παγκόσμιο κέντρο διπλωματίας και πολιτισμού. Γιατί δεν φτάνει να υποστηρίξουμε τα λόγια του Shelley στο βιβλίο του «Ελλάς 1821»: «*Είμαστε όλοι Έλληνες, οι νόμοι μας, η λογοτεχνία μας, η θρησκεία μας, οι τέχνες μας έχουν τις ρίζες τους στην Ελλάδα, αν δεν ήταν η Ελλάδα θα είμαστε ακόμη σκλάβοι*». Οφείλουμε από την πλευρά μας να βοηθήσουμε την ανθρωπότητα να συνειδητοποιήσει την αλήθεια των λόγων του Shelley, το οποίο είναι δυνατόν να επιτευχθεί μεταξύ των άλλων και με την αναβίωση των αξιών της κλασικής Ολυμπιάδας.

Απώτερος σκοπός της αναβίωσης της κλασικής Ολυμπιάδας είναι η

συνάντηση ανθρώπων ανεξαρτήτως χρώματος, φυλής, καταγωγής, και η επαφή τους με τις κλασικές αξίες, ώστε να αναπτύξουν ενσυναίσθηση της κοινής τους καταγωγής, κατανοώντας και βιώνοντας την πραγματικότητα του ολυμπιακού ιδεώδους⁴⁶ στη χώρα που αυτό γεννήθηκε. Έτσι, τίθενται τα θεμέλια για τη μετεξέλιξη του εγωιστικού παρόντος σε ένα πιο ανθρωποκεντρικό μέλλον.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Γεωργογιάννης, Π. (2015), *Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας*, Πρακτικά 1^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου, Πάτρα 2-30 Μαΐου 2015.
- Εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα» (1997), *Αγώνες γυμνικοί*. Τόμ. 2. Μπαμπινιώτης, Γ. (1998), *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας ΕΠΕ.
- Σιμόπουλος, Κ. (1999), *Ξενοκρατία, Μισελληνισμός και Υποτέλεια*. Αθήνα: Στάχυ.
- Σπανού, Α. (2015), *Ενδυμασία στους κλασικούς και σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες: μια μελέτη περίπτωσης*. Στο: Π. Γεωργογιάννης (2015), *Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας*, Πρακτικά 1^ο Πανελλήνιου Συνεδρίου, Πάτρα 2-30 Μαΐου 2015.
- Φραγκούλης, Α. (2005), *Λεξικό της αρχαίας ελληνικής*. Αθήνα: Πατάκης.
- Σόλαρης, Ι., Πουλοπούλου, Τ. (2015), *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες στην αρχαιότητα: αξίες και κανόνες*. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 114-130.
- Βαρβιτσιώτη, Α. (2015), *Η ιστορική καταγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων*. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 75-82.
- Γούλα, Γ. (2015), *Ηετερότητα στους κλασικούς και στους σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες: μια συγκριτική παρουσίαση*. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 323-334.
- Βαρβιτσιώτη, Α. (2015), *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες ως Πανανθρώπινο Ιδεώδες*. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN:

46Ρεντίφης, Γ. (2015), *Το αγωνιστικό ιδεώδες των αρχαίων Ελλήνων*. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελλήνιου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 295-302.

- 978-618-82287-3-3, σ.σ. 65-74.
- Γεωργογιάννης, Π. (2015), Ολυμπιάδες και Ολύμπια: Οργάνωση, δομή και περιεχόμενο της αναβιωμένης κλασικής Ολυμπιάδας. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 51-55.
- Χρήστου, Ν. (2015), Ντοπάρισμα και Διατροφή στους Κλασικούς και στους Σύγχρονους Ολυμπιακούς Αγώνες. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 254-264.
- Αθανασέλου, Α. (2015), Κλασική Ολυμπιάδα, Σύγχρονη Ολυμπιάδα και Ελληνικό Πνεύμα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 221-226.
- Κλαμπανιστή, Ε. (2015), Ολυμπιακή Ηθική και Πολιτική Μόρφωση στην Αρχαία Ελληνική Σκέψη. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 83-93.
- Μπέντσου, Δ., Μπέντσου, Π., Κυρίκου, Ε. (2015), Η αναβίωση της κλασικής Ολυμπιάδας ως κέντρο ανάπτυξης του αθλητικού τουρισμού. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 265-271.
- Παναγιωτόπουλος, Δ. (2015), Ολυμπία και Ολυμπιακοί Αγώνες. Θεσμική διάσταση - Προοπτική. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 175-183.
- Οικονομίδης, Α., Φράγκου, Ε. (2015), Οι Νησιώτες Ολυμπιονίκες του Αιγαίου, του Ιονίου και της Κύπρου και η συνέχιση του θρύλου του ονόματός τους ως τις ημέρες μας. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 131-142.
- Πλακωτή, Ε. (2015), Η Λατρεία των Ηρώων στην Αρχαία Ολυμπία. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 143-154.
- Παυλοπούλου, Α. (2015), Οι ιεροί μύθοι της ίδρυσης των Ολυμπίων: συμβολισμοί και αναπαραστάσεις των μυθικών παραδόσεων περί της αρχής του ολυμπισμού. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας»,

- Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 155-171.
- Σαχανά, Ι. (2015), Η παρουσία των Ρωμαίων ηγεμόνων στο ιερό της Ολυμπίας. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 94-113.
- Χαμπηλομάτη, Π. (2015), Ελληνοδίκες και Δίκαιο στους κλασικούς και τους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 184-189.
- Παπαδοπούλου, Κ. (2015), Αρχαίοι και σύγχρονοι Ολυμπιακοί αγώνες: Μια συγκριτική παρουσίαση των αξιών και των συμβόλων τους. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 193-204.
- Κωστούρος, Γ. (2015), Αναβίωση των Νεμέων Αγώνων. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 275-280.
- Ιωαννίδης, Θ., Ιωάννου, Π., Καρακόλη, Α., Μπακιρτζόγλου, Π., Κουτσοφλιανιώτης, Θ. (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1920 στην Αμβέρσα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 227-228.
- Ιωαννίδης, Θ., Μπακιρτζόγλου, Π., Ιωάννου, Π., (2015), Οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 1968 στο Μεξικό. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 229-231.
- Νακάσης, Α. (2015), Το παγκράτιο άθλημα. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 283-294.
- Ρεντίφης, Γ. (2015), Το αγωνιστικό ιδεώδες των αρχαίων Ελλήνων. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 295-302.
- Σαββίδης, Λ. (2015), Η αντιγραφή, ανανέωση και επαναφορά του αρχαίου Ολυμπιακού αγωνίσματος, του Παγκρατίου, στη σύγχρονη αθλητική κοινωνία. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 303-316.
- Τριγάζης, Π. (2015), Ο Αθλητισμός, οι Ολυμπιακοί Αγώνες και οι Φιλόσοφοι.

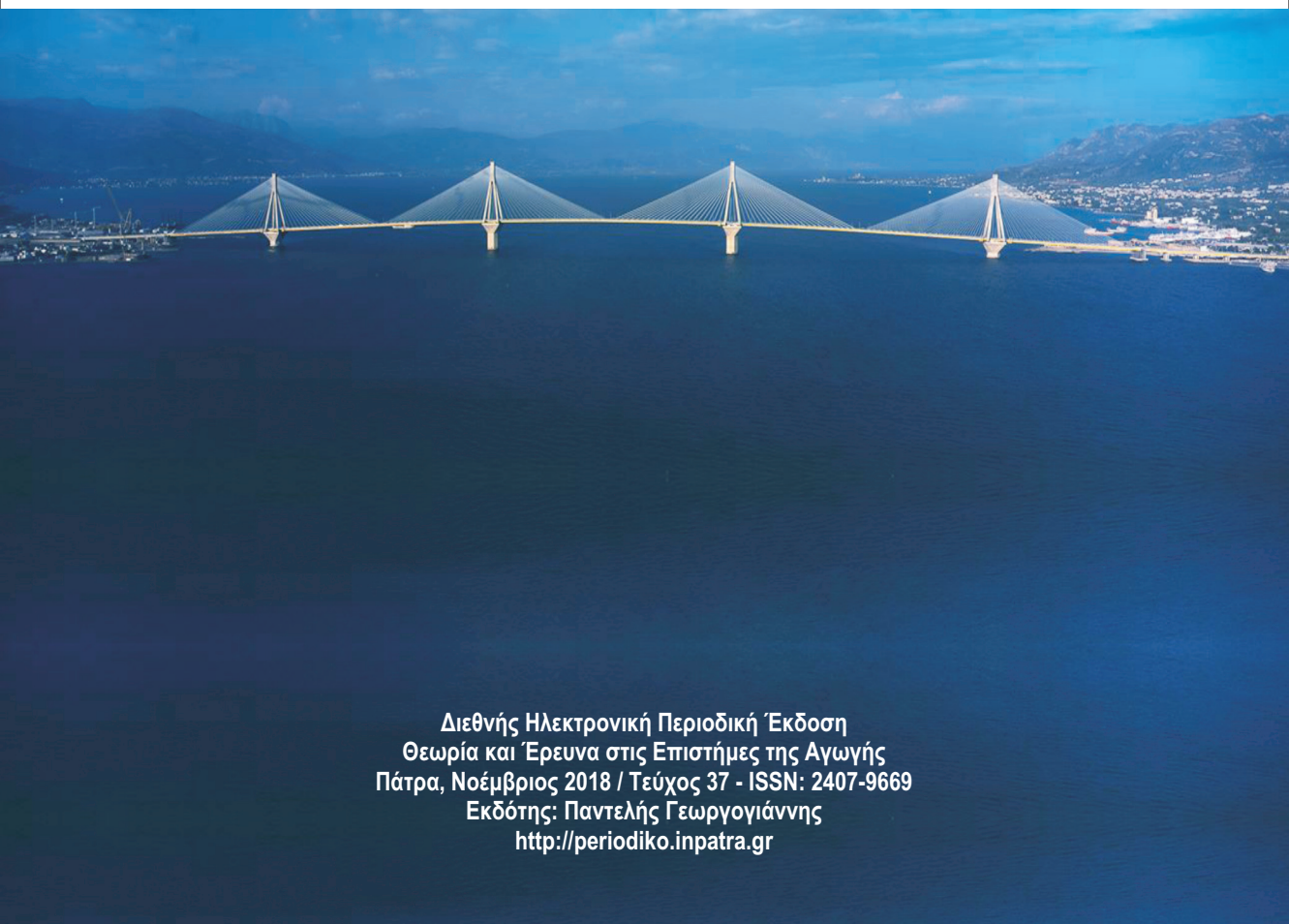
- Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 317-319.
- Κουνέλη, Β. (2015), Η γυμνότητα και η θέση των δυο φύλων στους κλασικούς ολυμπιακούς αγώνες. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 354-365.
- Παπαγεωργίου, Β. (2015), Οι Ολυμπιακοί αγώνες ως πολιτισμική κληρονομιά: προσεγγίσεις από τη σκοπιά της πολιτισμικής διαχείρισης και επικοινωνίας. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 335-344.
- Πεσματζόγλου, Ε. (2015), Πολιτιστικό και Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα της Ε΄ τάξης του 2^{ου} Δημοτικού Σχολείου Πάτρας: “Citius, Altius, Fortius. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 369-373.
- Κυρίος, Η. (2015), Ολυμπισμός –Αθλητισμός και Φύση. Στο: Γεωργογιάννης, Π. (2015), Πρακτικά 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου «Αναβίωση της Κλασικής Ολυμπιάδας», Πάτρα 29-30/05/2015, ISBN: 978-618-82287-3-3, σ.σ. 374-376.

Ιστοσελίδες

- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, Από την Αρχαία Ολυμπία στην Αθήνα του 1896. *Κανόνες συμμετοχής* [στους αρχαίους Ολυμπιακούς Αγώνες]. Στο: <http://www.ime.gr/olympics/ancient/gr/204a.html> (προσπελάστηκε στις 9/6/2016)
- 6 Απριλίου: Παγκόσμια Ημέρα Αθλητισμού για την Ανάπτυξη και την Ειρήνη. Στο: <http://www.europolitix.eu/6-απριλίου-παγκόσμια-ημέρα-αθλητισμού/> (προσπελάστηκε στις 28-6-2016).

Βιογραφικά στοιχεία συγγραφέα

Ο Παντελής Γεωργογιάννης είναι πτυχιούχος Παιδαγωγικής Ακαδημίας Μυτιλήνης. Σπούδασε στο Πανεπιστήμιο Bochum Γερμανίας Κοινωνικές Επιστήμες και Ψυχολογία και αναγορεύτηκε Διδάκτωρ της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών. Υπηρέτησε 10 χρόνια στο σχολείο Schnellmarkt του Gevelsberg, 2 χρόνια στο Παιδαγωγικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Dortmund και 27 χρόνια στο ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Πατρών απ’ όπου αφυπηρέτησε στη βαθμίδα του Καθηγητή. Στοιχεία επικοινωνίας στο: <http://ipode.gr> και <http://georgogiannis.gr>.

Διεθνής Ηλεκτρονική Περιοδική Έκδοση
Θεωρία και Έρευνα στις Επιστήμες της Αγωγής
Πάτρα, Νοέμβριος 2018 / Τεύχος 37 - ISSN: 2407-9669
Εκδότης: Παντελής Γεωργογιάννης
<http://periodiko.inpatra.gr>